

Utredningen för en framtid med barn

NR 7: EN NY TID, NYA UTMANINGAR -
EN ANTOLOGI OM JÄMSTÄLLDHET

ÅSA HANSSON OCH KRISTOFFER LUNDBERG (RED.)

Samtliga skrifter i serien finns att ladda ner gratis på www.framtidmedbarn.se
E-post: s.framtidmedbarn@regeringskansliet.se

Omslag: Multiply
Tryck: Multiply

Skrift 2026:7, Framtid med barn.

En ny tid, nya utmaningar - En antologi om jämställdhet

Åsa Hansson och Kristoffer Lundberg (red.)

Skrift 7

Utredningen för en framtid med barn

Förord

Utredningen för en framtid med barn har fått i uppdrag att identifiera hinder för högre födelsetal, ökad jämställdhet och hög sysselsättning samt föreslå åtgärder för att stärka familjebildning och därmed ett mer familjevänligt samhälle samt analysera hur detta påverkar realekonomin.

En viktig del i arbetet är att bidra till folkbildning och diskussion. Detta görs via en serie skrifter där olika perspektiv och centrala avvägningar lyfts fram och görs tillgängliga för en bredare publik. Ambitionen är att främja en öppen och kunskapsbaserad debatt.

Denna antologi om jämställdhet är den sjunde skriften i utredningens skriftserie som publiceras löpande på utredningens hemsida (www.framtidmedbarn.se).

Antologin är indelad i tre tematiska delar och består av bidrag skrivna av ledande forskare inom ekonomi, sociologi, demografi, medicin och genusvetenskap, men även av kulturdebattörer, opinionsanalytiker och representanter från civilsamhället. Samtliga författare ansvarar för innehåll och bedömningar i sina respektive bidrag till antologin. Slutsatserna ansvar jag för.

Del I. Ekonomi, föräldraskap och jämställdhet behandlar de ekonomiska villkoren för familjebildning och föräldraskap. Här skriver Ann-Zofie Duvander om föräldraförsäkringen ur ett jämställdhetsperspektiv, Anne Boschini om sambandet mellan ekonomisk ojämlikhet och det minskade barnafödandet, samt Maria Stanfors om föräldraskapets ekonomiska kostnad och relationen mellan fertilitet och jämställdhet.

Del II. Nya villkor för relationer och familjebildning belyser hur sociala, kulturella och teknologiska förändringar påverkar människors möjligheter och vilja att bilda familj. Anna Björklund skriver om de höga förväntningarnas tyranni och skenande alternativkostnader i en digital kultur, Meghan Donevan om pornografi som en möjlig motkraft till jämställdhet, Per Rosencrantz om det växande könsgapet i politiska värderingar och dess betydelse för parbildning och barnafödande, samt Ulla Waldenström om barnönskan i en högteknologisk värld.

Del III. Risk, frihet och kvinnors och mäns val fokuserar på hur frihet, osäkerhet och risktagande påverkar människors livsval.

Beatrice Nordling analyserar det minskade barnafödandet ur ett feministiskt-ekonomiskt perspektiv, medan jag och Kristoffer Lundberg undersöker skillnader i risk, risktagande och osäkerhet mellan kvinnor och män samt diskuterar om kvinnor verkligen är mindre benägna att ta risk än män eller om de snarare hanterar risk på ett smart och rationellt sätt.

Jag vill rikta ett stort och varmt tack till samtliga författare som bidragit och möjliggjort denna antologi. Jag vill också rikta ett särskilt tack till medlemmarna i utredningens referensgrupp bestående av Anna Björklund, Erik Carlsson, Eskil Wadensjö, Maria Pleiborn, Maria Stanfors, Marika Lindgren Åsbrink, Per Rosencrantz och Ulla Waldenström, för värdefulla synpunkter och bidrag under arbetets gång. Vidare vill jag också tacka medarbetarna vid Socialdepartementet som kontinuerligt stöttat arbetet samt till vår praktikant Sophie Eksandh som också ansvarar för utredningens sociala medier och Anne-Marie Flink Engdahl för hennes viktiga bidrag i både stort och smått.

Utredningen kommer att återkomma med skrifter och analyser av fler intressanta frågeställningar framöver. Läsare är välkomna att kontakta utredningen via hemsidan.

Lund i september 2026

Åsa Hansson
Utredare

Innehåll

1	Inledning.....	9
Del I. Ekonomi, föräldraskap och jämställdhet		15
2	Föräldraförsäkringen ur ett jämställdhetsperspektiv <i>Ann-Zofie Duvander</i>	17
3	Kan bristen på ekonomisk ojämlikhet förklara att det föds färre barn? <i>Anne Boschini</i>	43
4	Barns ekonomiska kostnad – fertilitet och jämställdhet <i>Maria Stanfors</i>	63
Del II. Nya villkor för relationer och familjebildning		87
5	De höga förväntningarnas tyranni - om skenande alternativkostnader i en digital kultur <i>Anna Björklund</i>	89
6	Jämställdhetens motkraft – pornografi <i>Meghan Donevan</i>	101
7	Det växande könsgapet i politiska värderingar och dess möjliga betydelse för parbildning och barnafödande <i>Per Rosencrantz</i>	115
8	Om barnönskan i en högteknologisk värld <i>Ulla Waldenström</i>	127
Del III. Risk, frihet och kvinnors och mäns val		147
9	Kris i frihetsfrågan - Ett feministiskt-ekonomiskt svar på det minskade barnafödandet <i>Beatrice Nordling</i>	149

10	Är kvinnor verkligen mindre riskbenägna än män - eller är de snarare smarta investerare? <i>Åsa Hansson och Kristoffer Lundberg</i>	173
11	Slutsatser	191
	Författarpresentationer	195

1 Inledning

Sverige har under lång tid betraktats som ett av världens mest jämställda och familjevänliga länder. Kvinnors arbetskraftsdeltagande är högt, föräldraförsäkringen är generös, barnomsorgen är väl utbyggd och möjligheterna att kombinera arbete och familj är i ett internationellt perspektiv goda. Trots dessa förutsättningar kvarstår djupgående olikheter i inkomster, fördelning av obetalt hem- och omsorgsarbete, politiska värderingar och de ekonomiska konsekvenserna av föräldraskap. Samtidigt ökar skillnaderna mellan kvinnor och män inom flera områden. Det väcker en till synes paradoxal fråga: Hur kan dessa könsskillnader bestå trots decennier av en till synes generös och internationellt sett progressiv familje- och jämställdhetspolitik?

Syftet med denna antologi är att belysa olika dimensioner av jämställdhet som knyter an till barn och familjebildning samt därigenom försöka bidra till en fördjupad diskussion om de mekanismer som formar kvinnors och mäns livsvillkor.

Trots att kvinnor sedan 1990 har högre utbildningsnivå än män kvarstår betydande inkomst- och löneskillnader mellan könen. Kvinnor tar fortfarande ett större ansvar för det obetalda hem- och omsorgsarbetet och får ofta stå tillbaka ekonomiskt som konsekvens av det. Samtidigt ökar skillnaderna mellan kvinnor och män inom flera områden – politiskt, socialt och i synen på familjebildning och parbildning, som ofta är socioekonomiskt skiktad. Jämställdhetsfrågan kan inte frikopplas från barn och barnafödande. Ökad jämställdhet där ansvar och omsorg delas mellan föräldrar möjliggör för framför allt kvinnor att kombinera arbete och familj och minskar därmed kvinnors indirekta kostnader av att få barn och ha barn. Men formell jämställdhet innebär inte nödvändigtvis att kvinnor och män möter samma villkor eller konsekvenser i samband

med föräldraskap. Graviditet och barnafödande är biologiskt ojämnt fördelade, kvinnor tar fortfarande ett större ansvar för barn och hem och föräldraskap får ofta större konsekvenser för kvinnors inkomster och karriärer än för mäns. Samtidigt har arbetsliv och förutsättningarna att etablera sig, tekniken, normer och ungas föreställningar om det goda livet förändrats, vilket påverkar förutsättningarna för relationer och familjebildning.

De sjunkande födelsetalen utgör en av de mest betydande långsiktiga utmaningarna för svensk ekonomi och välfärd. Sveriges befolkningsutveckling befinner sig inte i demografisk balans och står sannolikt inför ett historiskt trendbrott givet nuvarande nivåer på barnafödande och migration (Hansson & Lundberg 2025). Utvecklingen pekar mot en framtid med en åldrande och gradvis krympande befolkning, vilket ger omfattande realekonomiska konsekvenser och kräver anpassning av både politik och samhälle (*ibid*). Mot denna bakgrund beslutade regeringen i juli 2025 att tillsätta en utredare med uppdrag att analysera de demografiska, samhällsekonomiska och sociala effekterna av de sjunkande födelsetalen och den förändrade demografin, samt föreslå åtgärder för att stärka familjebildning och därmed bidra till ett mer familjevänligt samhälle samt analysera hur detta påverkar realekonomin på kort och lång sikt (Regeringskansliet 2025). Det innebär inte att ett högre barnafödande i sig bör vara ett politiskt mål. Det är varken statens eller politikens uppgift att bestämma hur människor ska leva, om de ska bilda familj eller hur många barn de ska få. Däremot finns det skäl att undersöka i vilken utsträckning människor har möjlighet att förverkliga sina önskemål om barn. Mycket tyder på att det finns ett gap mellan hur många barn människor uppger att de önskar och hur många de i slutändan får (SOM-institutet 2026; UNFPA 2026) och många par kämpar med ofrivillig barnlöshet (Giwerzman m.fl. 2026). Om ekonomiska, sociala eller institutionella hinder bidrar till detta gap finns det skäl att försöka förstå och, där det är möjligt, undanröja dem.

En möjlig förklaring är att unga vuxna möter andra ekonomiska, sociala och relationella villkor än de generationer som mycket av familjepolitiken ursprungligen utformades för på 1970-talet. Kanske är det därför dags att modernisera familje- och jämställdhetspolitiken och anpassa den efter dagens förutsättningar och villkor.

1.1 Jämställdhet handlar om mer än arbetsmarknaden

Jämställdhet och barnafödande har länge diskuterats framför allt utifrån möjligheten att kombinera arbete och familj. Den svenska modellen har byggt på att både kvinnor och män ska kunna förvärvsarbeta och vara föräldrar. Föräldraförsäkring, barnomsorg och individuell beskattning har varit viktiga delar av denna utveckling.

Men villkoren för familjebildning bestäms inte enbart av ekonomisk familjepolitik. Beslutet att få barn fattas i ett betydligt större sammanhang. Det påverkas av ekonomisk trygghet och arbetsmarknad, men också av förväntningar på vem som kommer att ta ansvar för barnet, vilka konsekvenser föräldraskapet får för den egna friheten och karriären och hur relationen mellan kvinnor och män ser ut. Det kan också påverkas av förändrade normer, digitalisering, psykisk ohälsa, synen på sexualitet och av ökande skillnader mellan unga kvinnors och mäns värderingar. Det är detta bredare perspektiv på jämställdhet och familjebildning som står i centrum för denna antologi.

1.2 Samma beslut – olika risker?

En möjlig gemensam nämnare är risk och osäkerhet. Att få barn är ett av livets största och mest långsiktiga åtaganden. Beslutet innebär ekonomiska kostnader, mindre individuell frihet och en osäkerhet om hur framtiden kommer att utvecklas. Men riskerna behöver inte vara lika stora för kvinnor och män. För kvinnor kan ett barn fortfarande innebära större risk för inkomstbortfall, långsammare karriärutveckling och ett större ansvar för det obetalda arbetet. För män kan andra förväntningar och normer påverka synen på föräldraskap och familjebildning. Om unga kvinnor och män dessutom i ökande grad lever olika liv, möts mer sällan eller utvecklar olika värderingar kan själva parbildningen bli svårare.

Det väcker en grundläggande fråga om hur begreppet risk ska förstås i jämställdhetsdebatten. När kvinnor i forskning och offentlig debatt beskrivs som mindre riskbenägna än män – bygger detta ofta på antagandet att kvinnor och män står inför samma risker

och risknivåer. Kanske handlar en del av skillnaderna i kvinnors och mäns val inte om olika preferenser, utan om att konsekvenserna av samma beslut ser olika ut och att kvinnor och män exponeras mot olika risker i livet. Skillnader i beteende behöver därmed inte spegla olika preferenser utan kan också vara rationella svar på olika förutsättningar i den totala riskexponeringen.

1.3 Olika perspektiv på samma fråga

Antologins kapitel belyser denna problematik från flera olika perspektiv. Antologins första del behandlar föräldraskap och jämställdhet utifrån ett ekonomiskt perspektiv. I antologins första del, Ekonomi, föräldraskap och jämställdhet, diskuteras de ekonomiska institutionella villkoren som omger familjebildning och barnafödande. Ann-Zofie Duvander analyserar och diskuterar här föräldraförsäkringen och spänningen mellan jämställdhet, jämlikhet, valfrihet och ekonomisk trygghet. Anne Boschini undersöker om bristen på ekonomisk jämlikhet kan bidra till att förklara det minskande barnafödandet, medan Maria Stanfors analyserar barns indirekta ekonomiska kostnader och de långsiktiga konsekvenserna av föräldraskap i form av karriäravbrott.

Antologis andra del diskuterar hur förändrade villkor och förutsättningar kan påverka relationer och familjebildning och fokus flyttas mot hur kulturella, sociala och teknologiska förändringar påverkar människors livsval. Anna Björklund diskuterar hur den digitala kulturen och höga förväntningar kan inverka på viljan att få barn. Meghan Donevan behandlar pornografi som en motkraft till jämställdhet och hur detta påverkar hela samhället samt hur synen på hur porr förändrat normer kring sex. Per Rosencrantz analyserar det växande könsgapet i politiska värderingar bland unga män och kvinnor och dess möjliga betydelse för parbildning och barnafödande. Ulla Waldenström diskuterar hur barnönskan kan påverkas i en högteknologisk värld och hur samtidens förändringar kan ändra mänskors syn på föräldraskap.

I antologin sista och tredje del behandlas kvinnor och mäns val och hur de påverkar individens frihet och risktagande. Beatrice Nordling analyserar det minskade barnafödandet ur ett feministiskt-ekonomiskt perspektiv. Åsa Hansson och Kristoffer Lundberg

undersöker och diskuterar den gängse uppfattningen om att kvinnor är mindre riskbenägna än män. Men är kvinnor verkligen mindre benägna att ta risk än män, eller handlar det snarare om att kvinnor utsätts för fler och andra risker och därmed fattar andra rationella beslut givet denna exponering? Bilden av kvinnor som försiktigare och mindre benägna att ta risk rimmar illa med verkligheten och de risker kvinnor faktiskt tar vid framför allt familjebildning.

Antologin avslutat med en diskussion kring hur jämställdhets- och familjepolitiken behöver moderniseras för att svara mot de villkor och förutsättningar unga vuxna möter idag. En central slutsats är att förutsättningarna för ökad jämställdhet inte stannar där utan kräver förändrad arbets-, bostads- och regionalpolitik.

Bidragen ger inte ett gemensamt eller enkelt svar. Det är heller inte antologins syfte. I stället visar de att sambandet mellan jämställdhet och barnafödande är betydligt mer mångfacetterat än frågan om hur föräldraledigheten delas eller hur mycket kvinnor och män arbetar. Det handlar om ekonomi och omsorg, men också om relationer, normer, trygghet, sexualitet, teknik, värderingar och risk.

Den centrala frågan blir därför kanske inte om jämställdhet leder till fler eller färre barn. En mer relevant fråga är: Vilka villkor behöver finnas för att kvinnor och män fritt ska kunna välja både arbete, relationer och familj – utan att kostnaderna och riskerna med dessa val blir orimligt höga och ojämnt fördelade?

Det är den frågan denna antologi vill bidra till att belysa.

Referenser

Giwerzman, A., Elmerstig, E., Rylander, L., Kitlinski, M. & Koppelhus, K. (2026). *Ofrivillig barnlöshet – förekomst, orsaker, behandling och konsekvenser*. Skrift 4. Utredningen för en framtid med barn.

Hansson, Å. & Lundberg, K. (2025). *Den tysta krisen – de sjunkande födelsetalens påverkan på Sveriges ekonomi och välfärd*. Skrift 1. Utredningen för en framtid med barn.

Regeringskansliet (2025). *Utredningsuppdrag S2025/01311*. Bilaga till regeringskanslibeslut § 162. Socialdepartementet.

SOM-institutet (2026). *Fallande födelsetal: Befolkningens inställning till att skaffa barn*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

United Nations Population Fund (UNFPA) (2026). *Lives, Choices and Futures: What Young People Want and What Shapes Their Decisions About Relationships and Parenthood*. United Nations Population Fund.

Del I. Ekonomi, föräldraskap och jämställdhet

2 Föräldraförsäkringen ur ett jämställdhetsperspektiv

Ann-Zofie Duvander

2.1 Inledning

Den svenska föräldraförsäkringen är nära förknippad med jämställdhet, både gällande vilka idéer som ligger till grund för försäkringen, vilka mål den har och hur den används. Ofta sägs att svensk föräldraförsäkring är en av de främsta anledningarna till att jämställdhet har en så stark ställning och att jämställdhet sällan ifrågasätts som ett politiskt mål. Sverige var också i början av 1970-talet ett pionjärland då föräldraförsäkringen gav både mammor och pappor möjlighet till tid hemma men sedan dess har mycket hänt i Sverige såsom i andra europeiska länder, och idag har de allra flesta länder denna möjlighet i någon mån.

Målet med föräldraförsäkringen, när den infördes 1974, var att alla kvinnor och män skulle kunna kombinera arbete och familj, och att ekonomiska skillnader mellan familjer med och utan barn skulle utjämnas. Det var alltså både jämställdhet och ekonomisk jämlikhet som var de ursprungliga målen, men över tid har jämställdhet betonats mer än jämlikhet (Duvander & Lundqvist 2025). Därefter har reformer av föräldraförsäkringen motiverats med att flexibilitet är till nytta för föräldrar och barnperspektivet har betonats, bl.a. genom hur föräldraförsäkringen och andra stöd fungerar tillsammans, såsom att det finns en förskolegaranti från när barnet är 12 månader vilket sammanfaller med när föräldrapenningen börjar ta slut för många föräldrar.

Anledningarna till att föräldraförsäkringen är viktig för jämställdhet har naturligtvis att göra med att ett jämställt

föräldraskap betonas. Idén om ett jämställt föräldraskap har sin grund både genom betoningen av ekonomiskt oberoende för kvinnor under 1960- och 1970-talen, samt det ekonomiska behovet av kvinnlig arbetskraft som fanns under samma tid. Individuell beskattning av gifta par, möjlighet till deltidsarbete och den senare utbyggnaden av förskolan är andra exempel på reformer som syftar till att båda föräldrar delar på försörjningen i ett hushåll med barn (Stanfors 2007).

Kvinnor och särskilt mammor i Sverige började också att förvärvsarbeta utanför hemmet i större omfattning förhållandevis tidigt i jämförelse med andra länder. När så skedde så blev jämställdhetssträvan istället fokuserad på att mäns ansvar för barn borde stärkas, och föräldraförsäkringen blev ett instrument för detta.

Det bör noteras att när föräldraförsäkringar diskuterats och införts i andra länder så har ett mål om att främja barnafödande funnits med i diskussion om varför ett jämställt föräldraskap är viktigt, men för Sveriges del var det främst att kvinnor skulle ha möjlighet att förvärvsarbeta när de blev föräldrar som dominerade argumenten.

Den följande texten kommer kortfattat att beskrivas hur föräldraförsäkringen utvecklats och hur den ser ut idag. Därefter diskuteras begreppet jämställdhet principiellt och i förhållande till hur föräldraförsäkringen används. Detta leder fram till en diskussion om de målkonflikter som finns i försäkringen.

De övergripande frågorna i texten är om föräldraförsäkringen är jämställd och vilka hinder för jämställdhet som kan finnas. Jag drar slutsatsen att jämställdhet i föräldraförsäkringen inte kommer att uppnås utan att ekonomisk och social jämlikhet beaktas. Vidare argumenterar jag att så länge omsorg om barn ses som mindre (ekonomiskt) värderat än betalt arbete så kommer ojämställdhet i föräldraförsäkringen spegla den ojämställdhet som finns på arbetsmarknaden och som manifesteras i normer om kvinnligt och manligt föräldraskap.

Avslutningsvis diskuterar jag kort vilken roll föräldraförsäkringen har för utvecklingen av barnafödandet.

2.2 Föräldraförsäkringens historia

Föräldraförsäkringen kom till i en tid av allmän välfärdsutbyggnad och politik inte minst riktad till föräldrar. Moderskapsförsäkringen ersattes med en könsneutral försäkring som var i linje med kritik mot traditionella könsroller. Hur föräldraförsäkringen skulle utformas debatterades under slutet av 1960-talet och när föräldraförsäkringen infördes 1974 sågs den som en radikal förändring. Försäkringen var ursprungligen 6 månader med 90 procents inkomstrelaterad ersättning och föräldrarna kunde dela på den såsom de ville. Det radikala var att pappor fick möjlighet att vara föräldralediga.

Längden på ledigheten kom omgående att förlängas och gjordes så gradvis till 15 månader år 1989. Därefter förlängdes den ytterligare till 16 månader år 2002. Detta innebar till att tiden hemma kunde förlängas och det blev därmed lättare att dela ledigheten mellan mamman och pappan.

Ytterligare flexibilitet infördes genom en särskild föräldrapenning som kunde användas under hela förskoleåldern och som också ledde till att pappors användande ökade. Denna ersattes så småningom av större flexibilitet i hela föräldrapenningen som fram till 2014 kunde användas när föräldrar önskade fram till barnet fyllde 8 år. Tillsammans med föräldraledighetslagstiftningen som endast reglerar möjlighet till frånvaro från arbete (och inte ersättning) ledde detta till möjligheten att blanda betald och obetald ledighet. Föräldrar väljer ofta att "sprida på dagarna" och alltså förlänga ledigheten med hjälp av en lägre ersättningsnivå (Duvander & Viklund 2020). Möjligheten till detta är naturligtvis beroende av att föräldrarna har ekonomiska möjligheter och ett vanligt mönster är att använda betald föräldrapenning fem dagar i veckan i kombination med två obetalda dagar. Det är också möjligt att använda del av dag, och antingen kombinera med obetald ledighet eller förvärvsarbete. Denna rätt används ibland för att ekonomiskt kompensera deltidsarbete under en period efter att den första perioden av föräldraledighet är avslutad.

Vidare bör snabbhetspremien nämnas, en reform som hade syftet att stärka kvinnors ekonomiska ersättning genom att låta den sjukpenninggrundande inkomsten förbli densamma för ett yngre syskon, även om föräldern hade arbetat deltid eller inte alls under en

period efter det äldre syskonet. 1980 så skyddades inkomsten i 24 månader och detta skydd förlängdes till 30 månader 1986 och säkrade därmed nivån på föräldrapenningen främst för mammor som gick ned i arbetstid efter de blivit föräldrar. Samtidigt som kvinnors föräldrapenning skyddades så ledde det också till den oavsiktliga effekten att barn började födas med kortare intervall, en starkt bidragande orsak till högt barnafödande i slutet på 1980-talet och början av 1990-talet (Andersson, Hoem & Duvander 2006).

Ersättningen i föräldrapenningen var som sagt ursprungligen 90 procent av den tidigare inkomsten men sänktes under 1990-talskrisen till 80 procent och under en period till 75 procent. 2005 sänktes ersättningen till 77,6 procent. I samband med ersättningsgrad behöver även taket i försäkringen beaktas och detta släpade efter särskilt under 1990-talet. Taket var under 1990-talet 7,5 prisbasbelopp fram till 2006 då det höjdes till 10 prisbasbelopp (Försäkringskassan 2020). Då hade nästan 50 procent av männen en inkomst över taket. Bland föräldrar, särskilt pappor slog alltså många i taket och fick en lägre kompensation än 77,6 procent.

Samtidigt som fler slog i taket utvecklades också den extra ersättning som arbetsgivare betalar under föräldraledigheten genom de olika kollektivavtal som reglerar arbetsmarknaden. Det statliga avtalet ger 10 procent av inkomst under taket, och 90 procent av hela inkomsten över taket under ett år. Över tid har avtal med ökad generositet utvecklats både i region och kommun och i de olika privata kollektivavtalen. Dessa avtal har varit och är olika för tjänstemän och arbetare inom olika sektorer och inte förrän i början av 2000-talet ersattes de sista avtalen som bara gällde mammor med könsneutrala avtal (Duvander, Halldén, Koslowski & Sjögren Lindquist 2022, Inspektionen för socialförsäkringen 2018).

Golvet i föräldrapenningen (grundnivån, tidigare kallad garantinivån) var under hela 1990-talet 60 kronor om dagen, en ersättningsnivå som i ökande grad var ineffektiv i att ge en ekonomisk grundtrygghet för föräldrar. Denna grundnivå dubblerades 2002 och har därefter i steg höjts till 250 kronor om dagen.

Föräldrapenningdagarna kunde från början oreglerat användas av den förälder som först började använda dem. En diskussion om att värna en del av dagarna till vardera föräldern eller att helt individualisera försäkringen fanns med från början med syfte att

förkorta kvinnors förvärvsavbrott och uppmåna mäns uttag. Detta blev verklighet 1995 då den första reserverade månaden infördes. Från och med 1995 var alltså en månad reserverad till vardera föräldern och kunde inte användas av den andra föräldern. Dessa ”pappa- och mammamånader” utökades till två månader år 2002 (samtidigt som föräldrapenningen förlängdes) och till tre månader 2016 (utan förlängning av föräldrapenningen). En emellanåt intensiv debatt om denna reservering av dagar har förts och en kompromiss med jämställdhetsbonus var i kraft under en period i början av 2000-talet. Under samma period formaliserades också en individualisering av försäkringen på det viset att om en förälder ville använda mer än hälften av dagarna (dvs. 8 månader) så behövde detta ske medvetet genom underskrift (idag digitalt) från den andra föräldern.

En liknande reservering av dagar, eller en pappakvot, infördes över tid också i andra länder och två reserverade månader är del av det EU direktiv om föräldraledighet som Sverige och andra EU länder idag lyder under (dir 2019/1158).

De förändringar som skett i föräldraförsäkringen under de senaste årtiondena handlar både om viss restriktion i flexibiliteten genom att en tidsgräns införts där den största delen av dagarna måste användas under barnets första 4 år (384 dagar) men 96 dagar kan användas framtill barnet fyller 12 år. Samtidigt har flexibiliteten ökat genom att föräldrar har möjlighet att föra över dagar till annan än den andra föräldern, ett antal dagar som ökat och där kretsen som kan ta emot sådana dagar vidgats från en sammanboende partner till den som föräldern väljer fritt. Vidare har dagar som föräldrar kan använda tillsammans införts och utökats till 60 dagar. Dessa kallas dubbeldagar och här kan inte de reserverade månaderna användas.

Det finns flera forskningsöversikter över föräldraförsäkringens utveckling som fokuserat på olika dimensioner och som beskrivit den ur olika perspektiv (se t.ex. Lundqvist, 2007, 2011, Cedstrand 2011, Klinth, 2002, Bekkengen 2002, Duvander & Cedstrand, 2022, Duvander m.fl. 2015 och Duvander & Lundqvist 2025). Försäkringskassan samt Inspektionen för socialförsäkringen (och tidigare Riksförsäkringsverket) följer utvecklingen av föräldraförsäkringens användning och ansvarar för statistik kring detta. Försäkringen har också följts och analyserats i ett antal offentliga utredningar, varav de två senaste kom 2002 och 2017 (SOU 2005:73 och 2017:101). Tillsammans visar de en utveckling

där reformer har ämnat anpassa försäkringen till föräldrars behov, men också ämnat påverka till förmån för ett jämställt föräldraskap och en jämställd arbetsmarknad. Reformerna har beskrivits som ett lappande och lagande och lett till en komplicerad försäkring som kan användas på flera olika sätt men som kan vara svår att helt överblicka (Duvander & Lundqvist 2025).

2.3 Föräldraledigheten idag

När möjlighet till föräldraledighet beskrivs så är det viktigt att börja med att rätt till ledighet från tjänst regleras i Föräldraledighetslagen (1995:584) och rätt till ersättning regleras i föräldraförsäkringen.

Föräldraledighetslagen ger rätt till 18 månaders ledighet efter att ett barn fötts, med eller utan ersättning. Denna lag gör det möjligt att sprida på dagar med föräldrapenning. Dessutom ger lagen rätt till ledighet närhelst föräldrapenning används senare i barnets liv. Därmed kan föräldrapenningdagar sparas och exempelvis förlänga en semester eller användas när förskola är stängd.

Föräldrapenning som är den främsta ersättningen i föräldraförsäkringen ger individuell rätt till 6,5 månader med inkomstbaserad ersättning och 1,5 månader med lägstanivå (180 kronor om dagen). Dagar kan föras över mellan föräldrar men 3 månader är som nämnts reserverade för vardera föräldern, de så kallade pappa- och mammamånaderna. Dessa är könsneutrala och gäller på samma sätt om de två föräldrarna är av samma kön.

Dagarna kan användas när som helst under barnets första 4 år, och 96 dagar kan sparas fram tills barnet är 12 år. De första 180 dagarna kan inte lägstanivådagar användas och ersättningen bygger här på den inkomst som föräldern (oftast mamman) haft under de sista 8 månaderna innan barnet fötts. De föräldrar (främst kvinnor som oftast är lediga den första tiden) som inte haft en tillräckligt hög inkomst under de 8 månaderna innan barnet föds får istället föräldrapenning på grundnivå, idag 250 kronor om dagen. Vilken typ av anställning som individen har spelar ingen roll för rätt till inkomstbaserad föräldrapenning men kan däremot vara av vikt för den kollektivavtalade ersättningen som nämns ovan.

Efter de första 180 dagarna bygger ersättningen på inkomsten vid användning. Möjlighet till dubbeldagar och överföring till annan än förälder finns.

En förälder som har ensam vårdnad har rätt till hela föräldrapenningen men kan föra över dagar till den andra föräldern (se detaljer på forsakringskassan.se).

Hur rätt till föräldraledighet är utformad bör ses i samband med annan politik som är avgörande för småbarnsföräldrar och här bör främst nämnas barnbidrag, bostadsbidrag, förskolegaranti från 12 månader, vård av sjukt barn (vab), rätt till deltid och annan skyddande arbetslagstiftning mot diskriminering av föräldrar. Dessutom är EU rätten av vikt och Sverige har exempelvis infört två veckor obligatorisk mammaledighet före eller efter barnet är fött.

2.4 Föräldraförsäkring och jämställdhet

2.4.1 Vad är en jämställd föräldraförsäkring?

Föräldraförsäkringens mål om jämställdhet gäller fördelningen av ansvar och omsorg om barnet och detta förväntas även leda till mer jämställdhet i arbetslivet. Men vad innebär egentligen jämställdhet?

Jämställdhet är ett begrepp som specifikt fokuserar på jämlikhet mellan kvinnor och män och har ingen direkt motsvarighet i engelskan där istället *equality* specificeras med *gender*. Möjligen indikerar denna specifika term, snarare än en specificering av ett begrepp (såsom ekonomisk jämlikhet, social jämlikhet) den centrala plats som jämställdhet har i Sverige. I det politiska målet för jämställdhet som är fastställt i riksdagen handlar det som är relevanta för föräldraledigheten om en jämn fördelning av makt och inflytande, ekonomisk jämställdhet, och en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet.¹

Men vad är egentligen en jämställd föräldraförsäkring? Betyder det att kvinnor och män har samma *möjlighet* att använda ledigheten? I sådant fall kan nog den svenska könsneutrala föräldraförsäkringen i kombination med föräldraledighetslagen anses som exempel på

¹ Se <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/jamstallldhet/mal-for-jamstallldhet/>
uppdaterat 6 oktober 2025

kriterier för att uppfylla detta. De hinder som kvarstår finns främst utanför försäkringen, såsom traditionella normer om vem som bör ha ansvar för barn, och en könssegregerad arbetsmarknad där män har högre löner än kvinnor. Många hävdar även att arbetsmarknaden fortfarande har spår av både statistisk och direkt diskriminering.

Betyder en jämställd föräldraledighet att försäkringen används lika av kvinnor och män? För att svara behöver vi dela upp frågan i olika komponenter. Betyder jämställdhet att kvinnor och män får samma ersättning? I sådant fall är svaret nej då män har i genomsnitt högre ersättning än kvinnor (se årliga jämförelse i Försäkringskassans publikation Socialförsäkringen i siffror). Betyder jämställdhet att föräldraledigheten är lika lång för kvinnor och män? I sådant fall nej då kvinnor använder i genomsnitt längre ledighet. Detta gäller både då de betalda dagarna räknas och då den obetalda ledigheten inkluderas (Inspektionen för socialförsäkringen 2023:11). Betyder jämställdhet att alla undergrupper av mammor och pappor använder föräldraledigheten? I sådant fall nej då exempelvis gruppen föräldrar med låg inkomst använder försäkringen på diametralt olika sätt. Kvinnor med låg eller ingen inkomst använder mer föräldrapenningdagar och män med låg eller ingen inkomst använder färre föräldrapenningdagar. Betyder det att kvinnor och män har lika möjlighet att använda ledigheten vid olika tillfällen? I sådant fall (kanske ofrånkomligt) nej eftersom de allra flesta föräldrapar börjar med en lång ledighet för mamman när barnet är fött, då främst på grund av amning och behov av återhämtning för mamman. Start för pappans ledighet är mycket mer varierande över barnets ålder.

Främst refereras till längden av ledigheten när jämställdhet diskuteras, men vad ska anses jämställt? Betyder det exakt lika många dagar, dvs. 50 procent av dagarna till vardera föräldern? Är det ett rimligt mål? Försäkringskassan använder ett mått av 40–60 procent av föräldrapenningen för vardera föräldern under barnets två första år, som ”tillräckligt” jämställt (se nedan). Men detta mått innehåller naturligtvis variationer av användande, det visar inte den obetalda ledigheten och visar vare sig ersättning eller hur försäkringen används under de följande åren i barnets liv.

Vidare frågor om jämställdhet rör vad som egentligen sker under föräldraledigheten. Betyder ledigheten att föräldern är ensam ansvarig för barnet, eller har huvudansvar? Är den andra föräldern

närvarande? Vad betyder föräldraledighet gällande hur annat hemarbete än omsorg om barnet är uppdelat? Vem har egentligen huvudansvar för hemmet under denna tid? I de fall som föräldrarna inte bor ihop är det exempelvis inte troligt att föräldraledighet även inbegriper annat hushållsarbete och vi vet generellt mycket lite om hur ansvar, och bestämmande om barnet är fördelat under föräldraledigheten. Eftersom barnet är i olika åldrar när mammor och pappor är föräldralediga och eftersom det är vanligast att mamman tar den första perioden, är det knappast troligt att en föräldraledig dag (i genomsnitt) ser likadan ut när mammor och pappor är hemma. Frågan är kanske främst hur mycket variation gällande ansvar, inflytande, och utfört omsorgsarbete som bör vara relevant för hur vi ser begreppet jämställt föräldraskap. Eftersom föräldraskap hittills i genomsnitt i Sverige ligger tämligen långt från något som kan börja definieras som jämställt har detta inte varit aktuella frågor. Kanske är det nu dags att initiera en diskussion om vad vi konkret menar med jämställt föräldraskap och jämställd föräldraledighet.

2.4.2 Förändring över livscykel och över tid

Ekonomisk jämställdhet och föräldraförsäkring bör handla om ersättningen under själva föräldraledigheten men också vad den leder till för ekonomiska konsekvenser efter att ledigheten är slut. Ekonomisk jämställdhet kan inbegripa hela den individuella livscykeln och flera studier har analyserat arbetsmarknadskonsekvenser av föräldraskap (och en ojämnt fördelad föräldraledighet). Det tar många år för kvinnor att komma tillbaka till den inkomst de hade innan de fick barn medan mäns inkomster fortsätter att öka efter det (ofta) korta avbrottet som föräldraledigheten innebär (Nylin m.fl. 2021, Angelov m.fl. 2016). Detta beror bland annat på att kvinnor oftare arbetar deltid och har begränsade avancemangsmöjligheter, men troligen också på ett fortsatt ojämnt fördelat omsorgsansvar förknippat med olika benägenhet att investera i och satsa på förvärvsarbetskarriär. I slutändan leder ojämslällda karriärer till ojämslällda pensioner och pensionsgapet i Sverige är relativt stort (Inspektionen för socialförsäkringen 2024:3). I pensionsberäkningar ingår

komensation med pensionsavsättningar för barnår till den förälder som har lägst inkomst de fyra åren som följer ett föräldraskap, men vi vet mycket litet om hur stor betydelse barnår har för olika grupper av föräldrar. Den ekonomiska jämställdheten ur ett livscykelperspektiv är alltså mer komplicerad än att endast titta på föräldrapenningen, men det är troligt att ackumulerade effekter av en skevt fördelad föräldraledighet är större än de direkta skillnaderna i föräldrapenning.

Föräldraledigheten är knappast den enda betydande faktorn, eller kanske ens den avgörande faktorn för jämställdhet (om en sådan finns). Hur mycket kan egentligen en jämställd föräldraledighet förändra rådande könsnormer om ansvar för hem och hushåll och arbetsliv? Även om en ökad delning av föräldraledigheten och ett i ökande grad jämställt föräldraskap visar på en sådan förändring kan det finnas fog att vara realistisk i förväntningar på föräldraförsäkringens påverkan. Det finns en mängd strukturer som behöver förändras för att jämställdhet (hur det än är definierat) ska uppnås och det finns flera "individuella fördelar" med att behålla rådande normer och strukturer. Ett exempel är att inkomst- och karriärmöjligheterna skiljer sig mycket mellan typiskt kvinno- och mansdominerade arbeten. Givet hur löneutvecklingen generellt ser ut finns det knappast någon ekonomisk fördel för till exempel en kvinnlig barnskötare att korta sin ledighet för att dela med pappan till barnet då hennes löneutveckling inte påverkas av det nämnvärt. Det kan finnas många individuella skäl att förlänga ledigheten för samma barnskötare och det är inte rimligt att hon ska fundera på vad hennes långa ledighet betyder för kvinnors löner generellt på arbetsmarknaden. Detta leder till en trögrörlighet där individen har direkt fördel av att följa könsförväntan samtidigt som det leder till ojämställdhet ur ett samhällsperspektiv.

2.4.3 Vad är rättvist?

Begreppet jämställdhet relaterar också till idéerna om lika för alla eller alla efter behov. Alternativt till könsneutralitetsbehandling kan rättvis behandling som tar hänsyn till olika utgångsläge användas gällande jämställdhet. Det skulle innebära att eftersom kvinnors och mäns förutsättningar ser olika ut så behövs olika åtgärder för att nå

rättvisa. Ett exempel gällande föräldraskap är att graviditetspenning endast utgår till de kvinnor som anses ha behov av ledighet under en graviditet. I många länder utgår graviditetspenning till alla gravida kvinnor, medan Sverige endast betalar graviditetspenning om arbetet är fysiskt mycket tungt eller farligt för den gravida eller fostret och endast efter Försäkringskassans bedömning. Generellt har Sverige gått på den könsneutrala linjen och tar i familjepolitiken mycket liten eller ingen hänsyn till att kvinnor som grupp har större behov för att ekonomisk jämställdhet ska uppnås.

Könsrättvisa handlar bland annat om vad som upplevs rättvist och utgångspunkten är även här central. En förändring från en mycket ojämnt fördelad situation kan upplevas rättvis eftersom den innebär en förändring. Om det finns en förväntan om en ojämslälld fördelning så kan ett steg mot jämställdhet uppfattas som rättvis fastän den knappast kvalar in som en 50–50 fördelning. Förväntningar och vad som är utgångspunkten är troligen anledning till att svenska kvinnor ofta uppfattar sin situation som mer orättvis än kvinnor i andra länder (Llambrich & Olah 2026).

Vidare används könsrättvisa som ett argument mot en könsneutral familjepolitik där kvinnans behov av tid och kraft att bära barnet, och återhämtning efter en förlossning är osynliga. Dilemmat är att i länder där sådant extra stöd för kvinnor finns så bidrar det till att segmentera olika situationer på arbetsmarknaden, och en ojämslälld uppdelning av ansvaret för barnet. I grunden finns här skillnader i ideologiska ståndpunkter men där praktisk politik ofta finner en medelväg. I Sverige tenderar politiken mot könsneutralitet och likabehandling, men detta möter också på motstånd emellanåt. Argument för likabehandling är att om kvinnor särbehandlas kan en vinst på kort sikt (t.ex. allmän graviditetspenning) leda till en förlust på lång sikt (t.ex. statistisk diskriminering i arbetslivet). På ett ideologiskt plan diskuteras särarts- och likhetsfeminism och frågan här är vilket som mest effektivt leder till jämställdhet. Och detta beror förstås på hur jämställdhet definieras.

2.4.4 Föräldraförsäkring som socialförsäkring

En annan ideologisk grundinställning som mer sällan uppmärksammas är konstruktionen av föräldraförsäkringen som en socialförsäkring i likhet med sjukförsäkring, arbetsskadeförsäkring och även pension. Här är den försäkringsmässiga idén att betala och ersätta för ett avbrott i betalt arbete. Detta avbrott kompenseras i relation till den vanliga förvärvsinkomsten och utgör ofta en viss procent av denna. Detta innebär att avbrottet är mindre värt, åtminstone ekonomiskt, än den vanliga situationen av förvärvsarbete. Betalt arbete är alltså mer värt än att ta hand om barn under en föräldraledighet. Denna värdering kan ifrågasättas och görs så inom litteratur som ställer omsorg (*eng. care*) i fokus (se t.ex. Tronto 1993, Doucet och Moss 2026). Det finns ingen naturlag som säger att föräldraledighet och omsorg om barn ska vara ekonomiskt mindre värderat än betalt arbete. Så länge kvinnor gör det mesta barnomsorgsarbetet innebär dagens synsätt ur jämställdhetssynpunkt att en typisk kvinnlig aktivitet är mindre ekonomiskt värderad än en typisk manlig aktivitet. Att ändra på detta kan innebära att 1) uppmana män att dela föräldraledighet lika med kvinnor, och/eller 2) uppvärdera föräldraledighet genom exempelvis kompensationsgraden för att indikera värdet på aktiviteten relativt andra aktiviteter. För Sveriges del har de reserverade månaderna syftat till att påverka pappors uttag medan att höja taket innebär en viss uppvärdering av föräldraledighet. Men att höja värdet av föräldraledighet genom att kompensera mer än det betalda arbetet har aldrig diskuterats (så vitt jag vet).

2.5 Hur mäts kvinnors och mäns föräldraledighet?

I Sverige har vi relativ god kunskap om hur föräldrapenningen och föräldraledigheten används. Det finns mycket forskning inom ämnet och myndigheter såsom Försäkringskassan och Inspektionen för socialförsäkringen följer utvecklingen både genom den offentliga statistiken om ekonomisk familjepolitik och genom riktade analyser (se t.ex. Socialförsäkringen i siffror, Försäkringskassan 2024:2, 2024:4, Inspektionen för socialförsäkringen 2023:11, 2024:5, 2024:9).

Det vanligaste måttet är mäns andel av all föräldrapenning använd under ett år. Denna andel har gått från 0,5 procent året som försäkringen infördes till 30,7 procent år 2025 och visar en bild av ökad jämställdhet i föräldrapenninguttaget. Den visar inte hur många pappor som inte tar föräldrapenning, och andelen är beroende av barnafödandet på så vis att om det ett år föds många barn så kommer pappans andel sjunka eftersom det är vanligt att mamman tar första tiden. Den säger inget om ersättning under föräldraledighet, inget om obetalda dagar och mycket lite om den genomsnittliga längden av ledighet. I en jämförelse med till exempel Island ser det ut som att isländska föräldrar är mer jämställda då pappan tar större andel än svenska pappor (Arnalds m.fl. 2025). Men eftersom den svenska föräldraförsäkringen innehåller fler föräldrapenningdagar så tar svenska pappor i genomsnitt fler dagar än isländska pappor. Detta visar på svårigheten att jämföra mellan länder, även i relativt liknande system.

Ett annat mått som används är andel föräldrapar som använder någonstans mellan 40 och 60 procent vardera av föräldrapenningen. Försäkringskassan mäter detta under barnets 24 första månader vilket visserligen är den tid då flest dagar tas ut men missar uttaget av de dagar som sker under förskoleperioden. I genomsnitt har 330 dagar (253 av kvinnor och 77 av män) tagits ut de första två åren och det återstår alltså 150 dagar som inte inkluderas i måttet (givet att alla dagar tas ut). Måttet visar en ökning av andel "jämställda" par, från 9,5 procent för barn födda 2005 till 20,3 procent för barn födda 2023. Ökningen har skett i alla grupper och fördubblats de senaste två decennierna. Men detta innebär att försprånget bland högutbildade och höginkomsttagare har ökat; 27,6 procent bland högutbildade och 11,9 procent bland de med gymnasieutbildning delar idag 40–60 procent på föräldrapenningen.

Det har diskuterats att dessa mått ger en skev bild då det utesluter den obetalda ledigheten, och mycket analysarbete har gjorts för att ta fram ett mått på hela ledigheten (Inspektionen för socialförsäkringen 2014, Försäkringskassan 2020, SOU 2014, Inspektionen för socialförsäkringen 2023). Försäkringskassan redovisar numera även mått av föräldraledighet där obetald ledighet är inkluderad, men det är viktigt att komma ihåg att detta bygger på antaganden om ifall obetalda dagar är föräldralediga eller dagar med betalt arbete. Olika antaganden kan komma till delvis olika resultat

(Tallås 2022, Viklund & Duvander 2017), men det är naturligtvis ett mycket viktigt metodarbete att fortsätta få grepp om tiden i föräldraledighet.

Något som inte visas löpande från Försäkringskassan är andelen av olika föräldragrupper som använder föräldrapenning. En rapport från Inspektionen för socialförsäkringen visade att andelen pappor som inte använde föräldrapenningen alls de två första åren sjönk från 26 till 18 procent under perioden 1995 till 2017 (Inspektionen för socialförsäkringen 2021:12). Nyare siffror visar att denna andel har sjunkit ytterligare. Försäkringskassan (2026) visar att bland barn födda 2023 så hade 11 procent en pappa som inte tog föräldrapenning de första två åren. Det är en relevant fråga vilka pappor som inte tar ut föräldrapenning och ovan rapport från Inspektionen för socialförsäkringen visar att det är de med lägst inkomst, men även en del av dem med högst inkomst, de som inte bor med barnet, egenföretagande pappor och i högre grad utrikesfödda pappor. En norsk studie tog kontakt med de pappor som inte använt föräldraledighet och det visade sig att en stor del av dessa hade spenderat mycket tid med barnet trots att de inte använt försäkringen, på grund av skiftarbete, hemarbetande, arbetslöshet eller andra möjligheter (Kitteröd m.fl. 2017). Detta bör göra oss uppmärksamma på att statistiken inte visar hela verkligheten av tid med nyfödda barn; en del föräldrar är mycket med barnen utan att använda försäkringen och en del använder försäkringen utan att hela tiden vara med barnen.

Mindre intresse har visats kring hur mammor använder föräldraledighet men även om de allra flesta använder ledigheten i någon mån finns det variation i hur mycket, hur länge och till vilken ersättning. Ett återkommande mönster här är att mammor som har råd (genom exempelvis hög hushållsinkomst) väljer att sprida på dagarna och vara hemma längre, men liksom för papporna finns det en grupp bland dem med högst inkomst som går tillbaka till arbete tidigare (SOU 2014).

Generellt vet vi att högutbildade föräldrar delar mer jämställt vilket också stämmer för de med hög inkomst. De som är anställda i statlig sektor delar mer och detta kan ha att göra med generösa kollektivavtal. Över tid har dock andra kollektivavtal förbättrats så skillnaderna kan möjligen minska över tid. Andra faktorer än kollektivavtalen kan också skilja mellan sektorer såsom trygghet i

anställning, ersättningsbarhet i arbetsuppgifter, konkurrensutsättning m.m. Särskilt föräldrar med temporära anställningar är utsatta. Dessutom använder egenföretagande pappor mindre ledighet, troligen på grund av svårigheten att avstå från arbete men också eftersom försäkringen är svårare att dra nytta av för dem.

Utöver de mått som relaterar till arbetsmarknadssituation kan det nämnas att föräldrar ofta delar mer jämnt för första barnet än senare födda syskon. Särskilt vid tredje och senare barn är uttaget ojämsställt. Om detta beror på anpassning till traditionella normer när ansvaret i hemmet ökar, eller om det har att göra med ekonomiska begränsningar för större familjer vet vi inte. Det kan också vara de mest könstraditionella föräldraparen som väljer att skaffa fler barn.

Jämförelser med andra länder är som sagt ofta svåra då systemen är olika men de är också viktiga för att finna vilka regleringar som fungerar väl. En jämförelse mellan Sverige och Finland visade att även om uttaget ligger på mycket olika nivå, så har de bakomliggande faktorerna för pappornas uttag (inkomst, utbildning, födelseordning på barnet) en liknande effekt på uttaget. Vi finner alltså samma mönster men på olika nivåer (Duvander m.fl. 2021).

2.6 Målkonflikter i föräldraförsäkringen

Föräldraledighet och jämställdhet hänger alltså ihop både på kort och lång sikt, på kort sikt genom uttaget och på längre sikt genom de konsekvenser som uttaget har på den följande omsorgen om barnet, hushållsarbete och kanske främst på arbetslivet. Föräldraförsäkringen kan också främja jämställdhet genom att uppmåna till förvärvsarbete innan föräldraskap då ersättningen blir högre. Men det finns också spänningar i försäkringen som inte minst påverkar jämställdhet. I detta sammanhang vill jag ta upp tre konfliktlinjer i försäkringen, mellan trygghet och uppmåning till arbete, mellan styrning och valfrihet, och mellan könsneutralitet (lika villkor) och direkt hänsyn till behov. Jag föreslår inte lösningar eller hur föräldrapenningen kan reformeras, något som kräver noggranna analyser och gediget utredningsarbete. Jag hoppas dock

ta upp frågor som är viktiga för den fortsatta utvecklingen av föräldraförsäkringen.

2.6.1 Trygghet och uppmaning till arbete

Den inkomstbaserade ersättningen bör leda till jämställdhet då den både uppmanar och möjliggör jämställdhet i ansvar för barnet, och grundnivån i försäkringen är tänkt att säkerställa en grundläggande ekonomisk nivå för alla nyblivna föräldrar och deras barn.

Grundnivån kan ses som ett golv för grundläggande ekonomisk trygghet men om detta golv ligger för lågt så är det verkningslöst, vilket var fallet när det låg på 60 kronor om dagen. Inkomstrelaterad ersättning leder till uppmaning om att förvärvsarbeta innan föräldraskap, till fortsatt arbete, och en hög ersättningsnivå minimerar ekonomiska hinder för (den mer välavlönade) pappan att använda försäkringen. Den leder därmed till jämställdhet både genom kvinnans förvärvsarbete och genom mannens föräldraledighet.

Om grundnivån ligger för högt och för nära den inkomstrelaterade ersättningen menar ekonomiskt tänkande att den riskerar att försvaga drivkraften till förvärvsarbete innan barn. Här står alltså att finna en balans mellan ekonomisk jämlikhet och jämställdhet. Det är också ekonomisk jämlikhet på kort sikt som står emot det långsiktiga målet om både ekonomisk jämlikhet och jämställdhet. Grundnivån i försäkringen betyder för det mesta att mamman tar föräldrapenning och pappan avstår och det är alltså andra strukturella faktorer som får större betydelse än jämställdhet bland föräldrar.

Eftersom det är de föräldrar som har en ekonomiskt begränsad situation som använder försäkringen ojämnt så kan slutsatsen dras att jämställdhet hör ihop med jämlikhet. Det går inte att uppnå jämställdhet utan ekonomisk jämlikhet.

Om förvärvsarbete innan barn vore tillgängligt och möjligt för alla blivande föräldrar vore detta ett mindre problem, men givet dagens arbetsmarknad är så inte fallet. Om tryggt arbete inte är möjligt leder en hög tröskel in i den inkomstrelaterade föräldrapenningen till antingen färre barn och/eller till fler som får grundnivå i försäkringen. Det andra scenariot innebär att fler barn

får en svår ekonomisk situation och ojämställda föräldrar. Det är alltså en grannliga uppgift att sätta grundnivån i relation till den inkomstrelaterade ersättningen. Men det bör uppmärksammas att om inte förvärvsarbete är tillgängligt så kommer inte uppmaningen till arbete innan barn att fungera särskilt väl.

2.6.2 Styrning och valfrihet

Föräldraförsäkringen innehåller styrning i hur den kan användas, exempelvis genom åldersrestriktioner, regler om vem som kan använda, om föräldrarna kan använda den tillsammans, men mest omdebatterat är hur många reserverade månader som ska finnas. Det finns en tydlig effekt på uttaget av att reservera månader för båda föräldrarna men det betyder också mindre flexibilitet i hur försäkringen kan användas.

Om det inte finns reserverade månader får föräldrar bestämma mer men det betyder också att andra faktorer får större vikt i beslutet om föräldraledighet. Ekonomiska begränsningar, normer, krav från arbetsgivare kommer ta större plats. Exempel både från Norge och Danmark visar att när reserverad tid reduceras eller avskaffas så minskar pappans föräldraledighet.

En kortvarig styrning kan leda till jämställdhet på lång sikt genom ett jämställt föräldraskap och genom mindre diskriminering på arbetsmarknaden, och kanske därmed mer frihet från andra strukturer som påverkar föräldraskapet. Men om styrningen är för stor eller radikal kanske vissa föräldrar inte anpassar sig alls. Kommer en del föräldrar att undvika reserverade dagar genom att begära ensam vårdnad och därmed få hela föräldrapenningen? Kommer en del mammor att helt sluta arbeta för att vara hemma längre med barnet? Eller mer närliggande, kommer mammor att använda obetald ledighet för att vara hemma så länge de anser rimligt? I sådant fall har vi ökat den ekonomiska ojämställdheten och även den ekonomiska ojämlikheten då endast en del har ekonomisk möjlighet till att vara hemma obetalt. Detta är argument emot att helt individualisera försäkringen (dvs. inte tillåta någon överlåtelse av dagar mellan föräldrarna).

Det finns en konfliktlinje mellan att påverka (styra) beteenden till att bli mer jämställda, och att anpassa försäkringen till vad

föräldrarna anser är deras behov. Konfliktlinjen är onekligen lättare att hantera om föräldrapenningen är generös i längd. Detta är också ett argument för en gradvis förändring av försäkringen så att normer och beteenden får tid att förändras. Men vissa hävdar att förändringen går för långsamt och starkare drivkrafter behövs från politiken. Ett annat argument är att en individualiserad föräldraförsäkring är i linje med annan socialförsäkring som är individuell i Sverige. Exempelvis så är pension alltid individuellt uppbyggd oberoende av familjeförhållanden. I en del andra länder kan en maka få del av en makes pension om hon inte förvärvat arbetat under perioder av äktenskapet.

2.6.3 Könsneutralitet och hänsyn till behov

Nu är föräldraförsäkringen lika och tillgänglig för alla föräldrar oberoende av kön och andra omständigheter. Det största undantaget är om en förälder har ensam vårdnad så får hen hela föräldrapenningen. Jag vill ta upp två fall där det kan diskuteras om särskilda behov finns för en föräldragrupp utan att det inom gruppen behöver behovsprövas.

Graviditetspenning är som nämnt bara tillgängligt för de som har arbeten som anses farliga och/eller fysiskt tunga och som inte temporärt kan omplaceras. Men finns det ett generellt behov av att vila sig inför en förlossning? Om kvinnan använder föräldrapenning innan förlossningen så har hon mindre föräldrapenning efter barnet föds. Behov som återhämtning, graviditetsbesvär, amning m.m. tas ej hänsyn till i föräldraförsäkringen. Det kan diskuteras om det finns ett generellt behov för en grupp av föräldrar, mammor och bärare av fostret, som inte finns för en annan grupp, det vill säga den andra föräldern, dvs. oftast pappan. I teorin har den andra föräldern mer tid med barnet än bäraren då hen också har 10 dagar tillfällig föräldrapenning i samband med barnets födelse, tidigare kallade pappadagar. Argument emot att ge bäraren av barnet (mamman) rätt till mer ledighet är att de långsiktigt negativa konsekvenserna på arbetsmarknaden kommer att segmenteras genom ett sådant utökat stöd. Men är det troligt och är det inte att riskera sjukskrivning och långsiktiga hälsobesvär för bäraren av fostret att inte uppmärksamma det arbete som det är att bära ett foster? Även

utifrån ett barnperspektiv kan det hävdas att ett sådant graviditetsstöd skulle främja barns tidiga hälsa.

En annan grupp är särlevande föräldrar som har gemensam vårdnad om barnet. I den här gruppen är pappans användning av föräldrapenning låg och mammor (som bara har laglig rätt till 8 månader föräldrapenning) har inte tillräcklig föräldrapenning till förskolegarantin blir gällande vid 12 månader. De kan kräva ensam vårdnad, något som dock inte uppmuntras då pappans roll riskerar minska om han inte har vårdnad. Är det rätt att dessa mammor som redan har en utsatt situation ska få endast hälften av det stöd som föräldraförsäkringen innebär? Det kommer farligt nära en moralisk bestraffning av att de skaffat barn med någon som inte tar föräldrapenning, eller är villig att dela på ansvaret för barnet.

Försäkringskassan visar att bland ensamstående kvinnor med ett barn har 30 procent låg ekonomisk standard och runt 50 procent av dem med två eller fler barn. För sammanboende föräldrar ligger siffrorna runt 10 procent (Försäkringskassan 2026). Argumenten för om dessa mammor behöver ytterligare stöd, t.ex. ett ensamförälderstöd har knappt diskuterats sedan utredningen Ur fattigdomsfällan (SOU 2001:24) föreslog detta. Här har argument om likabehandling av alla föräldrar dominerat politiken.

Det bör påpekas att en föräldraseparation inte betyder att pappans roll försvinner och här kan föräldraförsäkringen vara av vikt. Föräldrapenning används av båda föräldrar efter en separation, men i mindre utsträckning av pappan och många dagar brinner inne (Inspektionen för socialförsäkringen 2017). Att dagar delas efter en separation kan leda till en tryggare situation för barnet genom två engagerade föräldrar, men det kan också hävdas att i de fall en förälder tar huvudansvar (oftast mamman) så straffas hen och barnet av att den andra inte tar sitt ansvar, men ändå får sin del av föräldrapenningen. Här är frågan hur en uppmaning till jämställt föräldraskap kan kombineras med ett stöd för de föräldrar som tar ansvar när den andra inte gör det.

Det finns många fördelar med att ha allmänna regler men angående könsrättvisa kan det hävdas att föräldraförsäkringen negligerar insatsen att bära ett barn till fördel för jämställdhetssträvan. Det går dock att hävda att en kortvarig könsrättvisa kan leda till en långvarig positiv jämställdhetseffekt.

Men det går också att hävda att de mest utsatta föräldrarna får betala priset för detta.

Konfliktlinjen beror inte minst på socialförsäkringens konstruktion där betalt arbete är grunden och avvikelser kompenseras men på en lägre nivå. Om istället reproduktionen, att ta hand om barn, var det som var grunden och högst värderat skulle situationen vara en annan. Om att ta hand om barn var kompenserat högre än betalt arbete skulle det vara lättare att föreställa sig att graviditet kompenserades, och att ensamt ansvar för barn kompenserades. Därför menar jag att en kompensationsgrad i föräldrapenningen på över 100 procent av den normala inkomsten är värt att diskutera.

En högre kompensationsgrad under en föräldraledighet innebär en uppvärdering av omsorg om barn, en värdering som stämmer väl med vad troligen de flesta nyblivna föräldrar skulle hålla med om. Om omsorg om barn, vilket är en uppgift dominerad av kvinnor, skulle uppvärderas så skulle detta troligen ha konsekvenser för jämställdhet, då en typiskt kvinnlig syssla skulle öka i status relativt betalt arbete, en traditionellt manlig syssla. Det skulle minimera ekonomiska argument för en könstraditionell uppdelning av föräldraledighet. Men ett konkret förslag skulle behöva möta potentiella oavsedda konsekvenser, som exempelvis att högre ersättning används av mammor för att ytterligare sprida på dagarna.

2.6.4 Slutsatser

De slutsatser som kan dras från denna text är flera. Först, jämställdhet och jämlikhet hör ihop; föräldraförsäkringen har bidragit till ökad jämställdhet i föräldraskap och på arbetsmarknaden, men också synliggjort att jämställdhet måste kombineras med jämlikhet för att nå längre. Detta görs på olika sätt beroende på politisk hållning.

För det andra, styrning och anpassning av regler bör balanseras och föräldraledighet bör ses i sitt sammanhang och är inte enda lösningen på jämställdhetsfrågan. Mycket annat påverkar kvinnors och mäns val av olika vägar i livet.

För det tredje, konsekvenser av föräldraledighet på jämställdhet på både kort och lång sikt måste beaktas. En hög grundnivå leder till

bättre ekonomi för föräldrar utan inkomst men tar samtidigt bort uppmaningen till arbete innan barn, vilket kan leda till långvariga svårigheter i arbetslivet. Detta gäller främst mammor.

För det fjärde, dagens allmänna och könsneutrala föräldraförsäkring tar inte hänsyn till att vissa föräldragrupper kan ha större eller andra behov, exempelvis gravida och ensamansvariga föräldrar, men också egenföretagande föräldrar. Föräldrar som inte har en typisk situation har svårare att dra nytta av försäkringen.

Vidare, föräldraförsäkringen bygger på en försäkringstanke där avvikelser från betalt arbete kompenseras utifrån det betalda arbetet. Om värdet av reproduktion uppvärderades så skulle situationen se annorlunda ut.

2.7 Föräldraförsäkringen och barnafödande

Föräldraförsäkringens mål att möjliggöra kombinationen av barn och arbete kan ses som förutsättning för unga kvinnors och mäns livsval. Men det som tidigare var drivkrafter till både förvärvsarbete och barn verkar inte fungera lika väl nu. Det betyder inte att föräldraförsäkringen inte har betydelse, men betydelsen kan ha förändrats.

Avgörande är att föräldraförsäkringen fungerar som del av en bred familjepolitik, där både förskola, skola, barnbidrag, bostadsbidrag är relevanta för dem som funderar på att skaffa barn. Föräldraförsäkringen relaterar till arbetsmarknadspolitiken och arbetsmarknadens funktionssätt vilka blir avgörande för hur föräldraförsäkring och föräldraledighet kan användas. Föräldraförsäkringens roll i utvecklingen av barnafödandet är därmed inte en isolerad fråga utan måste ses i sitt sammanhang.

Men ändå, kan en jämställd föräldraförsäkring leda till fler barn? Sverige har ofta setts som ett föregångsland eftersom vi har haft ett relativt högt barnafödande, ett högt kvinnligt arbetsmarknadsdeltagande och en generös och (åtminstone) till del jämställd föräldraledighet. Det finns också studier som indikerar att delad föräldraledighet leder till fortsatt barnafödande, åtminstone i Norden (Duvander m.fl. 2019, 2020). Studier visar också att kvinnors förvärvsarbete är en förutsättning för föräldraskap (se t.ex. Greulich & Rendall 2026). Men idag går barnafödandet ned medan

föräldraförsäkringen inte har ändrats markant och snarare tenderar mot en mer jämställd användning. Både arbetsmarknad och andra faktorer i samhället har dock ändrats och många forskare argumenterar att en osäkrare situation är anledningen till det sjunkande barnafödandet (se t.ex. Kurowska m.fl. 2026, Vignoli m.fl. 2020, Lai m.fl. 2026). Huruvida situationen för många unga människor är mer osäker och otrygg idag, eller om detta snarast är en förändrad betoning och upplevelse behöver naturligtvis fastställas, men påverkan kan likväl finnas där. Här återstår mycket att beforska, inte minst hur föräldraförsäkringen upplevs.

Det är troligt att föräldraledighet och familjepolitik inte är tillräckliga faktorer för att vilja ha barn men de kan ses som förutsättningar och del av ett samhälle som möjliggör valet att bli förälder. Om föräldraförsäkringen skulle reduceras så skulle det ge signaler om både opålitlighet och osäkerhet och det skulle kunna bidra till mindre tilltro till stabiliteten i socialförsäkring och trygghetssystem.

Jag drar slutsatsen att föräldraförsäkringen kan bidra till jämställdhet men att den ständigt omformas och prövas utifrån den tid och det sammanhang den finns i. En generös, transparent, pålitlig och väl anpassad föräldraförsäkring kan troligen också bidra till förutsägbar ekonomisk trygghet för de som funderar på föräldraskap. Även om vi vet mindre om kopplingen till viljan att bli förälder är det troligt att föräldraförsäkring, liksom andra trygghetssystem, möjliggör för unga människor att ta de fria och informerade beslut som samhället borde ha till uppgift att bistå dem i.

Referenser

Andersson, G., Hoem, J., & Duvander, A. (2006). Social differentials in speed-premium effects in childbearing in Sweden. *Demographic Research*, 14, 51–70.

Angelov, N., Johansson, P. & Lindahl, E. (2016). Parenthood and the gender gap in pay. *Journal of Labor Economics*, 34, 545–579.

Arnalds, Á., Duvander, A., Lammi-Tskula, J. (2025). *Paid parental leave and social sustainability in the Nordic countries*. Nordic council of Ministers.

Bekkengen, L. (2002). *Man får välja - om föräldraskap och föräldraledighet i arbetsliv och familjeliv*. Avhandling Karlstad universitet.

Cedstrand, S. (2011). *Från idé till politisk verklighet. Föräldrapolitiken i Sverige och Danmark*. Boréa bokförlag

Directive (EU). (2019/1158).

Doucet, A. & Moss, P (2026). *Care leaves and care time for all*. Policy Press

Duvander, A., Ferrarini, T., & Johansson, M. (2015). *Familjepolitik för alla? En ESO-rapport om föräldrapenning och jämställdhet*. Rapport 2015:5. Finansdepartementet.

Duvander, A., & Viklund, I. (2020). How long is the parental leave and for whom? An analysis of methodological and policy dimensions of leave length and division in Sweden. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 40(5/6), 479–494. <https://doi.org/10.1108/IJSSP-06-2019-0108>

Duvander, A., Halldén, K., Koslowski, A., & Sjögren Lindquist, G. (2024). Income Loss and Leave Taking: Increased Financial Benefits and Fathers' Parental Leave Use in Sweden. *Journal of Social Policy* 53(2):551-571 <https://doi.org/10.1017/S0047279422000514>

Duvander, A., Mussino, E., & Tervola, J. (2021). Similar negotiations over childcare? A comparative study of fathers' parental leave use in Finland and Sweden, *Societies*, 11(3), 67. <https://doi.org/10.3390/soc11030067>

Duvander, A. & Cedstrand, S. (2022). Gender equal parental leave use. The success of the reserved month. Pp.263-283, in Caroline de la Porte, Guðný Björk Eydal, Jaakko Kauko, Daniel Nohrstedt, Paul 't Hard, and Bent Sofus Tranøy (Eds) *Successful Public Policy in the Nordic Countries*, Oxford University Press. ISBN 978-0-19-285629-6

Duvander, A., & Lundqvist, Å. (2025). *Ett svenskt lapptäcke. Föräldraförsäkringen under 50 år*. SNS.

Försäkringskassan (2020). *Inkomstbortfallsprincipen försvagas över tid*. Korta analyser 2020:2.

Försäkringskassan (2020). *Betald och obetald föräldraledighet - Hur flexibla är föräldrar under barnens två första levnadsår?* Socialförsäkringsrapport 2020:3.

Försäkringskassan (2024:4). *En nordisk jämförelse av föräldraförsäkringen*. Korta analyser 2024:4

Försäkringskassan (2024:2) *En historisk översikt av föräldrapenning*. Korta analyser 2024:2

Försäkringskassan (2026). *Barnhushållens ekonomi. Svar på regeringsuppdrag*.

- Inspektionen för socialförsäkringen (2013). *Föräldrapenning och föräldraledighet. Mått på olika aspekter av föräldraledighet*. ISF Rapport 2013:13
- Inspektionen för socialförsäkringen (2017). *Föräldrapenninguttag före och efter en separation. En analys av hur separerade föräldrar använde föräldrapenning i jämförelse med de som inte separerade*. ISF Rapport 2017:11.
- Greulich, A., & Rendall, M.S. (2026). An ongoing gender revolution in Europe: Women's stable employment as a precondition for partnered first births. *Population Research and Policy Review* 45:8.
- Inspektionen för socialförsäkringen. (2018). *Utvecklingen av kollektivavtalade ersättningar sedan 2000-talets början*. Rapport 2018:14.
- Inspektionen för socialförsäkringen (2023). *Vilka föräldrar använder obetald föräldraledighet? En analys av hur mammor och pappor kombinerar föräldrapenning och obetald föräldraledighet*. Socialförsäkringsrapport 2023:11.
- Inspektionen för socialförsäkringen (2024:9). *Har omsorgen om barnen blivit mer jämställd?* Socialförsäkringsrapport 2024:9.
- Inspektionen för socialförsäkringen (2024:5). *Föräldraledighet i olika delar av landet*. Socialförsäkringsrapport 2024:5.
- Inspektionen för socialförsäkringen (2024). *Deltidsarbetets betydelse för kvinnors och mäns pensioner En redovisning av kunskapsläget*. ISF redovisar 2024:3
- Kitterød R., Halrynjo, S., Östbakken, K. (2017). *Pappaperm? Fedre som ikke tar fedrekvote – hvor mange, hvem og hvorfor?* Institutt for samfunnsforskning. Rapport 2017:2.
- Klinth, R. (2002). *Göra pappa med barn – den svenska pappapolitiken*. Boréa bokförlag.
- Kurowska, A., Matysiak, A. and Grabowska, M. (2026). Beyond Usual Suspects: Revisiting Barriers to Childbearing Decisions in a Low Fertility Setting. *Population and Development Review*, 52: 94-134. <https://doi.org/10.1111/padr.70046>
- Lai, W., Neyer, G., & Andersson, G. (2026). Not Only Births, But Also Intentions: The Decline of Fertility Intentions and Increasing Uncertainties in Sweden, 2012-2021. *Comparative Population Studies*, 51, 19. <https://doi.org/10.12765/CPoS-2026-04>
- Llambrich, M A., & Olah, L. (2026). Unequal chores, unequal joy? Perceptions of housework satisfaction I Spain and Sweden. *Social Indicators Research* 183:3.

- Lundqvist, Å. (2011). *Family Policy Paradoxes. Gender Equality and Labour Market Regulation in Sweden 1930-2010*. Policy Press: Bristol.
- Lundqvist, Å. (2007). *Familjen i den svenska modellen*. Boréa bokförlag: Umeå.
- Nylin, A., Musick, K., Billingsley, S., Duvander, A. & Evertsson, M. (2021). Trends in women's relative earnings within couples across the transition to parenthood in Sweden, 1987-2007. *European Sociological Review*, 37(3):349–364.
- SOU (2014). Kvinnors och mäns föräldraledighet. In Katarina Boye & Magnus Nermo (Eds.), *Lönsamt arbete – Familjeansvarets fördelning och konsekvenser*, SOU 2014:28 (pp. 23–61). Arbetsmarknadsdepartementet.
- SOU (2005:73). Reformerad föräldraförsäkring – Kärlek, omvårdnad, trygghet
- SOU (2017:101). Jämställt föräldraskap och goda uppväxtvillkor för barn
- SOU (2001:24). Ur fattigdomsfällan.
- Stanfors, M (2007). *Mellan arbete och familj. Ett dilemma för kvinnor i 1900-talets Sverige*. SNS.
- Tallås Ahlzén, M. (2022). *Essays in Swedish family policy*. Avhandling Institutet för social forskning, Stockholms universitet.
- Tronto, J. (1993). *Moral boundaries. A political argument for an ethic of care*. Routledge.
- Vignoli, D., Guetto, R., Bazzani, G. et al. (2020). A reflection on economic uncertainty and fertility in Europe: The Narrative Framework. *Genus* 76, 28 (2020).
- Viklund, I., & Duvander, A. (2017). Time on leave, timing of preschool - The role of socioeconomic background for preschool start in Sweden. In Hans-Peter Blossfeld, Navena Kulic, Jan Skopek & Morris Triventi (Eds.), *Childcare, Early education and social inequality: An international perspective* (pp. 67-88). Edward Elgar Publishing.

3 Kan bristen på ekonomisk ojämlikhet förklara att det föds färre barn?

Anne Boschini

3.1 En till synes märklig fråga

Det här kapitlet ställer frågan om bristen på ekonomisk jämställdhet kan vara en förklaring till Sveriges för närvarande låga fertilitet. Frågan kan vid första anblick tyckas märklig. Sverige har sedan länge en av världens mest generösa familjepolitiska modeller och framhålls återkommande som ett av världens mest jämställda länder. Den nordiska välfärdsmodellen har historiskt skapat goda förutsättningar för att förena familjebildning och yrkesliv genom en generös föräldraförsäkring, reserverade månader för fäder och en väl utbyggd, subventionerad barnomsorg. Sverige placerar sig dessutom sedan länge i topp i internationella jämförelser av jämställdhet och har ofta lyfts fram som ett föregångsland när det gäller att förena hög kvinnlig sysselsättning med relativt hög fertilitet.²

Och ändå föds färre barn. År 2024 uppgick det totala fruktsamhetstalet till 1,43 barn per kvinna.³ Nedgången drivs inte främst av att föräldrar väljer att få färre barn, utan av att allt fler aldrig tar steget till föräldraskap.⁴ Samtidigt vet vi sedan länge att ekonomisk etablering är en avgörande förutsättning för mäns familjebildning. Män med högre inkomster har en betydligt större sannolikhet att bli fäder, medan barnlöshet är betydligt vanligare

² Duvander & Andersson (2006); World Economic Forum (2025).

³ Andersson (2026).

⁴ Hellstrand m.fl. (2021); Ohlsson-Wijk & Andersson (2022, 2025).

bland män med svag anknytning till arbetsmarknaden.⁵ Sambandet mellan mäns ekonomiska etablering och faderskap kan delvis gå via parbildningen, eftersom svagare ekonomiska resurser kan minska sannolikheten för att etablera en långvarig parrelation. Den pågående fertilitetsnedgången tyder dessutom på att socioekonomiska skillnader i familjebildning ökar även bland kvinnor, framför allt genom en växande utbildningsgradient i barnlöshet och första födslar.⁶ Denna utveckling pekar sammantaget på att ekonomiska förutsättningar fortfarande spelar en betydande roll för beslutet att bilda familj.

Den internationella forskningen har under lång tid framhållit att jämställdhet är en central faktor för att förstå utvecklingen av fertiliteten. Fertiliteten riskerar att falla när jämställdheten utvecklas snabbare inom utbildning och arbetsmarknad än inom familjen, så att kvinnor möter motstridiga förväntningar i arbetsliv och privatliv.⁷ En central tanke här är att kvinnors inträde på arbetsmarknaden behöver följas av en motsvarande förändring där män tar ett större ansvar för omsorg och hushållsarbete. Först när jämställdheten omfattar både arbetsmarknaden och familjelivet finns det förutsättningar för att fertiliteten ska kunna stabiliseras på en högre nivå.⁸ Nyare forskning har dessutom betonat att arbetsmarknadens ökande premier för kontinuerlig tillgänglighet gör familjebildning allt svårare att förena med en ambitiös yrkeskarriär, särskilt om omsorgsansvaret är ojämnt fördelat mellan kvinnor och män.⁹ Sammantaget pekar forskningen på att det inte är jämställdhet i största allmänhet som är avgörande, utan vilka dimensioner av jämställdhet som utvecklas och hur de samspelar. Kapitlet använder den etablerade forskningen om jämställdhet och fertilitet för att diskutera varför betydelsen av ekonomisk jämställdhet kan ha förändrats under den svenska fertilitetsnedgången och varför denna utveckling tycks skilja sig mellan olika socioekonomiska grupper.

Men de nordiska ländernas tidigare höga fertilitet byggde på en specifik kombination av ekonomiska och institutionella förutsättningar. Frågan är därför om glappet mellan jämställda ideal

⁵ Jalovaara m.fl. (2019); Chudnovskaya (2018); Kolk (2023).

⁶ Hellstrand m.fl. (2025).

⁷ McDonald (2000a, 2000b).

⁸ Goldscheider m.fl. (2015); Esping-Andersen & Billari (2015).

⁹ Goldin (2025).

och den faktiska fördelningen av omsorgsansvaret har ökat över tid. Har Sverige fastnat halvvägs i den andra könsrevolutionen, där kvinnors ekonomiska ställning förändrats snabbare än mäns roll som omsorgsgivare? I det följande diskuteras hur ekonomisk ojämställdhet kan påverka familjebildningen genom delvis olika mekanismer för kvinnor och män, och hur dessa mekanismer kan variera över den socioekonomiska fördelningen.

3.2 Ekonomisk ojämställdhet i Sverige – vad säger siffrorna?

Sverige var tidigt ett föregångsland vad gäller jämställdhet, inte minst när det gäller utbildning och arbetskraftsdeltagande. Men när man tittar på de ekonomiska könsgapen idag – utbildning, arbetsinkomster, ekonomisk makt inom par – framträder en viss stagnation.¹⁰ Fyra viktiga könsgap som kvarstår är:

1. *Kvinnor är mer välutbildade än män sedan 1990, men tjänar inte därefter.* Trots att kvinnor är mer välutbildade än män sedan många decennier tjänar en högskoleutbildad kvinna knappt mer än vad en gymnasieutbildad man gör i Sverige idag.¹¹
2. *Könslönegapet kvarstår och är fortfarande högre bland chefer.* Det genomsnittliga könslönegapet på runt 10 procent är betydligt större i toppen av lönefördelningen — bland dem med de högsta lönerna uppgår gapet till omkring 15 procent.¹²
3. *Kvinnor har knappt 80 procent av männens disponibla inkomster sedan år 2000.* Kvinnors andel av mäns genomsnittliga disponibla inkomster har sedan år 2000 legat på knappa 80 procent. Könsgapet i arbetsinkomster är större än så.¹³
4. *Könsgapet i inkomster håller i sig över hela livscykeln.* Det genomsnittliga gapet döljer en tydlig åldersprofil. I ingen ålder tjänar kvinnor mer än män. Könsgapet i arbetsinkomster tilltar

¹⁰ Lön avser ersättning per arbetad tidsenhet, medan arbetsinkomst avser inkomster från arbete under en viss period. Disponibel inkomst avser inkomsten efter skatter och transfereringar och kan, beroende på mått, även påverkas av hushållets sammansättning.

¹¹ Enligt Statistiska centralbyrån var den sammanräknade förvärvsinkomsten (median) i åldersgruppen 40–49 år 2024 för högskoleutbildade kvinnor 482 200 kronor, medan motsvarande för en gymnasieutbildad man i samma åldersgrupp var 466 400 kronor. Högskoleutbildade män tjänade 592 500 kronor.

¹² Medlingsinstitutet (2026).

¹³ Medlingsinstitutet (2025).

när familjebildningen typiskt sett sker. Sedan ökar mäns sammanräknade förvärvsinkomster fram till 50-årsåldern medan kvinnors arbetsinkomster ökar mindre och i långsammare takt. Gapet mellan kvinnors och mäns pensioner blir därför betydande.¹⁴

Av detta drar jag slutsatsen att kvinnor förvisso har fått en stark förankring på arbetsmarknaden, är välutbildade och innehar allt fler chefspositioner, men att könsgapet i genomsnittliga inkomster fortfarande är betydande. Inkomstgapens beständighet bör samtidigt förstås mot bakgrund av en fortsatt könssegregerad arbetsmarknad, där kvinnor och män arbetar i olika yrken och sektorer och möter skilda löne-, arbets- och karriärvillkor. Så vad gäller den ekonomiska könsrevolutionen finns fortfarande en del att önska och utvecklingen kan i bästa fall karakteriseras som långsamt i rätt riktning under de senaste decennierna.¹⁵ En förklaring till att inkomstgapen består är att familjebildning inte påverkar mäns och kvinnors ekonomiska villkor på samma sätt. Frågan är hur omsorgsansvaret fördelas när man får barn — och om det håller på att förändras.

3.3 Ekonomisk jämställdhet och familjebildning: vad vet vi?

De föregående avsnitten har tecknat en bild av att ekonomisk ojämställdhet trots allt är betydande och bestående även i Sverige. Frågan är nu hur dessa mönster hänger ihop med familjebildning. Att skaffa barn i de allra flesta fall är ett beslut som fattas inom ramen för en parrelation. Parters samlade resurser, möjligheter och framtidsutsikter blir ofta centrala. Två viktiga dimensioner framträder.

Den första dimensionen omfattar både parets samlade ekonomiska ställning och vardera partens position i inkomstfördelningen. Par vars samlade inkomst placerar dem i den nedre delen av fördelningen har i regel mindre ekonomiska marginaler och är mer sårbara för de inkomstbortfall som

¹⁴ Inspektionen för socialförsäkringar (2024).

¹⁵ För en mer detaljerad analys av utmaningarna kring ekonomisk jämställdhet och prioriterade ekonomisk-politiska åtgärder, se Boschini (2026).

föräldraskap innebär. På individnivå visar nordisk forskning att barnlösheten är tydligt socialt skiktad. Sambandet är särskilt starkt bland män, där låg utbildning och låga inkomster är förknippade med en betydligt högre sannolikhet att förbli barnlös.¹⁶

Den andra centrala aspekten är hur inkomsterna är fördelade inom paret, det vill säga kvinnans andel av hushållsinkomsten. Ur ett ekonomiskt perspektiv är denna fördelning viktig eftersom familjebildning påverkar inte bara hushållets samlade resurser utan också hur kostnader och ekonomiska risker fördelas mellan parterna. I de flesta par tjänar mannen mer än kvinnan. En viktig förklaring är att kvinnor fortfarande oftare bildar par med män som har högre inkomster än de själva – så kallad inkomsthypergami – trots att utbildningshypergamin, det vill säga att kvinnor bildar par med män som har högre utbildning, i stort sett har försvunnit i Sverige.¹⁷ Bland högutbildade sker dessutom parbildningen i stor utsträckning mellan personer med liknande utbildning, social status och framtida inkomspotential. Ändå är det ovanligt att kvinnan tjänar mer än mannen, även i dessa par.¹⁸ Därtill tenderar kvinnor att vara något yngre än sina partners, vilket ytterligare bidrar till att mannen oftare har en högre arbetsinkomst eftersom inkomsterna normalt stiger med åldern.¹⁹ Det innebär att kvinnor, trots att de i genomsnitt har högre utbildning än män, fortfarande bidrar med mindre än hälften av hushållets arbetsinkomster. Detta påverkar de ekonomiska incitamenten när ett par får barn. Eftersom ersättningen i föräldraförsäkringen generellt inte fullt ut kompenserar för inkomstbortfall blir det ofta ekonomiskt mer lönsamt att kvinnan tar en större del av föräldraledigheten. Detta påverkar de ekonomiska incitamenten för hur föräldrarna väljer att fördela föräldraledighet, omsorgsansvar och förvärvsarbete.

Dessa två dimensioner, parets position i inkomstfördelningen och kvinnans andel av parets sammanlagda inkomster, behöver beaktas tillsammans. Två par kan befinna sig på samma plats i inkomstfördelningen men skilja sig avsevärt åt i hur resurserna fördelas mellan kvinnan och mannen. Frågan är inte enbart om ett

¹⁶ Se Jalovaara m.fl. (2019) för genomsnittliga trender. Kunze (2020) visar att män som blir fäder är positivt selekterade i termer av inkomst före de blir pappor.

¹⁷ Chudnovskaya & Kashyap (2020).

¹⁸ Chudnovskaya (2024).

¹⁹ Kolk (2015).

hushåll har resurser att få barn, utan också hur de ekonomiska konsekvenserna av familjebildning förväntas fördelas.

Vad som händer när ett par får sitt första barn med ekonomisk jämställdhet är en väl genomlyst fråga i forskningen. Den svenska och internationella litteraturen om så kallade 'child penalties' visar att kvinnors arbetsinkomster faller betydligt och varaktigt efter det första barnet, medan mäns inkomster påverkas betydligt mindre.²⁰ Bland senare kohorter av pappor finns det dock en tendens till att löneutvecklingen även pappor som tar ut föräldraledighet påverkas negativt.²¹ Det pågår en diskussion bland forskare om hur 'child penalty' bäst bör mätas och hur stort det egentligen är. Oavsett metod och mått kvarstår det att mammor halkar efter pappor inkomstmässigt när de får sitt första barn.²²

Även om pappor i Sverige i dag tar ut omkring 30 procent av den betalda föräldraledigheten tar mammor fortfarande ut betydligt mer obetald ledighet än pappor tar ut betald ledighet.²³ Den tid som mödrar ägnar åt omsorg om små barn är därför fortfarande avsevärt längre än faders, trots att pappors uttag av föräldrapenning har ökat. Forskning visar dessutom att denna arbetsdelning inte enbart formas av ekonomiska incitament. Sociala normer och förväntningar påverkar också hur föräldrar fördelar omsorgsansvaret mellan sig.²⁴ Det är däremot betydligt mindre känt i vilken utsträckning förväntningar om denna framtida arbetsdelning påverkar beslutet att bilda familj redan innan det första barnet föds.

Hur omsorgsansvar fördelas mellan föräldrar och vilka konsekvenser detta får för inkomster och karriärer kan studeras först efter att barnet har fötts. Beslutet att bli förälder fattas däremot innan dessa utfall är kända. Blivande föräldrar behöver därför basera sina beslut på förväntningar om hur arbete, omsorgsansvar och ekonomiska konsekvenser sannolikt kommer att fördelas inom familjen. Dessa förväntningar formas sannolikt inte enbart av ekonomiska överväganden utan också av normer kring moderskap och faderskap. Trots en lång utveckling mot ökad jämställdhet har omsorgen om barn historiskt varit närmare förknippad med

²⁰ Se till exempel Angelov m.fl. (2016) och Kleven m.fl. (2019).

²¹ Sundberg (2024). För jämförelse med mammors inkomsteffekter, se även Nylin m.fl. (2021).

²² Se exempelvis Kaepfel (2025) och Leventer (2026).

²³ Inspektionen för socialförsäkringar (2023).

²⁴ Se Sundström & Duvander (2002), Ichino m.fl. (2025) samt Aldén m.fl. (2026).

kvinnors än mäns sociala roll. Forskning visar att normer om det "goda moderskapet" ofta innebär högre förväntningar på mödrars omsorgsansvar än på faders, även i samhällen med hög kvinnlig sysselsättning och långtgående familjepolitiska reformer.²⁵ Svensk forskning visar också att mödrar i genomsnitt fortsätter att ta ett större ansvar för föräldraledighet och omsorg om barn, även när föräldrarna har relativt likartade ekonomiska förutsättningar.²⁶ Normerna formar därmed inte bara arbetsdelningen efter ett barns födelse utan också förväntningarna på hur den kommer att se ut.

För blivande föräldrar formas dessa förväntningar inte bara av allmänna föreställningar om moderskap och faderskap utan också av erfarenheter från den egna omgivningen. Arbetsplatsen framstår här som en särskilt viktig arena. Forskning visar att män påverkas av sina manliga kollegors tidigare föräldraledighet och att arbetsplatsens normer har stor betydelse för pappors eget föräldraledighetsuttag.²⁷ Hur omsorgsansvaret kommer att fördelas efter ett barns födelse beror därmed inte enbart på parets resurser utan också på arbetsplatskultur och sociala normer.

Detta pekar på en möjlig mekanism genom vilken ekonomisk jämställdhet kan påverka fertiliteten. Om kvinnor och män förväntar sig att omsorgsansvaret kommer att fördelas ojämnt och att föräldraskap därmed får olika konsekvenser för deras framtida arbetsmarknadsutsikter, kan detta påverka viljan att få barn redan innan några sådana konsekvenser faktiskt har uppstått. Resonemanget ligger nära teorier som betonar samspelet mellan jämställdhet på arbetsmarknaden och jämställdhet inom familjen för familjebildning och fertilitet.²⁸ Den direkta empiriska evidensen för denna mekanism är dock fortfarande begränsad.

Det finns också skäl att tro att dessa mekanismer har blivit viktigare under senare år. Fertilitetsintentionerna har minskat samtidigt som osäkerheten kring om och när man vill få barn har ökat bland unga vuxna i Sverige.²⁹ När föräldraskap i allt mindre grad uppfattas som en självklar del av livsbanan kan förväntningar om hur arbete och omsorg kommer att fördelas väga tyngre i beslutet att bilda familj.

²⁵ Hays (1996).

²⁶ Duvander & Johansson (2012).

²⁷ Eriksson m.fl. (2022); Carlsson & Reshid (2022).

²⁸ McDonald (2000a, 2000b); Neyer m.fl. (2013); Goldscheider m.fl. (2015).

²⁹ Lai m.fl. (2026).

3.4 Vad är nytt sedan 2010?

De mekanismer som diskuterats i föregående avsnitt utgör möjliga länkar mellan ekonomisk ojämställdhet och fertilitet. Det väcker en naturlig fråga: om dessa samband har funnits under lång tid, varför sammanfaller fertilitetsnedgången just med utvecklingen efter 2010?

Svaret behöver inte vara att den ekonomiska ojämställdheten i sig har ökat. De ekonomiska könsskillnader som diskuterats i detta kapitel – i inkomster, omsorgsansvar och karriärutveckling – har i många avseenden förändrats långsamt och föregår den senaste fertilitetsnedgången. Däremot kan deras betydelse för beslutet att bilda familj ha förändrats. Ekonomisk ojämställdhet kan få större konsekvenser om kvinnor och män i högre grad än tidigare väger in de långsiktiga ekonomiska och praktiska följderna av föräldraskap. Samtidigt kan möjligheterna att leva jämställt som föräldrar i ökande utsträckning skilja sig mellan olika socioekonomiska grupper.

I det följande diskuteras tre förändringar som kan ha bidragit till detta. För det första kan könade villkor i arbetsliv och familjeliv ha blivit mer synliga och mer omdiskuterade. För det andra tycks utvecklingen mot ett mer jämställt föräldraskap ha blivit alltmer socialt skiktad. För det tredje finns tecken på att ekonomiska och sociala villkor också kan ha fått ökad betydelse för steget från parrelation till familjebildning.

3.5 När ojämställdheten blev mer synlig

Ett återkommande tema i föregående avsnitt var att förväntningar om framtida inkomster, karriärer och omsorgsansvar kan påverka beslutet att bilda familj. Under 2010-talet har frågor om kön, makt och jämställdhet fått en betydligt mer framträdande plats i den offentliga debatten. #MeToo-rörelsen blev 2017 ett internationellt genombrott för diskussionen om sexuella trakasserier och kvinnors villkor i arbetslivet. I Sverige följdes de ursprungliga uppropen av ett stort antal branschspecifika initiativ, och rörelsen bidrog till att flytta fokus från enskilda händelser till mer strukturella frågor om kön, makt och arbetsliv. Samtidigt har sociala medier gjort det möjligt att snabbt sprida erfarenheter av diskriminering, ojämställdhet och arbetslivets villkor långt utanför de miljöer där de uppstått. Berättelser om relationer, föräldraskap och arbetsliv når i

dag människor som saknar egna erfarenheter av dessa situationer. Därmed formas föreställningar om ett framtida familjeliv inte längre enbart av den egna familjen, vänkretsen eller arbetsplatsen, utan också av erfarenheter som förmedlas genom digitala nätverk.³⁰

Att frågor om jämställdhet fått större utrymme i den offentliga debatten innebär inte att de enbart handlar om förändrade attityder. Forskning om den svenska arbetsmarknaden visar också att de speglar strukturella skillnader i kvinnors och mäns villkor. Sexuella trakasserier är vanligare på mansdominerade arbetsplatser, särskilt i delar av arbetsmarknaden där lönerna är höga och karriärmöjligheterna är goda. Kvinnor som utsätts lämnar dessutom oftare dessa arbetsplatser och övergår till mer kvinnodominerade och lägre avlönade arbeten. Resultaten pekar på att kostnaderna för kvinnor att etablera sig och göra karriär i vissa delar av arbetsmarknaden kan vara större än vad traditionella mått på ekonomisk ojämställdhet fångar upp.³¹

En andra, analytiskt skild, förändring är att jämställdhetens innebörd kan ha kommit att värderas olika av kvinnor och män. Nordiska studier visar att unga kvinnor och män fortfarande i stor utsträckning delar grundläggande jämställdhetsideal, men också att skillnaderna i synen på jämställdhet har ökat under senare år. Särskilt bland unga män finns tecken på en växande skepsis mot delar av jämställdhetsutvecklingen, samtidigt som sociala medier blivit en viktig arena för dessa diskussioner. Om kvinnor och män i ökande utsträckning närmar sig familjebildning med olika förväntningar på jämställdhet, arbetsliv och omsorgsansvar kan det göra det svårare att etablera gemensamma föreställningar om hur ett framtida familjeliv ska organiseras.³²

Poängen är inte att #MeToo eller sociala medier i sig förklarar den svenska fertilitetsnedgången. Däremot kan de ha förändrat hur unga kvinnor och män värderar villkoren för ett framtida familjeliv. Den konflikt mellan karriär och omsorgsansvar som tidigare forskning har beskrivit kan ha blivit mer synlig redan innan familjebildningen påbörjas. När föräldraskap inte längre uppfattas som en självklar del av livsbanan kan ökad medvetenhet om dessa

³⁰ Hansson m.fl. (2023); Lee & Murdie (2021).

³¹ Folke & Rickne (2022).

³² Folkehelseinstituttet (2026).

villkor göra att ekonomisk ojämställdhet får större betydelse för beslutet att bilda familj.³³

3.6 Ett mer socialt skiktat föräldraskap

En andra möjlig förändring sedan 2010 är att utvecklingen mot ett mer jämställt föräldraskap tycks ha blivit allt mer socialt skiktad. Pappors uttag av föräldraledighet har fortsatt att öka i genomsnitt, men utvecklingen har inte varit likartad i hela befolkningen. Studier visar att betydande skillnader mellan socioekonomiska grupper inte bara består, utan att de pappor som fortfarande inte tar ut någon eller mycket liten föräldraledighet i allt högre grad återfinns bland män med lägre utbildning, svagare arbetsmarknadsanknytning och lägre inkomster. Reformerna har därmed bidragit till ett högre genomsnittligt uttag, men inte i samma utsträckning minskat skillnaderna mellan socioekonomiska grupper.³⁴

Utvecklingen innebär att förutsättningarna för ett jämställt föräldraskap har blivit alltmer olika. För vissa kvinnor och män har ett jämställt föräldraskap blivit ett etablerat och realistiskt ideal. För andra är en mer traditionell arbetsdelning fortfarande den praktiska och sociala utgångspunkten. Samtidigt tyder ny forskning på att de egenskaper som förknippas med ett aktivt faderskap har fått ökad betydelse över tid. Egenskaper som social mognad, ansvarstagande och emotionell stabilitet är i dag starkare förknippade med sannolikheten att bli pappa än i tidigare generationer.³⁵ Resultaten är förenliga med att förväntningarna på mäns roll som föräldrar har förändrats.

Arbetsplatsen framstår som en central arena för denna utveckling, men dess betydelse handlar inte enbart om normer. Möjligheten att ta föräldraledighet och ett större omsorgsansvar påverkas också av anställningsform, anställningstrygghet, schemaläggning, kontroll över arbetstiden, inkomstbortfall och förväntade karriärkostnader. Eftersom den svenska arbetsmarknaden är starkt köns- och klass-segregerad varierar dessa villkor mellan yrken och sektorer. Generösa familjepolitiska rättigheter kan därför få olika praktiska konsekvenser beroende på

³³ Lai m.fl. (2026).

³⁴ Fahlén & Duvander (2021); Aldén m.fl. (2026).

³⁵ Aldén & Boschini (2025).

individens position på arbetsmarknaden och de normer som råder på arbetsplatsen.

Ett illustrativt exempel på dessa normer i praktiken ges av Byggbranschens *Machoinde*. Det visar att många anställda beskriver en arbetsmiljö där traditionella maskulinitetsnormer fortfarande är starka och där frågor om balans mellan arbete och familjeliv har en svag ställning. Även om rapporten inte mäter föräldraledighet, ger den en konkret bild av den typ av arbetsplatskultur som den vetenskapliga litteraturen identifierar som betydelsefull för mäns möjligheter att ta ett större omsorgsansvar. Flisbäcks studie av svenska förstagångsföräldrar visar samtidigt att frågan inte kan reduceras till mäns preferenser. Många män uttrycker en stark önskan att vara närvarande föräldrar och dela omsorgsansvaret mer jämnt, men möjligheten att omsätta dessa ambitioner varierar med arbetslivets villkor och social position. Det jämställda föräldraskapet är därmed inte enbart en fråga om individuella attityder, utan också om hur arbetslivets normer och villkor skiljer sig mellan olika delar av arbetsmarknaden.³⁶

För fertilitetsutvecklingen är denna sociala skiktning potentiellt viktig. Om kvinnor och män i olika delar av arbetsmarknaden möter alltmer skilda förväntningar kring hur arbete och omsorg kommer att fördelas som föräldrar, kan också villkoren för familjebildning bli mer olika mellan grupper. Ett jämställt föräldraskap kan då framstå som ett realistiskt framtidsscenario för vissa par, men som betydligt mindre sannolikt för andra. Den utvecklingen kan bidra till att de mekanismer som diskuterades i föregående avsnitt får olika betydelse i olika delar av befolkningen och därmed också till en allt tydligare socioekonomisk skiktning av fertiliteten.

3.7 Parbildningen som en ny skiljelinje?

En tredje möjlig förändring sedan 2010 rör parbildningen. Om ekonomiska och sociala villkor i ökande utsträckning påverkar möjligheten att etablera och upprätthålla sådana relationer, kan de också få betydelse för utvecklingen av fertiliteten. Internationell forskning visar att långsiktiga parrelationer och familjebildning

³⁶ Byggnads & Byggcheferna (2024); Flisbäck (2025).

under de senaste decennierna har blivit allt mer socialt skiktade: kvinnor och män med hög utbildning och stabil arbetsmarknadsanknytning etablerar i högre grad stabila familjerelationer, medan separationer och instabila relationer har blivit vanligare bland grupper med svagare socioekonomiska resurser.³⁷

Finland illustrerar denna utveckling väl och från två håll. Bland dem som förblir barnlösa är det vanligast att aldrig ha etablerat en långvarig parrelation: nästan hälften av de barnlösa i födelsekohorterna 1969–1970 hade aldrig bott med en partner före 40 års ålder, och ytterligare en stor grupp hade haft kortvariga eller instabila relationer, ett mönster som är särskilt vanligt bland män och personer med lägre utbildning.³⁸ Socioekonomiska skillnader i både parbildning och fertilitet har dessutom ökat under de senaste två decennierna. Den finska forskningen visar att den minskade benägenheten att få ett första barn framför allt återfinns bland redan etablerade par, medan förändringar i parbildningen förklarar en mindre, men inte obetydlig, del av fertilitetsnedgången.³⁹

Den svenska registerforskningen visar däremot att sambobildningen har varit förhållandevis stabil under 2010-talet och att utvecklingen har varit likartad mellan olika socioekonomiska grupper. Däremot har sambopar i allt mindre utsträckning gått vidare till äktenskap eller fått sitt första barn. Sverige uppvisar därmed ännu inte samma tydliga socioekonomiska skiktning av parbildningen som i Finland, men resultaten kan samtidigt tolkas som att steget från parrelation till familjebildning har blivit mindre självklart.⁴⁰

Ett närliggande resultat kommer från ny finsk forskning som visar att mäns sannolikhet att förbli barnlösa också påverkas av förutsättningarna på den lokala partnermarknaden. Sambandet är särskilt tydligt bland män med låga inkomster, vilket antyder att ekonomisk etablering och möjligheten att etablera en långsiktig partnerrelation kan ha blivit allt närmare sammankopplade.⁴¹

Det går ännu inte att dra slutsatsen att Sverige är på väg mot samma utveckling som Finland. Samtidigt väcker resultaten en viktig

³⁷ Cherlin (2014); Härkönen & Dronkers (2006).

³⁸ Jalovaara & Fasang (2017).

³⁹ Hellstrand m.fl. (2022).

⁴⁰ Cantalini m.fl. (2024).

⁴¹ Schubert & Dudel (2025).

fråga. Om kvinnor och män i olika delar av arbetsmarknaden möter allt mer skilda villkor för ett jämställt familjeliv kan detta på sikt också påverka vilka relationer som utvecklas till långsiktiga familjer. I så fall kan en växande socioekonomisk skiktning av parbildningen bli ytterligare en mekanism genom vilken ekonomisk ojämställdhet påverkar fertiliteten.

3.8 Avslutande diskussion

Kan då bristen på ekonomisk jämställdhet förklara att det föds färre barn? Kapitlets svar är att den sannolikt utgör en del av förklaringen, men inte hela. Analysen pekar på att ekonomisk ojämställdhet kan ha fått större betydelse i beslutet att bilda familj, men att dess betydelse varierar mellan olika socioekonomiska grupper. För vissa par har utvecklingen mot ett mer jämställt familjeliv fortsatt, medan ekonomisk osäkerhet, mindre jämställd omsorgsdelning och svagare arbetsmarknadsanknytning i andra grupper samverkar på ett sätt som kan göra familjebildning mindre sannolik. Eftersom fertiliteten har minskat i hela den socioekonomiska fördelningen bör dessa mekanismer främst ses som en delförklaring, inte som en fullständig förklaring till den generella nedgången.

Fertilitetsnedgången har sannolikt inte någon enskild förklaring. Den sammanfaller med en rad genomgripande samhällsförändringar – från ekonomisk osäkerhet och sociala mediers genomslag till förändrade normer kring jämställdhet, arbete och familjebildning. Kapitlets utgångspunkt har därför varit att ekonomisk jämställdhet bör förstås som en del av ett större sammanhang, där ekonomiska villkor, institutioner och förändrade förväntningar samspelar. Det är sannolikt i samspelet mellan dessa faktorer, snarare än i någon enskild förklaring, som orsakerna till den snabba fertilitetsnedgången står att finna. Samtidigt bör en lägre fertilitet inte i sig betraktas som ett samhällsproblem. Barnlöshet kan vara ett medvetet och önskat livsval. Den normativa frågan om vilken fertilitetsnivå som är önskvärd måste därför skiljas från den vetenskapliga frågan om vilka mekanismer som driver utvecklingen. För de generationer som nu befinner sig mitt i de familjebildande åren är den slutliga kohortfertiliteten dessutom ännu okänd, och det

återstår att se hur barnlöshet och familjestorlek kommer att utvecklas.

Analysen visar att sambandet mellan ekonomisk jämställdhet och fertilitet ser olika ut i olika delar av befolkningen. Bland resursstarka par har utvecklingen mot ett mer jämställt föräldraskap fortsatt, även om arbetsmarknadens ökade krav på ständig tillgänglighet fortfarande skapar betydande konflikter mellan karriär och familjeliv. I socioekonomiskt svagare grupper sammanfaller däremot ekonomisk osäkerhet oftare med mindre jämställd omsorgsdelning, svagare arbetsmarknadsanknytning och lägre sannolikhet att etablera och upprätthålla långsiktiga partnerrelationer. Ekonomisk utsatthet och ekonomisk ojämställdhet riskerar därmed att förstärka varandra och bidra till en växande social skiktning av familjebildningen.

En annan viktig slutsats är att mäns roll i fertilitetsutvecklingen sannolikt är mer central än vad den svenska forskningen hittills har uppmärksammat. Mycket av den tidigare litteraturen har med rätta fokuserat på de kostnader som kvinnor bär i form av inkomstbortfall, långsammare karriärutveckling och ett större omsorgsansvar. Den nordiska forskningen pekar emellertid på att mäns ekonomiska etablering, möjligheter att bilda långsiktiga partnerrelationer och förutsättningar att ta ett aktivt omsorgsansvar har blivit viktigare förutsättningar för familjebildning. Om män med svag arbetsmarknadsanknytning i ökande utsträckning också får svårare att etablera långsiktiga relationer riskerar den växande sociala skiktningen i familjebildningen att förstärka den redan pågående fertilitetsnedgången. Denna slutsats ligger nära den analys som Frances Goldscheider formulerade redan för ett kvarts sekel sedan. Goldscheider (2000) argumenterade för att familjens framtid i grunden beror på mäns förändrade roll. Den första jämställdhetsrevolutionen – kvinnors ökade deltagande på arbetsmarknaden – förändrade villkoren för familjebildning i grunden. Den andra revolutionen måste ske inom familjen, där män i högre utsträckning delar ansvaret för omsorg och barn. I annat fall riskerar spänningen mellan arbetslivets och familjelivets krav att bestå, med konsekvenser för både jämställdheten och fertiliteten. Ett kvarts sekel senare framstår detta resonemang som mer aktuellt än någonsin. Kvinnors villkor på arbetsmarknaden är fortfarande ojämställda samtidigt som mäns omsorgsansvar gradvis ökar. De två

processerna pågår därför delvis parallellt och i olika takt i olika socioekonomiska grupper. Den kanske viktigaste implikationen är därför att ekonomisk jämställdhet inte enbart bör förstås som en fråga om kvinnors villkor på arbetsmarknaden. Den handlar också om mäns möjligheter att etablera sig ekonomiskt, bilda långsiktiga relationer och vara närvarande föräldrar. Om ekonomisk jämställdhet har fått större betydelse för beslutet att bilda familj behöver forskningen också i högre grad analysera hur kvinnors och mäns livsvillkor samspelar över hela den socioekonomiska fördelningen. Att förstå hur kvinnors och mäns ekonomiska villkor, relationer och omsorgsansvar samspelar, och varför detta samspel ser olika ut mellan olika socioekonomiska grupper, framstår som en av de viktigaste utmaningarna för framtida forskning om den svenska fertilitetsutvecklingen.

Referenser

- Aldén, L. & Boschini, A. (2025). Who becomes a father? The rising importance of parenting skills. <https://doi.org/10.2139/ssrn.5350467>
- Aldén, L., Boschini, A. & Tallås Ahlzén, M. (2026). *Fathers but not caregivers: Parental leave take-up and actual childcare*. IFAU Working Paper 2026:9.
- Andersson, G. (2026). *Från höga till sjunkande fruktsambetstal: Hur ser situationen i Sverige ut?* Utredningen för en framtid med barn.
- Angelov, N., Johansson, P. & Lindahl, E. (2016). Parenthood and the gender gap in pay. *Journal of Labor Economics*, 34(3), 545–579.
- Boschini, A. (2026). Ekonomisk jämställdhet. I *SOU 2026:41. Jämställdhet i en föränderlig tid*.
- Byggnads & Byggcheferna. (2024). *Byggbranschens Machoindex 2024*. <https://byggcheferna.se/app/uploads/2024/02/ByggbranschensMachoindex2024.pdf>
- Cantalini, S., Ohlsson-Wijk, S. & Andersson, G. (2024). Cohabitation and marriage formation in times of fertility decline: The case of Sweden. *European Journal of Population*, 40.
- Carlsson, M. & Reshid, A. A. (2022). Co-worker peer effects on parental leave take-up. *Scandinavian Journal of Economics*, 124(4), 930–957.
- Cherlin, A. J. (2014). *Labor's Love Lost: The Rise and Fall of the Working-Class Family in America*. Russell Sage Foundation.

- Chudnovskaya, M. (2018). Trends in childlessness among highly educated men in Sweden. *European Journal of Population*, 35(3), 531–557.
- Chudnovskaya, M. & Kashyap, R. (2020). Is the end of educational hypergamy the end of status hypergamy? Evidence from Sweden. *European Sociological Review*, 36(3), 351–365.
- Chudnovskaya, M. (2024). Which highly educated people partner together? Exploring status inequalities in assortative mating among the highly educated in Sweden. *Population*, 79(4).
- Duvander, A.-Z. & Andersson, G. (2006). Gender equality and fertility in Sweden. *Marriage & Family Review*, 39(1–2), 121–142.
- Duvander, A.-Z. & Johansson, M. (2012). What are the effects of reforms promoting fathers' parental leave use? *Journal of European Social Policy*, 22(3), 319–330.
- Eriksson, H., Billingsley, S. & Brandén, M. (2022). Parental leave within the workplace. *Sociology*, 56(6).
- Esping-Andersen, G. & Billari, F. C. (2015). Re-theorizing family demographics. *Population and Development Review*, 41(1), 1–31.
- Fahlén, S. & Duvander, A.-Z. (2021). *Pappor som inte använder föräldrapenningen – en analys av vilka pappor som tar ut noll eller få dagar med föräldrapenning och hur det har förändrats för barn födda 1994–2017*. ISF Rapport 2021:12.
- Fileborn, B. & Loney-Howes, R. (red.). (2019). *#MeToo and the Politics of Social Change*. Palgrave Macmillan.
- Flisbäck, M. (2025). A social class analysis of desire and outcome concerning parental leave among first-time parents in Sweden. *Community, Work & Family*.
- Folkehelseinstituttet. (2026). *Attitudes towards gender equality among young people in the Nordic countries: A scoping review*. Norwegian Institute of Public Health.
- Folke, O. & Rickne, J. (2022). Sexual harassment and gender inequality in the labor market. *The Quarterly Journal of Economics*, 137(4), 2163–2212.
- Goldin, C. (2025). *The downside of fertility*. NBER Working Paper No. 34268.
- Goldscheider, F. K. (2000). Men, children and the future of the family in the third millennium. *Futures*, 32(6), 527–538.
- Goldscheider, F., Bernhardt, E. & Lappegård, T. (2015). The gender revolution: A framework for understanding changing family and demographic behavior. *Population and Development Review*, 41(2), 207–239.

- Haas, L. & Hwang, P. (2019). Policy is not enough: The influence of the gendered workplace on fathers' use of parental leave in Sweden. *Community, Work & Family*, 22(1), 58–76.
- Hansson, K., Sveningsson, M. & Ganetz, H. (2023). *#metoo-aktivismen i Sverige: Förklaringar, betydelser och strategier*. Jämställdhetsmyndigheten Underlagsrapport 2023:5.
- Härkönen, J. & Dronkers, J. (2006). Stability and change in the educational gradient of divorce. *European Sociological Review*, 22(5), 501–517.
- Hays, S. (1996). *The Cultural Contradictions of Motherhood*. Yale University Press.
- Hellstrand, J., Nisén, J., Miranda, V., Fallesen, P., Dommermuth, L. & Myrskylä, M. (2021). Not just later, but fewer: Novel trends in cohort fertility in the Nordic countries. *Demography*, 58(4), 1373–1399.
- Hellstrand, J., Nisén, J. & Myrskylä, M. (2022). Less Partnering, Less Children, or Both? Analysis of the Drivers of First Birth Decline in Finland Since 2010. *European Journal of Population*, 38, 191–221.
- Hellstrand, J., Andersson, L., Dommermuth, L., Fallesen, P., Klængur Jónsson, A., Jalovaara, M. & Myrskylä, M. (2025). *Growing divergences: A research note forecasting ultimate childlessness by education in the Nordic countries*. MPIDR Working Paper WP 2025-029.
- Ichino, A., Olsson, M., Petrongolo, B. & Skogman Thoursie, P. (2025). Taxes, childcare and gender identity norms. Forthcoming, *Journal of Labor Economics*.
- Inspektionen för socialförsäkringen. (2023). *Vilka föräldrar använder obetald föräldraledighet?* ISF Rapport 2023:11.
- Inspektionen för socialförsäkringen. (2024). *Deltidsarbetets betydelse för kvinnors och mäns pensioner: En redovisning av kunskapsläget*. ISF Rapport 2024:3.
- Jalovaara, M. & Fasang, A. E. (2017). From never-partnered to serial cohabiters: Union trajectories to childlessness. *Demographic Research*, 36, 1703–1720.
- Jalovaara, M., Neyer, G., Andersson, G., Dahlberg, J., Dommermuth, L., Fallesen, P. & Lappegård, T. (2019). Education, gender, and cohort fertility in the Nordic countries. *European Journal of Population*, 35(3), 563–586.
- Jalovaara, M. & Miettinen, A. (2025). Childlessness trends at different ages by educational attainment for men and women in Finland: A research note. *Population Studies*, 1–10.
- Kaepfel, K. (2025). *The Causal Impact of Children? Rethinking The Identification and Estimation of Child Penalties*. SSRN Scholarly Paper No. 5937081.

- Kleven, H., Landais, C. & Søgaard, J. (2019). Children and gender inequality: Evidence from Denmark. *American Economic Journal: Applied Economics*, 11(4), 181–209.
- Kolk, M. (2015). Age differences in unions: Continuity and divergence in Sweden between 1932 and 2007. *European Journal of Population*, 31(4), 365–382.
- Kolk, M. (2023). The relationship between life-course accumulated income and childbearing of Swedish men and women born 1940–70. *Population Studies*, 77(2).
- Kunze, A. (2020). The effect of children on male earnings and inequality. *Review of Economics of the Household*, 18(3), 683–710.
- Lai, W., Neyer, G. & Andersson, G. (2026). Not only births, but also intentions: The decline of fertility intentions and increasing uncertainties in Sweden, 2012–2021. *Comparative Population Studies*, 51, 73–90.
- Lee, M. & Murdie, A. (2021). The global diffusion of the #MeToo movement. *Politics & Gender*, 17(4), 827–855.
- Leventer, D. (2026). *Identification of Child Penalties* (arXiv:2602.07486).
- McDonald, P. (2000a). Gender equity in theories of fertility transition. *Population and Development Review*, 26(3), 427–439.
- McDonald, P. (2000b). Gender equity, social institutions and the future of fertility. *Journal of Population Research*, 17(1), 1–16.
- Medlingsinstitutet. (2025). *Inkomstskillnaden mellan kvinnor och män 2023*.
- Medlingsinstitutet. (2026). *Löneskillnaden mellan kvinnor och män 2025*.
- Neyer, G., Lappegård, T. & Vignoli, D. (2013). Gender equality and fertility: Which equality matters? *European Journal of Population*, 29(3), 245–272.
- Nordic Council of Ministers. (2019). *State of Nordic Fathers*.
- Nylin, A.-K. m.fl. (2021). Trends in women's relative earnings within couples across the transition to parenthood in Sweden, 1987–2007. *European Sociological Review*, 37(3), 349–363.
- Ohlsson-Wijk, S. & Andersson, G. (2022). Disentangling the Swedish fertility decline of the 2010s. *Demographic Research*, 47(12), 345–358.
- Ohlsson-Wijk, S. & Andersson, G. (2025). Swedish fertility developments before, during and after the Covid-19 pandemic. *European Journal of Population*, 41(19), 1–19.
- Schubert, H. A. & Dudel, C. (2025). Too many men? Subnational population imbalances and men's childlessness in Finland. *Population Studies*, 1–21.

Statistiska centralbyrån. (2026). *Kvinnor och män i Sverige: lathund om jämställdhet 2026*.

Sundberg, A. (2024). *The child penalty in Sweden: evidence, trends, and child gender*. IFAU Working Paper 2024:11.

Sundström, M. & Duvander, A.-Z. (2002). Gender division of childcare and the sharing of parental leave among new parents in Sweden. *European Sociological Review*, 18(4), 433–447.

World Economic Forum. (2025). *Global Gender Gap Report 2025*.

4 Barns ekonomiska kostnad – fertilitet och jämställdhet

Maria Stanfors

4.1 Inledning

Sverige lyfts ofta fram som ett föregångsland när det gäller jämställdhet och familjepolitik. Få länder har lika välutvecklade institutionella förutsättningar för att förena arbete och familj. Föräldraförsäkringen är flexibel och generös, barnomsorgen är väl utbyggd och kraftigt subventionerad och kvinnors, särskilt mödrars, arbetskraftsdeltagande är sedan länge högst bland industriländer. Jämställdhet har varit ett uttalat politiskt mål under mer än ett halvt sekel. Trots detta står Sverige i dag inför samma utveckling som många andra höginkomstländer då fertiliteten har fallit sedan 2010 till mycket låga nivåer som ligger under reproduktionsnivån.⁴² Detta är på flera sätt överraskande och ett brott med tidigare etablerade samband (Stanfors 2003). Den ekonomiska tillväxten har varit hög, reallöner har ökat, kvinnors ställning på arbetsmarknaden relativt män (till exempel vad gäller arbetskraftsdeltagande och löner) har varit stabil och i viss mån förbättrats något samtidigt som familjepolitiken har varit fortsatt generös och blivit än mer flexibel. Samhället subventionerar fortfarande tunga kostnader förknippade med barn såsom barnomsorg, utbildning och hälsovård. Om dessa ekonomiska och sociala förhållanden och stöd till barnfamiljer vore tillräckliga förutsättningar för ett relativt högt barnafödande borde utvecklingen se annorlunda ut.

⁴² Reproduktionsnivån innebär ett summerat fruktsamhetstal på 2,1 för ett land som Sverige idag. År 2010 låg den summerade fruktsamheten på 1,98 barn per kvinna men 2025 var motsvarande värde 1,42.

I den offentliga debatten om huruvida det återigen är kris i befolkningsfrågan diskuteras ofta bostadsmarknad, ekonomisk osäkerhet, klimatoro och förändrade livsstilar som förklaringar till den fallande fertiliteten. Dessa faktorer spelar sannolikt roll men förklarar inte utvecklingen till fullo. Samtidigt visar forskning från såväl Sverige som andra höginkomstländer att barn fortfarande är förknippade med betydande ekonomiska konsekvenser, framför allt för kvinnor. Frågan är därför inte bara varför människor vill ha färre barn, utan också varför barn fortfarande medför negativa ekonomiska konsekvenser för kvinnor i samhällen som betraktas som jämställda.

I detta kapitel presenterar jag forskningsresultat som visar vad kostnaden för barn är i termer av kvinnors tid i form av föräldraledighet och karriäravbrott men också i termer av antal barn.⁴³ Jag argumenterar för att svaret på frågan varför barn medför negativa ekonomiska konsekvenser för kvinnor delvis står att finna i arbetsmarknadens funktionssätt men framför i familjen och hur den fungerar. Trots flera decennier av jämställdhetspolitik är familjer med små barn fortfarande inte jämställda (Stanfors 2007, 2025). Kvinnor tar fortfarande ut huvuddelen av föräldrapenningen, är betydligt mer föräldralediga, utför merparten av det obetalda omsorgsarbetet och anpassar i större utsträckning sitt arbetsliv efter familjens behov (bland annat genom att arbeta deltid). Arbetsmarknaden skapar inte dessa skillnader, men förstärker dem genom att belöna kontinuitet, erfarenhet och obrutna karriärförlopp. Barn är förknippade med direkta såväl som indirekta ekonomiska kostnader. Medan de första är självklara, uppstår de senare i samspelet mellan familjens organisering och arbetsmarknadens funktionssätt. För att förstå dagens låga födelsetal behöver vi därför analysera barnafödande, arbetsmarknadsdeltagande och jämställdhet – inte minst i familjen – som delar av samma process.

Sverige har under en lång tid kännetecknats av en stark tvåbarnsnorm. De flesta familjer har två barn.⁴⁴ Det summerade fruktsamhetstalet är ett sammanfattande mått på fruktsamheten

⁴³ Resultaten kommer från en studie, samförfattad med Paul Nystedt, som är under revidering. Argumentationen i detta kapitel är dock min egen.

⁴⁴ Enligt Statistiska centralbyrån hade 43% av alla familjer med barn under 18 år två barn.

under en viss period, vanligtvis ett kalenderår.⁴⁵ Den summerade fruktsamheten är alltså ett periodmått. Detta mått har varierat kraftigt under det senaste seklet och sjunkit trendmässigt sedan 2010. Summerad fruktsamhet kan även anges för en kohort av kvinnor. Då anger den summerade fruktsamheten det genomsnittliga antal barn som varje kvinna, med ett visst födelseår, har fött vid en viss ålder. Det slutgiltiga barnantalet - kohortfertiliteten - uppnås vid 45 eller 50 års ålder.⁴⁶ Medan det summerade fruktsamhetstalet varierat, har det slutgiltiga barnantalet per kvinna legat kring två barn per kvinna (Stanfors 2003). Bland kvinnor födda mellan 1950 och 1965 fick 48% två barn. Familjer med ett eller tre eller fler barn förekommer men är mindre vanliga.

Tvåbarnsnormen är viktig eftersom beslutet att skaffa ytterligare ett barn skiljer sig något från beslutet att bli förälder. Man kan också anta att beslutet ser annorlunda ut i ett samhälle där de flesta vill och nästan förväntas få två barn. En stor del av den internationella forskningen handlar om övergången till föräldraskap medan en annan fråga gäller hur män och kvinnor uppnår önskad familjestorlek. I Sverige har politiken utformats för att undanröja hinder för att uppnå den förväntade tvåbarnsfamiljen samt för att kombinera föräldraskap med betalt arbete. Tvåbarnsnormen är intressant ur ett jämställdhetsperspektiv. Om det första barnet förändrar kvinnors position på arbetsmarknaden och arbetsdelningen i hemmet, vad händer då när ett andra barn kommer? Är det antalet barn som är avgörande, eller är det de upprepade graviditeterna, föräldraledigheterna och omställningarna i familjelivet som skapar långsiktiga konsekvenser och hur stora är dessa? Dessa frågor står i centrum för kapitlet.

4.2 Barns indirekta ekonomiska kostnad faller på mödrar

Att barn är förknippade med kostnader är väl känt. Inom nationalekonomin utgör Gary Beckers arbeten en vanlig

⁴⁵ Det bygger på en summering av åldersspecifika tal och visar hur många barn en kvinna skulle föda i genomsnitt under livet, om hon födde barn i enlighet med de åldersspecifika fruktsamhetstalen, under det aktuella året i fråga, förutsatt att hon överlevde till 50 års ålder.

⁴⁶ Då få kvinnor föder barn efter 45 års ålder gör det ingen direkt skillnad om man mäter det slutgiltiga barnantalet vid 45 eller 50. Statistiska centralbyrån mäter numera vid 45.

utgångspunkt. Becker (1960, 1981) beskrev barn som någon som kräver både resurser, bland annat i form av pengar och tid. När inkomster stiger får människor råd att skaffa fler barn men när inkomsterna stiger ökar också värdet av människors tid, vilket gör barn mer kostsamma i ekonomisk mening, särskilt då både män och kvinnor yrkesarbetar. Då mödrar avstår från betalt arbete för att ta hand om barn uppstår en indirekt kostnad. Utifrån Beckers perspektiv är det inte bara de direkta utgifterna för barn som spelar roll utan alternativkostnaden för den tid som används till omsorg om barn är minst lika viktig. Eftersom tid som ägnas åt familjen i form av barnomsorg och hushållsarbete inte samtidigt kan användas till lönearbete, utbildning eller karriärutveckling innebär barn alltid någon form av ekonomisk uppoffring även om samhället bidrar.

Under senare år har dessa idéer utforskats vidare. Dagens höginkomstländer är mer jämställda än vad som var fallet då Becker utvecklade sina idéer. Kostnader förknippade med barn handlar i mindre grad om direkta utgifter och mer om förlorade möjligheter. I Sverige finansierar staten en stor del av barns omsorg, utbildning och hälsovård. Staten subventionerar föräldralediga mäns och kvinnors tid genom föräldrapenning men kan inte kompensera för förlorad arbetslivserfarenhet, uteblivna befordringar eller långsammare löneutveckling. Därför har forskningen fokuserat på barns långsiktiga effekter på (framför allt) kvinnors arbetsmarknadsutfall. Studier från Sverige, Danmark och flera andra länder visar att kvinnors och mäns inkomster utvecklas likartat fram till första barnet föds, därefter divergerar inkomstutvecklingen och könsgapet ökar (Angelov, Johansson & Lindahl 2016; Kleven, Landais & Søgaard 2019; Iversen, Rosenbluth & Skorge 2020).

Barn är förknippade med långsiktiga negativa effekter på kvinnors inkomster. En del av litteraturen beskriver det som ett ”straff” och jämför mödrar med barnlösa kvinnor med samma karakteristika⁴⁷ medan en annan del menar att en stor del av könsskillnader i inkomster har uppstått genom att män och kvinnor utövar föräldraskap på olika sätt och i olika omfattning. Att jämföra mödrar med barnlösa kvinnor är komplext eftersom dessa grupper i hög grad skiljer sig åt och i grunden är det en fråga om att bli förälder eller ej. Det lämnar en viktig fråga obesvarad, framför allt i en

⁴⁷ Detta kallas ’the motherhood penalty’ som ofta kontrasteras med ’the marriage premium’ för män vilket fokuserar på den positiva betydelsen av civilstånd för mäns karriärer.

kontext då de flesta kvinnor blir mödrar, som handlar om huruvida familjen ska få ytterligare barn, det vill säga den ytterligare kostnad som uppstår när familjen går från ett barn till två (eller fler). Om denna marginalkostnad upplevs som (för) hög spelar den sannolikt viss roll för beslut om familjebildning i dagens Sverige.

Doepke, Hannusch, Kindermann och Tertilt (2023) argumenterar för att födelsetalen i dagens höginkomstländer i allt högre grad påverkas av hur väl familjebildning kan kombineras med yrkeskarriärer. Beslutet att skaffa barn handlar därför inte bara om hur många barn man vill ha och när, utan också om i vilken utsträckning man upplever att arbete och familj går att förena. Detta har blivit särskilt betydelsefullt i takt med att kvinnor utbildar sig längre och yrkesarbetar under större delar av livet, samtidigt som avkastningen på varaktiga karriärer har ökat.

Claudia Goldin (2014, 2021) har visat att dagens arbetsmarknader, särskilt för högutbildade och i USA, i hög grad belönar kontinuitet och tillgänglighet. I många yrken, inte minst inom professioner, är avkastningen på en obruten karriär och många arbetstimmar hög. Personer som är svåra att ersätta och som kan arbeta kontinuerligt och vara tillgängliga när arbetet kräver det kan därför få betydande ekonomiska fördelar (Halrynjo & Mangset 2025). Ju större avkastningen är på lång erfarenhet, kontinuerligt lärande och närvaro på arbetsmarknaden, desto större blir kostnaden för avbrott.⁴⁸

Även om män har blivit alltmer involverade som fäder kvarstår stora könsskillnader i föräldraledighetsuttag och deltidarbete även i Sverige. Dessutom är den svenska arbetsmarknaden sedan länge könssegregerad. Könssegregeringen har dock minskat över tid, inte minst genom förändringar i kvinnors utbildnings- och yrkesval (se Stanfors 2003, kapitel 4 och 6). Medan kvinnor idag finns representerade på hela arbetsmarknaden, inklusive prestigeyrken, återfinns många inom yrken som kännetecknas av flexibilitet och relativt låg löneutveckling.

Vad som sker på arbetsmarknaden återspeglar och förstärker könsskillnader som redan har uppstått i familjen. Om kvinnor tar ett större ansvar för hem, familjebildning och omsorg om små barn får de fler och längre avbrott från arbetslivet. Arbetsmarknaden skapar

⁴⁸ Detta vilar bland annat på argument som lanserades av Mincer & Polachek (1974) och gäller mest för högutbildade och framför allt i USA.

inte nödvändigtvis dessa skillnader, men belöningsstrukturen kan förstärka de ekonomiska konsekvenserna. Det som börjar som en ojämn arbetsdelning inom familjen kan därmed över tid bidra till en ojämn fördelning av inkomster, karriärmöjligheter och pensioner. Kostnaderna är inte heller begränsade till avbrott i samband med (den första) föräldraledigheten. En ojämn ansvarsfördelning kan fortsätta att påverka arbetslivet under många år genom exempelvis tillfällig vård av barn (VAB), deltidsarbete och ett större ansvar för den löpande omsorgen. Detta kan innebära lägre kontinuitet och tillgänglighet i arbetslivet och mindre utrymme för övertid, resor, kompetensutveckling eller annat som kan vara betydelsefullt för löne- och karriärutveckling. De ekonomiska konsekvenserna av familjebildning består alltså inte enbart av den direkta inkomstförlust som uppstår när en förälder tillfälligt lämnar eller minskar sitt förvärvsarbete, utan kan ackumuleras över en längre del av yrkeslivet. Man kan alltså säga att en stor del av barns ekonomiska kostnader uppstår i samspelet mellan familjens organisering och arbetsmarknadens belöningsstruktur. När kvinnor utför mer obetalt hushålls- och omsorgsarbete än män faller en större del av dessa kostnader på dem. Detta gäller oavsett nationell kontext men kostnaderna i termer av inkomster och karriärer har visat sig vara betydande även i länder med omfattande föräldraledighetssystem och andra stöd för föräldrar (Ruhm 1998; Albrecht, Björklund & Vroman 1999, 2003; Olivetti & Petrongolo 2017; Kleven m.fl. 2019).⁴⁹

4.2.1 Familjens organisering: omsorgsansvar och ekonomiska konsekvenser

För att förstå ekonomiska kostnader förknippade med barn alternativt på konsekvenser av barn för olika arbetsmarknadsutfall måste vi fokusera på processer inom familjen som föregår dem och

⁴⁹ Kleven m.fl. (2019) visar att såväl mödrars som fäders inkomster påverkas negativt av föräldraledighetsuttag både på kort och lång sikt. Magnituden av dessa effekter är mer begränsad i Skandinavien jämfört med exempelvis Storbritannien, USA och Tyskland. Medan effekterna i Skandinavien på lång sikt handlar om försämrad löneutveckling är de mer kopplade till att inte jobba i exempelvis Tyskland. Corekcioglu, Francesconi & Kunze (2024) undersöker effekter av reformer som förlängde betald föräldraledighet på mammors möjligheter att nå de högsta inkomstnivåerna inom företagen där de jobbade i Norge mellan 1987 och 2005. De finner att längre föräldraledighet inte påverkade mödrars karriärutveckling, befordringar eller inkomstnivåer upp till 25 år efter barnafödelsen, oavsett utbildningsnivå.

varför kvinnors och mäns livsbanor börjar skilja sig åt i samband med familjebildning. Sverige utgör i detta avseende ett intressant fall. Få länder har investerat lika mycket i familjepolitik och jämställdhetspolitik som Sverige. Sedan 1970-talet har politiska reformer syftat till att stärka kvinnors ställning på arbetsmarknaden och att uppmuntra män att ta större ansvar för hem och barn. Ambitionsnivån har stärkts över tid. Trots detta visar både forskning och officiell statistik att familjer, särskilt de med små barn, ännu inte är jämställda.

Kvinnor tar fortfarande ut betydligt mer både betald och obetald föräldraledighet än män. De arbetar oftare deltid och står för en större del av det löpande hushålls- och omsorgsarbetet (Stanfors 2025). Att kvinnor utför mer obetalt arbete än män sker på bekostnad av deras betalda arbetstid och återhämtning. Även om dessa könsskillnader har minskat över tid kvarstår de och blir tydligast vid familjebildning då arbetsdelningen inom familjen förändras och de långsiktiga inkomstskillnaderna mellan kvinnor och män börjar växa (Angelov, Johansson & Lindahl 2016). Barns ekonomiska kostnad bärs idag huvudsakligen av kvinnor, vilket är ett resultat av hur familjelivet organiseras och aktiva val. Om både det obetalda hushålls- och omsorgsarbetet och det betalda arbetet delades lika skulle denna kostnad fördelas jämnare. Mammor förväntas dock anpassa sitt arbete efter familjens behov medan män i högre grad kan fortsätta sina yrkeskarriärer utan motsvarande avbrott vilket påverkar både inkomster och välbefinnande (Smyth & Craig 2017; Stanfors 2020).

När familjeansvar möter arbetsmarknaden får en ojämställd arbetsdelning och skillnader i betalt och obetalt arbete ekonomiska konsekvenser. Neoklassisk humankapitalteori utgår från att erfarenhet och kompetens byggs upp över tid genom utbildning och arbete (Mincer & Polachek 1974; Becker 1981). De som yrkesarbetar kontinuerligt ackumulerar erfarenhet, utvecklar yrkesspecifika färdigheter och avancerar gradvis i sina karriärer medan avbrott innebär att denna process bromsas och att kunskap i viss mån tappar sitt värde. Detta har varit känt sedan länge, men forskning har på senare tid visat att konsekvenserna av karriäravbrott ofta är omfattande. Adda, Dustmann och Stevens (2017) visar att barns långsiktiga kostnader till stor del uppstår genom förlorad arbetslivserfarenhet, långsammare löneutveckling och yrkesval.

Effekterna av enskilda val är ofta små på kort sikt men ackumuleras över tid.

4.2.2 Tvåbarnsnormen och tvillingfödslar som naturligt experiment

En empirisk utmaning i forskningen om barns ekonomiska konsekvenser för mödrar är att identifiera den kausala effekten av barnafödande. Kvinnor som får olika många barn skiljer sig systematiskt åt vad gäller egenskaper såsom utbildning, familjeideal, karriärambitioner och ekonomiska och sociala förutsättningar som också påverkar deras arbetsmarknadsutfall. Observerade skillnader i inkomster mellan kvinnor med olika antal barn kan därför inte direkt tolkas som effekter av själva barnafödandet. För att hantera detta har forskare utvecklat olika så kallade naturliga experiment. En ansats bygger på tvillingfödslar, där grundtanken är att en oväntad tvillinggraviditet används som en "fertilitetschock" som ökar familjestorleken oberoende av föräldrarnas ursprungliga planer (Rosenzweig & Wolpin 1980; Bronars & Grogger 1994; Angrist & Evans 1998; Jacobsen, Pearce & Rosenbloom 1999). Tvillingdesignen har framför allt använts för att studera hur familjestorlek påverkar kvinnors arbetsutbud, inkomster och investeringar i barn.

Användningen av tvillingfödslar som instrumentvariabel har blivit föremål för kritik. Tvillingar är inte slumpmässigt fördelade utan vanligare bland äldre mödrar och bland kvinnor som genomgått fertilitetsbehandlingar. En tvillingfödelse innebär inte bara ett ökat barnantal utan också en annan familjesituation än två separata födslar, och i viss mån är tvillingar förknippade med sämre hälsa vilket försvårar tolkningen av tvillingar som ett instrument för familjestorlek. Denna kritik har lett till metodutveckling. Exempelvis visar Farbmacher, Gruber och Vikström (2016) med data från både Sverige och USA att ansatsen tenderar att underskatta de negativa arbetsmarknadseffekterna eftersom tvillingmödrar i genomsnitt är positivt selekterade. Därför använder jag denna ansats i en studie som omfattar kvinnor födda 1950–1965 som i hög grad fick sina barn innan fertilitetsbehandlingar blev vanligt förekommande. Dessutom är syftet med att använda tvillingfödslar inte i första hand att identifiera effekten av ett ytterligare barn, utan

att utnyttja den i ljuset av den svenska tvåbarnsnormen för att studera betydelsen av antalet familjebildningsepisoder som förknippas med föräldraledighet och deltidsarbete för kvinnor i Sverige. De som får tvillingar vid första förlossningen uppfyller tvåbarnsnormen direkt och uppnår ofta samma slutliga familjestorlek som kvinnor som får två separata födselar, men genomgår endast en graviditet, en period av föräldraledighet och därmed en större omställning avseende familjeliv och arbetsmarknadsdeltagande. Tvillingfödselar fungerar därmed i princip som ett naturligt experiment som gör det möjligt att skilja effekterna av upprepade familjebildningsepisoder från effekterna av den slutliga familjestorleken. Ur ett livsloppsperspektiv är denna distinktion central. Om kvinnor som i slutändan får lika många barn uppvisar olika inkomstutveckling beroende på om barnen fötts samtidigt eller vid två separata tillfällen, talar det för att en betydande del av moderskapets ekonomiska kostnader uppstår genom upprepade familjebildningsepisoder snarare än genom antalet barn i sig.

4.3 Är det antalet barn eller antalet familjebildningsepisoder som skapar den ekonomiska kostnaden för mödrar?

Om man studerar kvinnor som uppnår samma slutliga familjestorlek genom olika förlopp kan man undersöka om de långsiktiga ekonomiska konsekvenserna av moderskap främst är kopplade till antalet barn eller till hur barnafödandet är fördelat över tiden. Två barn kan exempelvis innebära två separata graviditeter, föräldraledigheter och återkommande omställningar mellan familjeliv och arbetsmarknad, men de kan också komma samtidigt genom en tvillingfödsel. I det senare fallet får kvinnan två barn men genomgår endast en graviditet och en sammanhängande familjebildningsepisod. Jämförelsen mellan dessa förlopp gör det möjligt att undersöka om den långsiktiga inkomstutvecklingen påverkas av antalet barn, av antalet separata familjebildningsepisoder eller av båda.

Analysen som presenteras bygger på svenska registerdata från Statistiska centralbyrån, där uppgifter om inkomster och

barnafödande kan följas årligen för hela befolkningen. Den studerade populationen omfattar kvinnor födda 1950–1965 som följs från 20 års ålder fram till 44–55 års ålder under perioden 1970–2009. Dessa kohorter är intressanta eftersom de i hög grad bildade familj då tvåbarnsnormen var stark och fertilitetsbehandling var ovanlig.⁵⁰ Majoriteten, 85%, av dessa kvinnor blev mödrar före 45 års ålder. Fokus riktas på kvinnor som hade ett eller två barn vid 44 års ålder.⁵¹ Av alla mödrar hade 48% två barn vid 45 års ålder medan 55% av de kvinnor som fick tvillingar vid den första födseln stannade vid två barn. 10% av alla mödrar hade tre eller fler barn.⁵² Utfallet av intresse är kvinnornas årliga arbetsrelaterade inkomster som ger en god bild av deras långsiktiga ekonomiska resurser och anknytning till arbetsmarknaden.⁵³

Den centrala jämförelsen gäller tre grupper: kvinnor som får ett barn, kvinnor som får två barn genom separata födslar och kvinnor som får tvillingar vid den första födseln och därefter stannar vid två barn. De två senare grupperna uppnår samma slutliga familjestorlek men genomgår olika antal graviditeter, födslar och övergångar mellan förvärvsarbete och omsorg om små barn. Analysen följer kvinnornas inkomstutveckling från tre år före den första födseln upp till 25 år efter densamma. Inkomstutvecklingen skattas separat för de olika grupperna med OLS-regressioner där hänsyn tas till skillnader i ålder, kalenderår och bostadsort. Tre år före den första födseln används som referenstidpunkt. De skattade koefficienterna visar därmed hur kvinnornas inkomster vid olika tidpunkter före och efter den första födseln förhåller sig till inkomsten tre år före födseln, givet de faktorer som ingår i modellen. Figurerna ska därför framför allt läsas som jämförelser av inkomstutvecklingen över tid, snarare än som jämförelser av gruppernas absoluta inkomstnivåer. Analyserna genomförs även separat för olika utbildningsnivåer och

⁵⁰ Den första IVF-behandlingen i Sverige ägde rum år 1982. Enligt Socialstyrelsen utfördes 3000 behandlingar år 1991 och 13 300 år 2008. 2003 ändrades riktlinjerna till ett ägg vilket minskade tvillingfödslar från 1,6% till 1,4% av alla födslar. Generellt var sannolikheten att få tvillingar i Sverige under 1% vilket återspeglas i vårt grundmaterial.

⁵¹ Kvinnor med tre eller fler barn inkluderas i kompletterande analyser för att pröva resultatens robusthet.

⁵² Bland de kvinnor som studeras fick 8179 tvillingar i samband med första födseln. Detta kan jämföras med gruppen kvinnor som inte fick tvillingar vilken uppgick till 683 803 (alltså ungefär en procent).

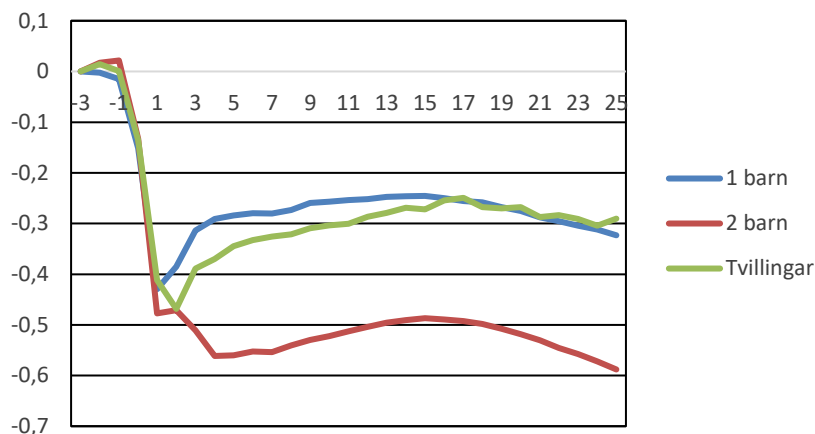
⁵³ Arbetsrelaterad inkomst innehåller även beskattningsbara bidrag som grundas på arbetsinkomst. Inkomsten, är logaritmerad och justerad med konsumentprisindex (KPI) (2010 års fasta priser) för jämförbarhet över tid.

födelsekohorter. Därmed kan vi se om sambandet mellan familjebildningsförlopp och inkomst varierar mellan kvinnor med olika utbildningsnivå och om det har förändrats över tid vilket vi har anledning att tro.

Analysen bygger på en jämförelse mellan olika grupper av kvinnor, inte på individfixa effekter. Det innebär att regressionsmodellen tar hänsyn till observerade skillnader mellan kvinnor som fångas av ålder, kalenderår och bostadsort, men inte till alla andra, icke observerade skillnader mellan grupperna. Likartade inkomsttrender före den första födseln är informativa eftersom de visar att grupperna vid tiden före och kring familjebildningen var lika. I linje med den så kallade twins-first-ansatsen (Rosenzweig & Wolpin 1980) utnyttjas att en tvillingfödsel vid den första förlossningen i stor utsträckning är oförutsedd. Under antagandet att sannolikheten att få tvillingar inte är systematiskt relaterad till kvinnans underliggande inkomstpotential kan tvillingfödseln ge en källa till exogen variation i antalet barn. Jämförelsen mellan kvinnor som får tvillingar och kvinnor som får ett barn vid den första födseln kan därför användas för att studera de långsiktiga konsekvenserna av att oväntat få ett ytterligare barn, men besvarar inte exakt samma fråga som vår huvudsakliga jämförelse mellan olika tvåbarnsmödrar. När vi jämför tvillingmödrar som stannar vid två barn med kvinnor som får två barn genom separata födslar håller vi den slutliga familjestorleken konstant och varierar i stället familjebildningsförloppet. Detta gör det möjligt att undersöka om att uppfylla normen om två barn medför olika långsiktiga ekonomiska konsekvenser beroende på om de föds samtidigt eller vid två separata tillfällen. Jämförelsen bör dock tolkas som en jämförelse av inkomstprofiler snarare än som ett rent kausalt estimat av effekten av ett extra karriäravbrott. Tvillingmödrar och kvinnor som efter en första enbarnsfödsel får ytterligare ett barn kan skilja sig från varandra (på ett icke slumpmässigt sätt) exempelvis vad gäller familjesituation, preferenser och förutsättningar på arbetsmarknaden. Denna distinktion är viktig för tolkning av resultaten. Om antalet barn i sig vore den huvudsakliga mekanismen bakom den långsiktiga ekonomiska kostnaden skulle man förvänta sig att kvinnor som får två barn genom två separata födslar och kvinnor som får två barn genom en tvillingfödsel uppvisar relativt likartade inkomstprofiler. Om tvillingmödrars inkomster i stället

utvecklas mer i linje med enbarnsmödrars än med andra tvåbarnsmödrars inkomster, är detta förenligt med att en del av kostnaden uppstår genom de upprepade graviditeter, föräldraledigheter och omställningar mellan arbete och familj som varje ny födsel kan medföra.

Figur 1. Kvinnors inkomstutveckling före och efter första födseln beroende på om de totalt sett får ett, två eller två barn genom en tvillingfödsel.

Not: Regressionsmodellerna kontrollerar för ålder, bostadsort och kalenderår.

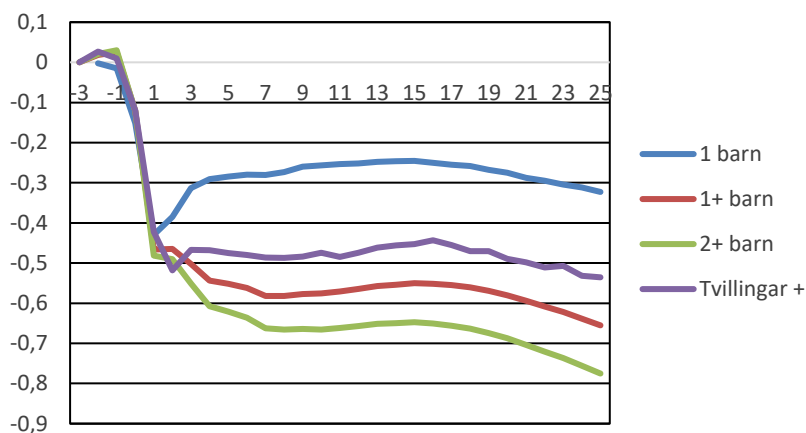
Figur 1 visar årlig inkomstutveckling från tre år före till 25 år efter den första födseln för kvinnor som får ett eller två barn. Före den första födseln är inkomstutvecklingen mycket likartad i de tre grupperna. Det finns inga tecken på att gruppernas inkomster redan före familjebildningen utvecklas i olika riktningar. Efter den första födseln sker däremot ett kraftigt och omedelbart inkomstfall för alla mödrar. Resultatet ligger väl i linje med tidigare forskning från Sverige och andra höginkomstländer som visar att det första barnet sammanfaller med långvariga förändringar i kvinnors inkomster. Därefter skiljer sig gruppernas inkomstutveckling tydligt åt. Kvinnor som får två barn genom två separata födselar återhämtar sig betydligt långsammare än enbarnsmödrar och har en svagare inkomstutveckling som kvarstår under lång tid.

Tvillingmödrarnas inkomstutveckling ser däremot annorlunda ut. Trots att de också får två barn följer deras inkomster på längre sikt i hög grad samma utveckling som enbarnsmödrarnas. Efter den initiala nedgången återhämtar de sig betydligt snabbare än kvinnor

som får två separata födslar och närmar sig successivt enbarnsmödrarnas inkomstutveckling. Detta mönster är centralt eftersom de två grupperna av tvåbarnsmödrar uppnår samma slutliga familjestorlek men upplever olika antal familjebildningsepisoder. Om familjestorleken i sig vore den avgörande mekanismen borde deras inkomstprofiler vara mer lika. Att tvillingmödrarnas utveckling i stället ligger närmare enbarnsmödrarnas talar för att upprepade familjebildningsepisoder har betydelse för den långsiktiga utvecklingen. Tvillingföräldrar får visserligen fler dagar inom föräldraförsäkringen och kan under en del av ledigheten vara hemma samtidigt, men de får inte två separata och fullständiga perioder av föräldraledighet. Två barn genom en tvillingfödsel innebär därför inte samma antal graviditeter, födslar och separata övergångar mellan arbete och familj som två barn födda vid olika tidpunkter. Den snabbare inkomståterhämtningen bland tvillingmödrar är därför förenlig med att färre separata avbrott och omställningar möjliggör en starkare arbetsmarknadsanknytning och kontinuitet i arbetslivet.

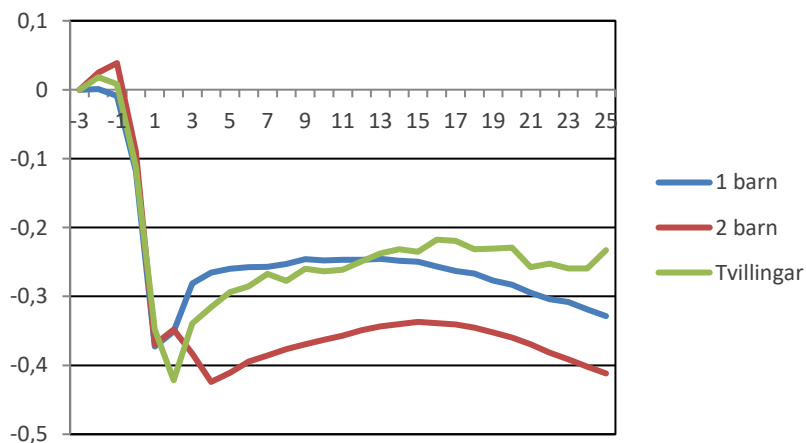
Figur 2 visar att mönstret består även när kvinnor som får fler än två barn inkluderas i analysen. Tvillingmödrar som fortsätter sitt barnafödande når visserligen inte samma inkomstnivå som kvinnor med ett barn, men deras utveckling är genomgående bättre än för kvinnor som uppnår motsvarande familjestorlek genom separata födslar. Detta är förenligt med att den ekonomiska kostnaden är inte bara knuten till antalet barn utan också till antalet familjebildningsepisoder. Resultatet kan därmed tolkas som att varje ny familjebildningsepisod potentiellt innebär ytterligare en period av frånvaro eller minskad arbetsmarknadsanknytning och därmed ytterligare en risk för långsammare löne- och karriärutveckling. Kostnaderna för barn kan på detta sätt ackumuleras över livsloppet. Mönstret blir ännu tydligare när analysen begränsas till kvinnor som får sitt första barn mellan 25 och 35 års ålder, en period i livet då många både bildar familj och etablerar sig yrkesmässigt och står inför viktiga karriärval (figur 3).

Figur 2. Kvinnors inkomstutveckling före och efter första födseln beroende på om de totalt sett får ett eller flera barn, bland annat genom tvillingfödsel.

Not: Regressionsmodellerna kontrollerar för ålder, bostadsort och kalenderår.

Figur 3. Kvinnors inkomstutveckling före och efter första födseln beroende på om de totalt sett får ett, två eller två barn genom en tvillingfödsel bland de som fick sitt första barn (alternativt tvillingar) mellan 25 och 35 år.

Not: Regressionsmodellerna kontrollerar för ålder, bostadsort och kalenderår.

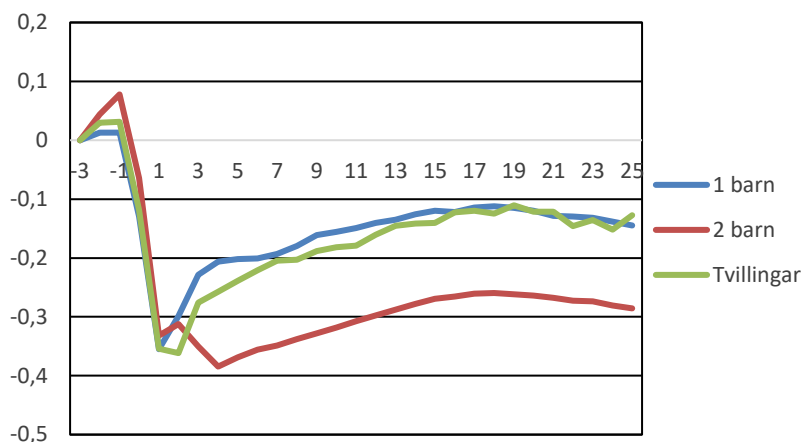
Bland dessa kvinnor närmar sig tvillingmödrarnas inkomster enbarnsmödrarnas redan omkring sju år efter den första födseln och ligger därefter på i stort sett samma nivå (under vissa perioder till och med högre) vilket är i linje med humankapitalteorin och forskning som visar att kostnaden för karriäravbrott kan vara särskilt

stor under de år då arbetslivserfarenhet, yrkesspecifik kompetens och karriärmöjligheter byggs upp. Resultaten antyder att det inte bara är den sammanlagda tiden av karriäravbrott och frånvaro som är relevant, utan också när avbrotten inträffar och om de återkommer vid flera tillfällen.

Ytterligare resultat visar att sambanden skiljer sig mellan födelsekohorter (det vill säga förändras över tid). Skillnaderna mellan olika familjebildningsförlopp är störst bland kvinnor födda i början av 1950-talet och blir successivt mindre bland yngre kohorter. Mönstret där tvillingmödrar närmar sig enbarnsmödrarnas inkomstutveckling uppstår bland kvinnor födda 1955–1959. Detta tyder på en gradvis anpassning till ett arbetsliv där kvinnor, och framför allt mödrar, har en starkare arbetsmarknadsanknytning samtidigt som familjepolitiska reformer, utbyggd barnomsorg och förändrade jämställdhetsnormer gjort det lättare att kombinera yrkesarbete och familj. Skillnader mellan kohorter kan dock ha flera orsaker och ska därför inte tolkas som effekter av en enskild reform eller institutionell förändring. Trots denna utveckling kvarstår de långsiktiga ekonomiska konsekvenserna av upprepade familjebildningsepisoder.

Utöver skillnader mellan familjebildningsförlopp, åldersgrupper och födelsekohorter undersöks om mönstret varierar med utbildningsnivå. Detta är relevant eftersom avkastningen på kontinuerlig arbetslivserfarenhet kan vara särskilt hög i yrken med tydliga karriärvägar och där erfarenhet, kompetens och kontinuitet belönas starkt. Figur 4 visar inkomstprofiler för kvinnor med universitets- eller högskolebildning.

Figur 4. Kvinnors inkomstutveckling före och efter första födseln beroende på om de totalt sett får ett, två eller två barn genom en tvillingfödsel bland de som har universitets- eller högskoleutbildning vid första barnets födelse.

Not: Regressionsmodellerna kontrollerar för ålder, bostadsort och kalenderår.

Resultaten vad gäller utbildning visar sammantaget att barnafödande är förknippat med en svagare inkomstutveckling oavsett utbildningsnivå, men att mönstret skiljer sig mellan olika grupper. Högutbildade kvinnors inkomster återhämtar sig i genomsnitt bättre vilket tyder på att de gör kortare avbrott, delar föräldraledighet mer jämställt, återgår till arbete tidigare och därmed arbetar fler timmar än andra under småbarnsåren. Samtidigt blir skillnaden mellan olika familjebildningsförlopp tydligare. Bland högutbildade kvinnor utvecklas tvillingmödrarnas inkomster nästan identiskt med enbarnsmödrarnas, medan kvinnor som får två barn genom separata födslar har en långsammare inkomstutveckling. Mönstret är likartat, men mindre uttalat, bland kvinnor med kortare utbildning. Resultaten stödjer därför att betydelsen av färre karriäravbrott och mer tid på jobbet är särskilt stor bland högutbildade kvinnor även om deras genomsnittliga inkomståterhämtning efter barnafödande är bättre. Detta ligger i linje med forskning som visar att högutbildade kvinnor tidigt uppvisat en starkare arbetsmarknads- och karriärorientering (Goldin 1997; Stanfors 2003) och att kontinuerlig arbetslivserfarenhet har högre värde i kvalificerade yrken (Goldin 2006, 2014; Adda, Dustmann & Stevens 2017).

4.4 Familjens organisering och familjebildningens kostnader

Sammantaget pekar resultaten på att barn är förknippade med betydande och långvariga ekonomiska kostnader för kvinnor. Dessa kostnader tycks emellertid inte enbart, och kanske inte heller främst, vara knutna till antalet barn, utan till hur familjebildningen påverkar kvinnors kontinuitet på arbetsmarknaden. I den svenska kontext som studeras är föräldraledigheten betald via socialförsäkringssystemet, ofta kompletterad av ersättning från arbetsgivaren, och anställningen är skyddad i lag. Samtidigt är frånvaroperioderna förhållandevis långa och huvuddelen av betald och obetald ledighet tas av kvinnor.

Tvillingmödrarnas inkomstutveckling illustrerar betydelsen av denna tidsdimension. Trots att de får två barn utvecklas deras inkomster på längre sikt mer i linje med enbarnsmödrarnas än med inkomsterna för kvinnor som får två barn genom separata födselar. Tvillingmödrar har samma slutliga familjestorlek som andra tvåbarnsmödrar och omsorgen om två spädbarn samtidigt är krävande, men de genomgår en graviditet och får inte dubbelt så lång föräldraledighet. Mönstret är därför förenligt med att en betydande del av den indirekta ekonomiska kostnaden av barn är förknippad med upprepade föräldraledigheter och en längre period av återkommande omställningar i arbetslivet snarare än med antalet barn i sig. Jämförelsen ska dock inte tolkas som ett rent kausalt estimat av kostnaden för ytterligare ett karriäravbrott.

Resultaten är i linje med Adda, Dustmann och Stevens (2017), som visar hur kostnaderna av moderskap kan ackumuleras genom förlorad arbetslivserfarenhet och långsammare löneutveckling, och med Goldins analyser (2014, 2021, 2025) av hur arbetsmarknaden premierar kontinuitet, erfarenhet och obrutna karriärer. I detta perspektiv är kostnaden för frånvaro inte begränsad till den inkomst som går förlorad under själva frånvaroperioden. Upprepade avbrott påverkar också uppbyggnaden av erfarenhet och yrkesspecifik kompetens, möjlighet till befordran samt den fortsatta löneutvecklingen. En generös föräldraförsäkring kan därför kompensera den direkta inkomstförlusten utan att undanröja de långsiktiga kostnader som följer av minskad kontinuitet i arbetslivet.

Skillnaderna efter utbildningsnivå nyanserar denna bild. Högutbildade kvinnor har generellt en bättre inkomstutveckling efter barnafödande än kvinnor med kortare utbildning, men samtidigt framträder betydelsen av olika familjebildningsförlopp särskilt tydligt i denna grupp. Bland högutbildade kvinnor utvecklas tvillingmödrarnas inkomster likt enbarnsmödrarnas, medan kvinnor som får två barn genom separata födslar uppvisar en långsammare återhämtning. Detta är förenligt med att kostnaden för återkommande avbrott är särskilt betydelsefull när avkastningen på kontinuerlig arbetslivserfarenhet, kompetens och karriärprogression är hög. Resultatet ligger därmed nära Goldins argument om att kostnaden för att anpassa arbetet till familjens behov blir större i yrken där kontinuitet och tillgänglighet belönas.

Kohortanalyser visar samtidigt att sambandet mellan familjebildning och inkomstutveckling förändras över tid. Skillnaderna mellan olika familjebildningsförlopp är störst bland de äldre kohorterna som studeras. Det är förenligt med utbyggd barnomsorg, förändringar i föräldraförsäkringen, förändrade normer och kvinnors allt starkare arbetsmarknadsanknytning successivt har gjort det lättare att förena arbete och familj. Utvecklingen kan inte tillskrivas någon enskild reform, men visar att familjebildningens ekonomiska konsekvenser formas av det institutionella sammanhang där familjer fattar sina beslut. Familjepolitiken och utvecklingen mot ökad jämställdhet har dock inte undanröjt betydande långsiktiga kostnader som är förknippade med återkommande familjerelaterad frånvaro.

Analysen omfattar endast kvinnor och kan därför inte visa hur stor del av inkomst- eller lönegapet mellan kvinnor och män som förklaras av familjerelaterad frånvaro. Resultaten belyser däremot en mekanism som är viktig för att förstå hur sådana skillnader kan uppstå. Om lång och återkommande frånvaro får konsekvenser för den framtida inkomstutvecklingen samtidigt som kvinnor tar en större del av föräldraledigheten och omsorgsansvaret, kommer också en större del av de indirekta ekonomiska kostnaderna att falla på kvinnor. Det avgörande är därför inte bara hur mycket omsorg barn kräver, utan vem som återkommande anpassar sitt arbetsliv till familjens behov. Föräldraledigheten är en del av denna process, men den kan fortsätta genom VAB, deltidsarbete och andra anpassningar av arbetstid och tillgänglighet. En ojämn tidsallokering inom

familjen kan därmed över tid bidra till skillnader mellan kvinnor och män i arbetslivserfarenhet, inkomster, karriärmöjligheter och pensioner.

Denna mekanism blir särskilt betydelsefull i takt med att kvinnor utbildar sig längre, har en starkare arbetsmarknadsanknytning och deras inkomster utgör en allt viktigare del av hushållens försörjning. Högre investeringar i utbildning och yrkesspecifik kompetens innebär samtidigt att kostnaden av långa och återkommande avbrott potentiellt blir större. Familjebildningens ekonomiska konsekvenser handlar därför i allt högre grad om samspelet mellan familjens arbetsdelning och en arbetsmarknad där kontinuitet och tillgänglighet har ett ekonomiskt värde.

Resultaten bidrar också till förståelsen av de ekonomiska villkor under vilka beslut om familjebildning fattas, även om de inte förklarar dagens låga födelsetal. I ett samhälle där de flesta kvinnor förväntar sig både ett yrkesliv och familj och där tvåbarnsnormen länge har varit stark handlar beslutet om att bilda familj inte bara om den direkta kostnaden för barnet eller om övergången till föräldraskap (som är en stor livsomställning). Det handlar också om vilka konsekvenser ytterligare barn kan få för yrkeskarriären och inkomst på lång sikt. Om varje ny familjebildningsepisod innebär en ny period av frånvaro och om denna frånvaro förknippas med långsiktiga ekonomiska konsekvenser för kvinnor, men inte för män, kommer detta sannolikt att påverka familjebildningen även i en väl utbyggd och generös välfärdsstat. Detta är i linje med forskningen som betonar att dagens låga födelsetal i allt högre grad speglar svårigheten att förena familjebildning med yrkeskarriärer snarare än de direkta ekonomiska kostnaderna för barn (Doepke m.fl. 2023; Goldin 2025). Även i en generös välfärdsstat som uppmuntrar jämställdhet kan det därför finnas en konflikt mellan yrkesliv och familjebildning om omsorgsansvaret och dess långsiktiga ekonomiska konsekvenser fördelas ojämnt.

Barns indirekta ekonomiska kostnader knyter därmed samman tre viktiga samhällsfrågor: fertilitet, jämställdhet och arbetsmarknadens funktionssätt. Det är också här resultaten får sina tydligaste politiska implikationer.

En familjevänlig politik kan inte bara fokusera på att kompensera inkomstbortfall i samband med föräldraledighet. Om en viktig del av kostnaden uppstår genom lång och återkommande frånvaro

behöver politiken också påverka frånvarons längd och fördelning mellan föräldrarna. En mer individualiserad och kvoterad föräldraförsäkring är en möjlig väg. Om fäder tar en större del av omsorgsansvaret redan tidigt i barnets liv kan mödrars sammanhängande frånvaro från arbetsmarknaden förkortas utan att familjens sammanlagda tid med barnet behöver minska. En sådan förändring kan dessutom få betydelse bortom själva föräldraledigheten. Ett mer jämlikt omsorgsansvar från början kan bidra till en jämnare fördelning även av senare VAB, deltidsarbete och andra anpassningar av arbetslivet.

På motsvarande sätt kan tidigare tillgång till barnomsorg ge föräldrar som önskar det möjlighet att återgå till arbete tidigare eller kombinera arbete och omsorg och därmed minska behovet av mycket långa sammanhängande frånvaroperioder. Samma resonemang gäller obetald föräldraledighet. Den betalda föräldraförsäkringen kompenserar en stor del av den omedelbara inkomstförlusten, men långa perioder av obetald ledighet kan förlänga den faktiska frånvaron från arbetsmarknaden betydligt. Att minska behovet av obetald ledighet och samtidigt fördela den betalda ledigheten jämnare mellan föräldrarna kan därför bidra till större kontinuitet i kvinnors arbetsliv under en period i livet då arbetslivserfarenhet, kompetens och karriärmöjligheter byggs upp.

Det finns slutligen en informationsdimension. Den direkta kostnaden av föräldraledighet är relativt synlig när familjen fattar beslut om hur ledigheten ska fördelas, medan konsekvenser för framtida inkomster, karriär och pension uppstår gradvis. Att synliggöra dessa långsiktiga konsekvenser för båda föräldrarna kan därför ge bättre förutsättningar för informerade beslut om föräldraledighet, deltidsarbete och omsorg. Information kan inte undanröja strukturella skillnader, men kan göra de långsiktiga kostnaderna av familjens tidsallokering tydligare.

Det finns också ett bredare samhällsekonomiskt argument. Många höginkomstländer kombinerar i dag låga födelsetal med en åldrande befolkning och ett växande behov av framtida arbetskraft och skatteintäkter. Barn är därför inte bara en privat kostnad för den enskilda familjen utan en förutsättning för framtidens befolkning och arbetskraft. Om en oproportionerligt stor del av den långsiktiga kostnaden för att ta hand om barn bärs av enskilda kvinnor finns det

både jämställdhetsmässiga, demografiska och samhällsekonomiska skäl att minska denna kostnad.

En familjepolitik anpassad till dessa förutsättningar behöver därför kombinera ekonomiskt stöd till barnfamiljer med åtgärder som begränsar familjebildningens indirekta kostnader. Kortare och jämnare fördelad föräldraledighet, mindre långvarig obetald ledighet och möjlighet till tidigare barnomsorg är olika vägar mot samma mål: att minska koncentrationen av lång och återkommande frånvaro till kvinnor och skapa större kontinuitet i deras arbetsliv. Om det framför allt är återkommande avbrott som är förknippade med långsiktiga kostnader blir den politiska uppgiften inte bara att ersätta inkomsten medan föräldrar är hemma, utan att skapa institutioner som gör det möjligt att förena familjebildning med ett långsiktigt yrkesliv. Att minska dessa kostnader är därmed samtidigt en fråga om jämställdhet, arbetskraftsförsörjning och förutsättningarna för familjebildning i ett åldrande samhälle.

Referenser

- Adda, J., Dustmann, C. & Stevens, K. (2017). The career costs of children. *Journal of Political Economy*, 125(2), 293–337.
- Albrecht, J. W., Björklund, A. & Vroman, S. (1999). Career interruptions and subsequent earnings: A reexamination using Swedish data. *Journal of Human Resources*, 34(2), 294–311.
- Albrecht, J. W., Björklund, A. & Vroman, S. (2003). Is there a glass ceiling in Sweden? *Journal of Labor Economics*, 21(1), 145–177.
- Angelov, N., Johansson, P. & Lindahl, E. (2016). Parenthood and the gender gap in pay. *Journal of Labor Economics*, 34(3), 545–579.
- Angrist, J. & Evans, W. (1998). Children and their parents' labor supply: Evidence from exogenous variation in family size. *American Economic Review*, 88(3), 450–477.
- Becker, G. S. (1960). An economic analysis of fertility. I *Demographic and Economic Change in Developed Countries*. Princeton University Press.
- Becker, G. S. (1981). *A Treatise on the Family*. Harvard University Press.
- Bronars, S. & Grogger, J. (1994). The economic consequences of unwed motherhood: Using twin births as a natural experiment. *American Economic Review*, 84(5), 1141–1156.

- Corekcioglu, G., Francesconi, M. & Kunze, A. (2024). Expansions in paid parental leave and mothers' economic progress. *European Economic Review*, 169, 104845.
- Doepke, M., Hannusch, A., Kindermann, F. & Tertilt, M. (2023). The economics of fertility: A new era. *Handbook of the Economics of the Family*, 1(1), 151–254.
- Farbmacher, H., Gruber, R. & Vikström, J. (2016). *Increasing the credibility of the twin birth instrument*. IFAU Working Paper 2016:10.
- Goldin, C. (1997). Career and family: College women look to the past. I R. Ehrenberg & F. Blau (Eds.), *Gender and Family Issues in the Workplace* (s. 20–58). Russell Sage Foundation Press.
- Goldin, C. (2006). The quiet revolution that transformed women's employment, education, and family. *American Economic Review Papers and Proceedings*, 1–21.
- Goldin, C. (2014). A grand gender convergence: Its last chapter. *American Economic Review*, 104(4), 1091–1119.
- Goldin, C. (2021). *Career and Family: Women's Century-Long Journey Toward Equity*. Princeton University Press.
- Goldin, C. (2025). *The downside of fertility*. NBER Working Paper No. 34268. National Bureau of Economic Research.
- Halrynjo, S. & Mangset, M. (2025). Motherhood penalty: Beyond bias? From stereotypes to substitutability structures. *Social Politics*, 32(4), 729–755.
- Iversen, T., McCall Rosenbluth, F. & Skorge, Ø. (2020). The dilemma of gender equality: How labor market regulation divides women by class. *Daedalus*, 149(1), 86–99.
- Jacobsen, J., Pearce, J. & Rosenbloom, J. (1999). The effects of childbearing on married women's labor supply and earnings: Using twin births as a natural experiment. *Journal of Human Resources*, 34(3), 449–474.
- Kleven, H., Landais, C. & Sogaard, J. (2019). Children and gender inequality: Evidence from Denmark. *American Economic Journal: Applied Economics*, 11(4), 181–209.
- Kleven, H., Landais, C., Posch, J., Steinhauer, A. & Zweimüller, J. (2019). Child penalties across countries: Evidence and explanations. *AEA Papers and Proceedings*, 109, 122–126.
- Mincer, J. & Polachek, S. (1974). Family investments in human capital: Earnings of women. *Journal of Political Economy*, 82(2), S76–S108.
- Olivetti, C. & Petrongolo, B. (2017). The economic consequences of family policies: Lessons from a century of legislation in high-income countries. *Journal of Economic Perspectives*, 31(1), 205–230.

- Rosenzweig, M. & Wolpin, K. (1980). Testing the quantity–quality fertility model: The use of twins as a natural experiment. *Econometrica*, 48(1), 227–240.
- Ruhm, C. (1998). The economic consequences of parental leave mandates: Lessons from Europe. *Quarterly Journal of Economics*, 113(1), 285–317.
- Smyth, C. & Craig, L. (2017). Conforming to intensive parenting ideals: Willingness, reluctance and social context. *Families, Relationships and Societies*, 6(1), 107–124.
- Stanfors, M. (2003). *Education, Labor Force Participation and Changing Fertility Patterns: A Study of Women and Socioeconomic Change in Twentieth-Century Sweden*. Almqvist & Wiksell International.
- Stanfors, M. (2007). *Mellan arbete och familj. Ett dilemma för kvinnor i 1900-talets Sverige*. SNS.
- Stanfors, M. (2020). *Gendered Parenthood in the 21st Century? Everyday Time Use and Stress in Sweden, 2000/01–2010/11*. Lund Papers in Economic Demography 2020:3.
- Stanfors, M. (2025). *Obetalt men avgörande: Kunskapsunderlag och förslag på prioriteringar för att stärka måluppfyllelsen i delmål 4 (Jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet)*. Underlag till Jämställdhetsutredningen A 2024:06.

Del II. Nya villkor för relationer och familjebildning

5 De höga förväntningarnas tyranni - om skenande alternativkostnader i en digital kultur *Anna Björklund*

5.1 Bakgrund

Barnen är färre och orsaken oklar. Vid dagens summerade fruktsamhet på 1,42 barn per kvinna blir varje generation 30% mindre än den förra (Hansson & Lundberg 2025). Om utvecklingen fortsätter får detta en enorm påverkan på alla delar av näringsliv och offentlig sektor samt riskerar att leda till kompetensförsörjningsproblem. De samband mellan konjunktur och barnatal som man tidigare kunnat räkna med gäller inte längre, även om lokal politik och ekonomiska förutsättningar har påverkan på antalet barn verkar denna nya globala trend med avsevärt mindre barnkullar vara i hög grad påverkad av den dominerande digitala kulturen (Andersson 2026).

Denna kulturens utveckling har skett och sker i ett tempo som forskning och beslutsfattare har liten praktisk möjlighet att följa med i. Att ignorera utvecklingen för att data inte är fullständig skulle dock vara att kapitulera för vår tids mest rovlystna aktörer.

Familjebildning har under 1900-talet påverkats enormt av jämställdhetsreformer. De privata avvägningarna om barnalstrandets om, när och hur har skett med tunga politiska tummar på vågen. Detta har kunnat ske i de generationer där unga människors identitet och uppfattningar i högre grad formats av den omedelbara omgivningen – normerna fanns i familjerna och föreningarna, på

skolor och arbetsplatser. Därmed låg idéerna som formade människorna närmre det reala livet, politikens möjligheter att påverka incitament och strukturer var alltså stora.

Personer i fertil ålder idag har vuxit upp i digitala rum, betydligt längre bort från samhällets och politikens stränga blick. Majoriteten av fritiden är tillbringad online och särskilt aktiviteter med psykologiskt högre trösklar – det sexuella, det gränsöverskridande, det intima, det performativa och prövande – sker i allt lägre grad i den fysiska världen. Internets utbud och möjligheter till anonymitet eller alteregon blir en enormt attraktiv arena för den unga och halvunga människans experiment med jaget och dess kontakt med andra. På så vis görs många av de avgörande, identitetsformande erfarenheterna i den digitala kulturen, och den blir därför så enormt viktig för formandet av vilka de, vi, är.

Att tala om kön, jämställdhet och de stora livsbesluten går alltså inte att tala om i vår tid utan att utgå från de digitala rummens särskilda förutsättningar.

Den här texten är inte ett försök till en total sammanställning av hur den digitala kulturen påverkar män och kvinnor i fertil ålder men vill däremot bidra med några exempel på hur kropp, psyke och livsval kan påverkas av denna livsform.

5.2 Vad som komma skall

Sillisarna rör sig som att de hade egna liv. Hon särar på benen mot kameran, hon byts ut, hon knådar sin rumpa och öppnar munnen.

I den danska paviljongen på Venedig-biennalen 2026 visades Maja Malou Lyses videoinstallation *Things to come*. Verket ser ut som en porrfilm som aldrig riktigt börjar. Kvinnorna, med alla de klassiska, vaxade attributen, har filmats i labbrockar och intill spermakylar. Konstnären påstår att det handlar om reproduktionskrisen.

Things to come, det som komma skall. Vad detta är – det som är på väg, det vi förväntar oss – formas av våra synintryck. När det mänskliga ögat ser någon annan göra något föreställer det sig automatiskt själv vara den som utför. Spegelneuronerna, kartlagda för redan över 30 år sedan (di Pellegrino m.fl. 1992), kallas systemet som ansvarar för detta inre härmande. Det är en viktig del av vår inlärningsförmåga, genom att leva sig in i andras görande bildar vi

både uppfattning om andras intentioner och övar på att själva göra samma sak. Spegelneuronerna är särskilt tätt kopplade till ett av våra sinnen: synen.

Det mänskliga ögat har bytt sysselsättning under utvecklingen av vår digitala kultur. Världen omkring är på många sätt sig lik, att inte låtsas om att något hänt kunde därför länge vara en populär hållning bland beslutsfattare i det stora och det lilla. Ögat är dock inte längre lika intresserat av sin omedelbara omgivning, vad människans synintryck faktiskt består av är nu helt andra än för bara ett par decennier sedan.

I Sverige tittar den genomsnittliga vuxne på sin telefon fyra timmar per dag (andra skärmar ej inräknade). Svenska 18-åringar har ett snitt på sju timmar per dag, för många unga är de digitala synintrycken alltså motsvarande en heltidssysselsättning. Sådana siffror är vid det här laget oförbluffande, beteendena är vardagliga. De döljer dock ett kittlande mysterium: varför blir det passiva tittandet inte tråkigt?

Dopamin, är en delförklaring. Absolut, scrollande av korta klipp påverkar hjärnan på liknande sätt som alkoholism eller spelberoende (Gao m.fl. 2025). Den missbruksliknande katatoni vi alla sett, eller upplevt, att olika sorters skärmanvändning är ett neurologiskt faktum.

Den snabba dopaminstimulansen i den digitala kulturen får den fysiska omvärlden att kännas gråare, mindre attraktiv. Argumenten att frivilligt vistas i den fysiska världen kan upplevas som svaga. Samtidigt påverkar hög skärmanvändning uppmärksamhet, koncentration och känslor på ett sätt som skapar ytterligare tröskeleffekter för att faktiskt delta i den verkliga – och mer utmanande – världen.

Att tekniken bidragit med ökade möjligheter är absolut sant. Samtidigt har den skapat en struktur – både samhällelig och psykologisk – som gör det mycket svårt att välja något annat sätt att leva än i den digitala kulturen. "Valet" är delta i dessa sammanhang är på många sätt en chimär och den beroendeframkallande tekniken snarare fungerat begränsande. På detta sätt har techbolagen länge tillåtits ägna sig åt rovdrift på människans psyke, med barn, unga och (den växande skaran av) neuropsykiatriskt funktionsnedsatta som de lättaste bytena.

En mindre omtalad, och kanske lika viktig, aspekt av hur de nya synintrycken kan hålla vårt intresse handlar om hur hjärnan relaterar till andra. För när vi ser andra människor göra föreställer vi oss automatiskt oss själva göra detsamma. Sinnena och spegelneuronerna samarbetar för att mentalt öva innan vi går till handling, vad vi ser är alltså vad hjärnan förbereder sig för. Syn är inte en envägskonsumtion av intryck, utan används av hjärnan för att sälla vilka beteenden och situationer vi har att vänta i våra egna liv.

Människan uppfattar de som rör sig i digitala miljöer på liknande sätt som de ser de i sin omedelbara omvärld. Främmande eller helt fiktiva händelser kan kännas som att de var inom räckhåll, rentav intima. Att vi kognitivt förstår att avstånden existerar stoppar inte inlevelseförmågan, detta vet alla som gråtit på bio. Människan tittar på de digitala figurerna på samma sätt som ett barn som ser sin förälder vända en pannkaka, en lärare skriva en bokstav. Genom synen kan vi föreställa oss att deras hand är vår, det inre härmandet är en förberedelse och ett löfte.

I spelen är gubben en annan men erövringarna dina. Engagemanget i rörelserna du inte utfört och slagen du absolut inte vunnit bygger på att hjärnan faktiskt uppfattar synintrycken som viktiga, att vad gubben gör kan skvallra om vad du har att förvänta av livet. Människorna som talar in i kameran i sociala medier talar till dig, du kan därför känna dig missförstådd av någon du aldrig träffat, av någon du inte ens följer. På så sätt styrs vår uppfattning av vad som är möjligt, eller att förvänta sig, av hur vi sett den digitale andre bete sig.

Att kunna känna global empati, kunna relatera till både kreti och pleti på en annan sida planeten, är det mest särpräglad mänskliga. Det är förutsättningen för all kultur och det är också det som vår digitala kultur exploaterar. Utan inlevelseförmågan hade det varit omöjligt att uppskatta en saga, inte ens porren hade fungerat. Syftet med sagan kan vara sedelärande, berättelserna i den digitala kulturen däremot förbereder sällan för verkligheten.

För den digitale andre betar sig inte alls som människor i övrigt gör. Varje dag vaskas de mest kondenserade berättelserna upp till den virala ytan. Ögat som är evolutionärt tränat att vändas mot det som är stort gör inga undantag för det digitala. För att locka blicken behöver det digitala vara snabbare, snyggare, rikare, fetare än det

fysiska rummet. Hjärnorna lägger sitt krut på att förbereda den unga människan på en helt annan värld än den hon lever i, med en konstant känsla av besvikelse som följd. Livet är en film som aldrig börjar.

Man hör ofta om problemet att människor "jämför sig" med eller "är avundsjuka" på personerna eller upplevelserna i den digitala kulturen. Problemet är alltså värre än så. Genom synintrycken och spegelneuronerna har de faktiskt upplevt vad de iakttagit, och i övergången till den fysiska världen tas alltså allt detta ifrån dem. De är inte avis - de rånas.

Den digitala kulturens enorma utbud gör att de visuella intryck vi får där är just de vi är svagast för. Spegelneuronerna i lag med telefonerna tillåter på det sättet den late att uppleva arbetssegrar, den ensamme att känna sig omgiven, den impotente att fullborda flera samlag om dagen. Rånet är därför extra smärtsamt, det tar det vi tycker allra mest om, det som vi har svårast att skaffa på annan väg.

Hjärnans automatiska härmande av synintryck ger en känsla av att delta, av att vi redan börjat genom att bara se. Dessa digitala intryck skapar bilden av vad som är möjligt, eller till och med att förvänta. Den falska bilden av vad som komma skall, den ständiga sorgen när det inte gör det.

Detta är den digitala kulturens största paradox, det oundvikliga glappet mellan jaget och den digitale andre. Resultatet är bakgrunden till vår tids märkligt parallella trender: att den som spelar den största krigsfursten är den mest tafatta, att ju fler träningsvideos pågår desto mer stillasittande, att med mer digitalt sexuellt innehåll så sjunker chansen för intimitet med en annan. Ju fler bebisbilder tagna i världen, desto färre barn. Inte kausalt, parallellt.

5.3 Att göra (jättemycket) kön

"Vem här har blivit viral?" Halva den tonåriga researchgruppen räcker upp handen. De vet hur det hettar när massans öga vänds mot dem, eller så föreställer de sig. Handuppräckningen följs av en livlig diskussion, de halvvuxna har många teorier om vad som krävs för att höras i bruset och vilka fantastiska saker som ska hända när genombrottet sker.

Gruppen studeras av dokumentärfilmaren Lauren Greenfield i projektet Social Studies (2024), där high school-studenter följs

bland annat genom att deras telefoner är satta på skärmafilmning och att innehållet delas med Greenfield. "Vårt begär efter konsumtion har konsumerat oss", är hennes sammanfattning av vad hon ser.

Även jag har, många år tidigare, haft en iPhone medan jag gick i gymnasiet. Även jag har upplevt hur mina klasskamrater blev oviktiga när jag lärde mig hur främlingars uppmärksamhet attraherades på de sociala plattformarna, hur bekräftelse i (vad som känns som) den stora världen slog den lilla. Eller hur den fanns där över huvud taget, i jämförelse med den fränkopplade och ängsliga fysiska omgivningen.

Tiktok fanns inte när jag var tonåring, de plattformar som avlöst de tidigare är de där viralitet är mer sannolikt, möjligare. Öppenhet mot världen, skulle den kvalitet kunna beskrivas som, som unga människor letar efter i val av plattform. På Facebook, till exempel, går det bara att få reaktioner från de du redan känner eller möjligen ur grupper och nätverk som du redan är del av. Nätverket är därför trumfat av Instagram, Twitch och Tiktok där människor du inte känner är de du primärt interagerar med, de vars blick du söker.

"Jag vet inte varför jag gjorde det", gnyr Sydney, 18, i Social Studies om de delvis avklädda videos hon gjorde när hon var yngre. "Jag fick några tusen likes?"

På 70-talet röstade svenska män och kvinnor likadant, hur värderingar formades berodde då på andra saker än kön. I den digitala eran är mäns och kvinnors moral och värderingar alltmer olika (Rosencrantz 2026). Den digitala kulturen är segregerad på liknande sätt.

Virala psykologer som Jordan B Peterson (på den manliga delen av internet) förklarar detta med biologiska könsskillnader som etablissemangen av politiska skäl försökt maskera. Idén har blivit populär i vår tid för att den förklarar det mönster som går att se i vår omgivning – där det allt oftare ser ut som att kvinnor faktiskt är från Venus och män från Mars.

Problemet är att könsskillnaderna i hjärnan är små, variationen inom könen är större än skillnaderna mellan dem. Likväl så tänker, röstar och betar sig kvinnor och män extremt olika, de till och med ser mer olika ut än förr. Detta är ytterligare ett exempel på att det bara kulturella inte är så bara.

Vilka världar ögat väljer att söka upp varierar i oändlighet. Oavsett preferens kommer det gå att hitta rörligt material på temat, sorteringsmekanismerna för att tillfredsställa varje internetanvändare individuellt förfinas hela tiden. Exakt hur det går till när unga män och kvinnor leds till de olika delar av internet vet vi inte – ligger könssegregationen i techbolagens intresse? Eller är det bara vad som sker när verktygen för att sortera människor efter sina djupt liggande svagheter blir så här skarpa.

En schablon: nej, män och kvinnor har inte samma biologiska förutsättningar för att bli nätporrmissbrukare, men före nätporren fanns var det betydligt svårare att bli det. En annan: nej, kvinnor och män har inte exakt samma sätt att förhålla sig till andra människor, men före sociala medier var trycket från omvärldens ögon mindre kännbart, trendcykeln långsammare.

Könens isärglidande värderingar är alltså varken exempel på att allt är biologi, eller motsatsen. Snarare är det tecken på hur potent och invasiv samtidskulturen är, hur våra beteenden och det som brukar kallas "livsval" knuffas och riktas av enorma krafter utanför individen. "Jag vet inte varför jag gjorde det", sa 18-åriga Sydney. Antagligen är svaret att hon gjorde det för att det är en kraftigt belönad möjlighet för unga kvinnor i den kultur hon vuxit upp i.

Kön görs, som queerteoretikern Judith Butler konstaterade, och det görs på allt extremare, för att inte säga perverterade, sätt. Möjligheterna till genombrott och viralitet, att bli sedd och se alla problem försvinna, är att trycka på de djupt liggande psykologiska knapparna. För den semifiktiva personligheten online att bryta igenom krävs en tydlighet, ett uppskruvat gestaltande av det könsspecifika.

Svenska män och kvinnor tyckte mer lika på sjuttioalet eftersom de genom beteende var mer lika. 10- och 20-talets breda trender med avancerad hudvård och skönhetsingrepp, det plastigt hyperfeminina med löshår och akrylnaglar, är alla exempel på de överkonade beteenden som fungerat online.

När systrarna Kardashian och andra symboler för 10-talets tidiga viralitet börjat lämna den fertila åldern har hundratals mikrotrender av annan gestaltad kvinnlighet avlöst. Likväl är de identiteter som är lätta att estetisera de som vinner mark, där bilden av ett liv går före det faktiska livet. Trenden "mob wife", viral runt 2022, handlade exempelvis om att klä sig som en katolsk hemmafru på 90-talet men

med mycket guldaccessoarer och stilmarkörer som talade om nya pengar – inte om att faktiskt ha ett långvarigt äktenskap och uppfostra barn ihop med en yrkeskriminell.

På samma sätt har de manliga ytterligheterna förstärkts i den digitala kulturen, då de går att förmedla visuellt eller genom stats. Internetmannen med attraktionskraft framstår också som att han var karikerad – med kylig cynism, kapitalistisk framgång och våldskapital som bärande element. Att de här självmedvetna poserna skulle verka avskräckande eller till och med motbjudande i många verkliga sammanhang hindrar inte bilden från att vinna inflytande i den digitala kulturen.

Något de olika hyperfeminina och maskulina uttrycken har gemensamt är att de är enormt krävande, då idealen flyttats långt ifrån det medfödda. De kosmetiska intressena kryper inte bara nedåt i åldrarna (var tredje av sminkbutiken Lyko:s kunder är under 13 år) utan kräver mer tid, resurser och tekniskt kunnande än tidigare. Den unga vuxna mannen eller kvinnans identitet är utvecklad ihop med denna extrema konsumtion och konsumtionsbaserat identitetsbygge – som av rent praktiska skäl är svårt att upprätthålla som förälder. Föräldraskap idag anses på de flesta håll vara ett gemensamt projekt mellan två personer, oftast en av varje kön. Frånvaron av utvidgade sammanhang av släktingar som bor nära, eller liknande, sätter extra stort tryck på föräldrarna att både kunna och vilja samarbeta med varandra. Att detta projekt skulle försvåras en aning av att de två parterna kommer från digitala kulturer med vitt skilda referenser och ideal, och alltmer skilda åsikter till följd, är inte svårt att tänka sig. Att ett stort delat ansvar faktiskt kan ses som en risk för ett förhållande med svag gemensam grund vore inte heller konstigt.

Fotografen och dokumentärfilmaren Lauren Greenfield har hela sin karriär studerat hur statussymboler skapas, hur identitet byggs genom vad vi konsumerar och vad som kan fastna på bild. Hon är enormt kritisk till hur vår digitala kultur och den narcissism och depression hon menar att den göder. Och botemedlet? "Familj och sammanhang", säger Greenfield.

Tonåriga Sydney i Social Studies har en svartsjuk nära vän som släpper ett diss track om hur billig och slampig hon är, texten når hela skolan. Samma beteende som är en framgångsfaktor i den digitala kulturen straffar henne i verkliga livet, den sommaren

tillbringar hon ensam och isolerad. Botemedlet är för henne inte tillgängligt.

5.4 Att välja är att välja bort

“Hannah, han svarar aldrig, aldrig på ett sms.” I 10-talsserien *Girls* var karaktären Adam tänkt att vara en mindre biroll, en av de män som passerar förbi en ung kvinna i en storstad. Det arbetslöse weirdot vars cynism och brist på både löften och klassisk uppvaktning gör honom till ett lika attraktivt som otacksamt byte.

Serien, full av liknande igenkänningshumor, lanserades som den realistiska varianten av *Sex and the City* (1998–2004). I *Girls* var de kulturarbetande kvinnorna i New York fattiga och förvirrade, inte på dyra restauranger i splitterny Prada. Likväl delar serierna en psykologisk grundton: känslan av att vara fullständigt utbytbar och i ständig mördande konkurrens.

Att ha mer att välja på, möjligheten till ett helt skraddarsytt alternativ, brukar falla i kategorin lyx. Enligt grundteorin är större utbud en positiv utveckling då chansen för en perfekt match anses öka. Samtidigt vet man att för många valmöjligheter gör att beslut prokrastineras, att rädslan att välja något mindre än perfekt blir större. Är alternativen för många blir missnöjdheten högre till och med om man lyckas göra ett bra val, eftersom oron att något annat skulle ha varit bättre finns kvar (Schwartz 2004).

Den femte huvudpersonen i både *Sex and the City* och *Girls* är staden. Ett New York vars enorma utbud både lockar och sviker, som är omöjlig att lämna (om man inte “ger upp”) och vars krafter inte går att tämja. En plats där all världens skönhet och kapital samlas, där allas blick är vänd uppåt.

Internet är på detta sätt nästa steg i urbaniseringen. “I en stor stad finns inga snokande grannar”, sa komikern Fran Lebowitz när hon skulle förklara varför hbtq-personer flyttade till New York på 70-talet. Tack vare internet behöver du inte längre flytta för att byta namn, identitet och umgänge, det går att göra, och görs från vilket sovrum som helst.

Jag har försökt förklara hur öppenheten och möjligheterna kopplade till internet är attraktivt, särskilt för yngre. Inbyggt är dock, som Lebowitz antydde, ansvarslösheten. Samma frihet som

kan vara avgörande för någon från en minoritet för att hitta ett sammanhang har den totala otryggheten som bieffekt.

På internet finns ingen byäldste som tar lymmlarna i örat, i den urbana miljön ses inte alla i kyrkan på söndagen för att ställas till svars. Den som beter sig illa har alltid någon annan stans att gå, alla kan försvinna när de vill, samvetets distraktioner är oändliga. Vad löften och commitment betyder i denna miljö är oklart, att ha en fast identitet och vara en pålitlig person kan lika gärna ses som en självpåtagen fotboja.

I den digitala kulturen är det ännu lättare att byta. Blir ett spel tråkigt finns ett annat, blir något jobbigt går det att lämna, blockera, logga ut. På så vis tränas deltagarna i denna kultur i att undvika och att bli undvikta, att relationer kan komma och gå lika påverkbara som vädret. När alternativkostnaderna är så höga – varför alls syssla med stora, dyra projekt som familjebildning och barnalstrande?

Frågan här är om detta verkligen är ett val, eller om deltagarna i denna kultur lever med en handlingshorisont som i praktiken är mycket snäv. De generationer som vuxit upp med hög skärmanvändning är vana att världen är öppen, men också för stor och nyckfull för dem att rå på.

Långsiktiga projekt som familjebildning och barnalstrande kräver uthållighet och psykologisk motståndskraft. Denna egenskap har ett starkt samband med det som psykologerna kallar för internt locus of control, alltså individens känsla av att kunna påverka ett händelseförlopp (Garmezy 1991). Detta är lättare att känna när man är van att hantera praktiska uppgifter, när man i mindre grupper där konflikter och problem löses på plats. Desto svårare att hitta till i globala sammanhang där alla komponenter är flyktiga – där han som nyss var Hannahs närmsta slutar svara på sms.

Visst finns det parallella mikrotrender även här, giftermål har stigit i status bland personer mellan 15 och 25, säger Ungdomsbarometern. För dem framstår hyperindividualismen som destruktiv och livslånga relationer som ett mål, jag är själv ett exempel på detta. Likväl är den genomsnittliga åldern för giftermål stigande och andelen par som tar steget till bröllop eller barnalstrande sjunkande.

Även i *Sex and the City* och *Girls* är just att få barn den livshändelse som sticker ut. Medan relationer, arbeten och sammanhang avlöser varandra är att bli förälder den erfarenhet som

inte går att skaka av sig, som faktiskt för evigt verkar svårt att fly eller ersätta.

Girls slutar med att Hannah väntar barn och först då, när Adam erbjuder sig att hjälpa henne ta hand om det, tackar hon nej till honom. Hon lämnar stan, stänger dörren.

5.5 Implikationer

Att familjebildningens alternativkostnader skenat i den digitala kulturen är uppenbart för både män och kvinnor. Internetkulturen erbjuder obegränsad underhållning, alltmer drar i vår uppmärksamhet och kräver vår energi. När valmöjligheterna är många stiger riskerna med att binda sig vid en identitet och en relation på det sätt som föräldraskapet ofta kräver.

De "fria valen" i den digitala kulturen ska dock inte överskattas. De som vuxit upp med stor skärmanvändning från ung ålder, där få andra levnadssätt har visats upp, kan förväntas ha en kraftigt krympt handlingshorisont.

Med tanke på att teknikanvändningen är beroendeframkallande och tidskrävande och att få andra förmågor tränas upp under uppväxten för unga i den digitala kulturen skapas stora trösklar för att göra saker som primärt pågår i den fysiska världen. Barnafödande hör dit.

Den digitala kulturen ser olika ut för män och kvinnor, med ökade kommunikationssvårigheter mellan könen som följd. Samtidigt ställs stora samarbetskrav på föräldrar idag.

Barn ställer samma krav oavsett vilken tid de föds i. En förälder måste vara närvarande i rummet, kan inte välja bort eller logga ut ifrån saker som är obehagliga eller prövande, behöver kunna reglera sina känslor och visa viss uthållighet. Den digitala kulturen tränar människan i motsatt riktning, föräldraskap kan därför bli ett smärtsamt uppvaknande.

Föräldraskapet riskerar också att få, eller har redan, rykte som "jobbigt". Människor som på grund av vår kultur är dåligt psykologiskt förberedda för uppgiften har ändå fått barn och spridit en bild som kan verka avskräckande på de ännu barnlösa.

Den digitala kulturen dominerar unga människors liv och innehåller ingenting som främjar familjebildning.

Referenser

- Andersson, G. (2026). *Från höga till sjunkande fruktsambetstal – hur ser situationen i Sverige ut?* Skrift 2. Utredningen för en framtid med barn.
- Di Pellegrino, G., Fadiga, L., Fogassi, L., Gallese, V. & Rizzolatti, G. (1992). Understanding motor events: A neurophysiological study. *Experimental Brain Research*, 91, 176–180. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/1301372/>
- Gao, Y. m.fl. (2025). Neuroanatomical and functional substrates of the short video addiction and its association with brain transcriptomic and cellular architecture. *NeuroImage*, 307, 121029. <https://doi.org/10.1016/j.neuroimage.2025.121029>
- Garmezy, N. (1991). Resiliency and vulnerability to adverse developmental outcomes associated with poverty. *American Behavioral Scientist*, 34(4), 416–430. <https://doi.org/10.1177/0002764291034004003>
- Hansson, Å. & Lundberg, K. (2025). *Den tysta krisen – de sjunkande födelsetalens påverkan på Sveriges ekonomi och välfärd*. Skrift 1. Utredningen för en framtid med barn.
- Rosencrantz, P. (2026). Det växande könsgapet i politiska värderingar och dess möjliga betydelse för parbildning och barnafödande. I Å. Hansson & K. Lundberg (red.), *En ny tid, nya utmaningar: En antologi om jämställdhet* (kap. 7). Utredningen för en framtid med barn.
- Schwartz, B. (2004). *The Paradox of Choice: Why More Is Less*. Ecco. <https://works.swarthmore.edu/fac-psychology/198/>

6 Jämställdhetens motkraft – pornografi

Meghan Donevan

6.1 Hur jämställt är Sverige?

Sverige beskriver gärna sig självt som ett jämställt land. Vi rankas högt i internationella jämställdhetsmätningar, och här finns en utbyggd föräldraförsäkring, diskrimineringslagstiftning och jämställdhetspolitik. Sverige var först ut med sexköpslagen 1999, med utgångspunkten att ansvaret ska ligga på köparen snarare än på den som utnyttjas i prostitution. Sverige var också pionjär med sin samtyckesbaserade sexualbrottslagstiftning 2018.

Dessa reformer har varit avgörande och har gjort verklig skillnad i kvinnors och flickors liv. Men hur kan det, trots denna utveckling, fortfarande vara så att så många som en av fyra unga kvinnor i åldern 16–29 har utsatts för penetration mot sin vilja, det vill säga våldtäkt enligt gängse definitioner, och en av fyra har utsatts för fysiskt våld i samband med sex (Folkhälsomyndigheten 2025)? Hur kan polisen uttrycka oro över att allt yngre pojkar förekommer i ärenden som rör köp av sexuella handlingar trots den normerande effekt sexköpslagen haft sedan 1999? Hur kan nya former av sexuell kränkning, såsom AI-genererade deepfakes och andra former av bildbaserade sexuella övergrepp, så snabbt få fäste trots samtyckeslagen och obligatorisk undervisning i sexualitet, samtycke och relationer i skolan?

Föreställningar om mäns rätt till kvinnors kroppar, sexualiserat våld och kvinnors underordning är en del av vårt historiska arv. Men i den digitala samtiden har de fått en ny och kraftfull arena, en som formar attityder, normaliserar våld och når in i barns och ungas

vardag på ett sätt som få andra kulturella krafter gör i dag: pornografin. Dess påverkan hör hemma i centrum av jämställdhetspolitiken. Där har den alltför länge saknats.

6.2 Pornografi som samtida våldskultur

Pornografi är i dag en del av den digitala vardagen. Den är gratis, tillgänglig dygnet runt och når in i vardagsrum, sovrum och skolmiljöer via de smartphones som vuxna och barn bär med sig överallt. Pornografiskt innehåll cirkulerar inte bara på traditionella porrsajter, utan också i Snapchat- och TikTok-flöden, i chattar och via abonnemangsbaserade sajter. Plattformar som OnlyFans har ytterligare suddat ut gränserna mellan sociala medier och pornografi, och bidragit till att pornografi i allt högre grad framstår som en normaliserad, självklar del av det digitala vardagslivet.

I ett sådant medielandskap är det knappast förvånande att exponeringen börjar tidigt. Barn kommer i genomsnitt först i kontakt med pornografi runt 11–12-årsåldern, och mycket talar för att exponeringen i dag ofta sker ännu tidigare. För ett barn med en smartphone är det inte längre en fråga om det kommer att komma i kontakt med pornografi – utan när. Algoritmer på sociala medieplattformar serverar pornografiskt innehåll som en del av det vanliga flödet, utan att någon behöver söka efter det. I en studie bland 164 ungdomar i åldern 12–16 år beskrev deltagarna hur sociala medier aktivt exponerar dem: ”pornbots” följer, kommenterar och skickar direktmeddelanden med länkar till porrsidor, och flickor utsätts regelbundet för oönskade sexuella bilder (s.k. dickpics) skickade av män via Instagram och andra plattformar (Anciones Anguita & Checa Romero 2025).

Exponeringen är dessutom djupt könad. En svensk befolkningsstudie visade att 72 procent av männen konsumerade pornografi, medan 68 procent av kvinnorna uppgav att de aldrig gjorde det (Folkhälsomyndigheten 2019). Bland de yngsta männen, 16–29 år, uppgav 41 procent att de konsumerade pornografi dagligen eller nästan dagligen, jämfört med 3 procent av kvinnorna i samma åldersgrupp. I min och mina kollegors undersökning bland gymnasieelever i årskurs tre uppgav 76 procent av pojkarna att de konsumerade pornografi minst en gång i veckan, och 22 procent mer

eller mindre dagligen. Motsvarande siffror bland flickorna var 19 procent respektive 2 procent (Donevan m.fl. 2026a). För många män och en betydande andel pojkar är pornografikonsumtion inte ett undantag, utan en del av vardagen. Frågan är därför inte bara hur ofta män och pojkar konsumerar pornografi, utan vilken kvinnosyn och maktförståelse de tränas in i.

6.3 Vad lär pornografin ut?

Pornografins budskap framgår tydligt redan i titlarna. Nedanstående titlar är hämtade från Vera-Gray med kollegors (2021) innehållsanalys av titlar på startsidorna till tre av världens största pornografisajter, samt från min egen explorativa kartläggning av den svenska pornografiska miljön.

- Daughter swallows Dads cum then gets fucked
- Stupid bitch tricked into dick riding
- Crying blonde bitch takes rough cunt drilling
- Pappas lilla slyna suger djupt
- Sara, 23, är gravid. Suga, knulla och sprut i ansiktet.
- Våldtagen i munnen på toaletten: jag blir inlåst på toaletten och tvingas att suga mannens kuk och får mitt ansikte spolat i toaletten

I dessa titlar blir det påtagligt hur pornografin sexualiserar mäns våld mot kvinnor, kvinnoförakt, incest, sexuella övergrepp mot barn, rasifierad förnedring och flickors utsatthet. Det är olika uttryck för en maktordning där dominans, övergrepp och avhumanisering görs sexuellt lockande. Allvarliga former av våld och sexualbrott presenteras som vardagliga, banala eller till och med humoristiska (Vera-Gray m.fl. 2021).

Innehållsanalys av de mest populära och visade pornografiskt material visar återkommande hur kvinnors kroppar objektifieras, mäns sexuella njutning centreras och mäns våld och dominans mot kvinnor görs till en del av den sexuella berättelsen (Bridges m.fl. 2010; Carrotte m.fl. 2020; Díaz Hernández m.fl. 2025; Fritz m.fl. 2020; Shor 2019). Samtidigt framställs kvinnor ofta som leende, njutande eller bekräftande inför det som görs mot dem (Bridges m.fl. 2010; Díaz Hernández m.fl. 2025; Shor 2019). Det

återkommande budskapet är tydligt: våldet hör hemma i sex, och även om kvinnan säger nej och till en början gör motstånd kommer alla att njuta.

Detta är pornografins mest effektiva förskjutning: våld görs om till "sex". Det som i andra sammanhang skulle förstås som våld, övergrepp eller i vissa fall tortyr ges ett sexualiserat och förskönande språk. "Breathplay" förvandlar strypning, en livsfarlig våldshandling, till en sexuell lek. Analprolaps blir "rosebuds". "ATM", där en man penetrerar en kvinna oralt direkt efter analpenetration, framstår som teknisk jargong snarare än som kroppslig skada. Språket döljer våldet och gör det lättare att uppfatta som normalt. I pornografins värld omvandlas ett nej till ett ja, motstånd till upphetsning och smärta till njutning. På så sätt suddas gränsen ut mellan sex och övergrepp, mellan ömsesidighet och skada, mellan kvinnans subjektivitet och hennes användbarhet som kropp.

Pornografin återskapar därmed föreställningen att kvinnor aldrig säger nej – eller inte har rätt att säga nej – och att de njuter av allt de utsätts för, oavsett hur förnedrande eller våldsamt det är. Mannen framträder som handlande, definierande och berättigad till de övergrepp han begår. Kvinnan framträder som kropp, funktion och anpassning, framställd som ständigt villig och tillgänglig, även när handlingarna är aggressiva, smärtsamma eller gränsöverskridande. Kvinnans subjektivitet försvagas, medan hennes funktion för mannens begär betonas. Pornografen är därför i sin praktik motsatsen till sexuell frigörelse, eftersom sexuell frigörelse måste innebära ett stärkande av kroppslig integritet och rätten till den egna lusten. Frihet för en part kan aldrig bygga på en annans ofrihet.

Vad händer med en hel generation pojkar som lär sig att objektifiera och instrumentalisera kvinnors och flickors kroppar för sin egen sexuella tillfredsställelse? Och vad händer med flickor som från tidig ålder formas av en kultur där kroppen är en handelsvara och tillgänglighet en förväntning? Pojkar lär sig att dominans är begär. Flickor lär sig att underkastelse är förväntad. Det är en kulturell inläring som barn och unga inte själva har valt. Det är så pornografen fungerar som en kulturell träning i ojämsställd relation: genom att lära ut vilka kroppar som får användas, vems begär som definierar situationen och vems gränser som får ge vika.

Föreställningen som ligger till grund för denna utveckling, att kvinnors och flickors kroppar är tillgängliga för mäns och pojkars

begär, fantasi och bruk, är lika gammal som patriarkatet. Det pornografin har gjort i vår digitala värld är att industrialisera den, normalisera den och leverera den direkt in i fickan på en elvaåring.

6.4 När pornografins logik omsätts i praktik

Pornografins budskap får konsekvenser långt utanför skärmen, både i vuxnas relationer och, särskilt tydligt, bland barn och unga. Normerna lärs in, prövas och bekräftas, och konsekvenserna bär kvinnor och flickor.

Ett av de mest talande exemplen är strypvåld. Forskningen pekar på att strypvåld i sexuella sammanhang har blivit utbrett bland unga. I en australiensisk studie av unga vuxna uppgav 57 procent att de någon gång hade blivit strypta under sex och 51 procent att de hade strypt en partner (Sharman m.fl. 2024). Pornografi var den vanligaste källan till information eller föreställningar om strypning i sexuella sammanhang. Att Rättsmedicinalverket i Sverige nu har haft i uppdrag att kartlägga strypvåld, inklusive när det förekommer i sexuella sammanhang, visar hur allvarig frågan blivit. Myndighetens slutsatser är tydliga: det går inte att fastställa någon säker gräns för när strypning blir livshotande, och strypvåld kan förekomma utan synliga skador (Rättsmedicinalverket 2025). Men i pornografin lär man sig att strypning är njutningsfullt, säkert och att det inte kräver samtycke (Wright m.fl. 2023) – med allvarliga och livshotande konsekvenser, särskilt för kvinnor och flickor.

Strypvåldet är ett exempel. Sexköp är ett annat. Poliser som jag samarbetat med beskriver återkommande hur allt yngre pojkar förekommer i ärenden om köp av sexuella handlingar – och hur pornografi gång på gång dyker upp i deras telefoner och datorer. När kvinnokroppen framstår som tillgänglig för manlig njutning blir steget kortare till föreställningen att sådan tillgång också kan köpas. Sexköp framstår då inte som ett avvikande fenomen, utan som ett av pornografins mest självklara uttryck.

Pornografins berättigandelogik märks också i den snabba utvecklingen av så kallade nudification-appar och sexualiserade deepfakes – digitala verktyg som med hjälp av AI kan avklä eller sexualisera bilder av verkliga personer utan deras kännedom eller samtycke. Det räcker i dag med ett ansikte, ett profilfoto från sociala

medier, för att skapa övergreppsmaterial av vem som helst, och materialet kan spridas globalt på sekunder. Omfattningen är svår att överblicka, och den är djupt könad: ungefär 97–99 procent av offren i det AI-genererade materialet är flickor och kvinnor (Internet Watch Foundation 2026; Posetti m.fl. 2025). Kvinnor i offentliga roller, politiker, journalister och chefer, utsätts i allt högre grad för sexualiserade deepfakes som ett verktyg för tystnad och kontroll, och rapporter visar att pojkar i allt högre grad skapar sexualiserade deepfakes av kvinnliga klasskamrater och lärare (Weale 2025; European Parliament 2025). Sexualiserade deepfakes är både en jämställdhetsfråga och en demokratifråga. När sexualiserad förnedring blir ett möjligt pris för offentlig närvaro påverkas vilka röster som hörs – och vilka som tystnar.

Inget av detta bör komma som en överraskning. Pornografin har länge fungerat som en skola i dominans, tillgänglighet och kvinnors användbarhet. De som möter våldets yttersta konsekvenser – forskare, yrkesverksamma och kvinnorörelsen – har länge varnat för pornografins fria spelrum: hur dess budskap formar barn och unga, normaliserar mäns efterfrågan och påverkar samhällets syn på kvinnors och flickors kroppar. Nu ser vi konsekvenserna tydligare än någonsin, i ungas relationer, i digitala övergrepp, i sexköp och i flickors berättelser om vad de förväntas tåla. Det som länge avfärdades som överdriven oro eller moralpanik har vi nu en helt annan förståelse för. Att detta under så lång tid har kunnat avfärdas eller förminskas innebär ett allvarligt samhälleligt misslyckande. Pojkar har lämnats att formas av pornografins människosyn, och flickor har lämnats att bära konsekvenserna.

6.5 När exploatering blir entreprenörskap

Samma teknik som gör pornografi lätt att konsumera gör den också lätt att skapa, dela och sälja. Sexuella handlingar som en gång filmades i "studior" dokumenteras och sprids i dag via mobiltelefoner och webbkameror, i samma digitala rum där unga människor lever sina vardagsliv. Snapchat, TikTok och Instagram fungerar numera som kontaktvägar, distributionskanaler och marknadsplatser för sexualiserat material. Pornografiproduktion är inte längre något som sker någon annanstans. Forskning visar att 40 procent av unga som

fått ersättning för sexuella handlingar hade filmats eller fotograferats mot betalning (Svedin m.fl. 2021). I en Sifo-undersökning genomförd på uppdrag av ChildX uppgav 9 procent av tjejerna mellan 15 och 19 år att de hade fått ersättning i utbyte mot sexuella handlingar, offline eller online. Åtta procent hade fått ersättning för att visa avklädda bilder eller filmer, och 7 procent hade fått ersättning för att göra det via Snapchat (ChildX 2023). För många unga börjar exploateringen inte på en särskild plats, utan i de miljöer där de redan befinner sig: i flöden, chattar, direktmeddelanden och på socialmedieplattformar.

I detta medielandskap framställs kommersialiseringen av kvinnors och flickors kroppar i allt högre grad som något vardagligt och till och med frigörande. Gränserna mellan sociala medier, självexponering, influencerlogik och exploatering har blivit allt suddigare, och det som tidigare förstods som en separat "sexindustri" finns närmare barnen än någonsin. Sexuell exploatering presenteras i dag ofta som en form av entreprenörskap där man ska tjäna egna pengar och omvandla synlighet till inkomst. Detta trots att sexköpslagen sedan länge format attityderna och att prostitution i Sverige betraktas som en av de yttersta formerna av mäns våld mot kvinnor.

OnlyFans är kanske det tydligaste exemplet på denna förskjutning. Plattformen har omkring 3,2 miljoner individer som säljer material och 240 miljoner registrerade användare (Anciones Anguita & Checa Romero 2025). Könsfördelningen är talande: 97 procent av de som säljer material uppges vara kvinnor, medan 69 procent av användarna är män. Den mest representerade åldersgruppen av de som säljer är 18–24 år. Plattformen bygger alltså i praktiken på en välbekant könad struktur – män köper sig tillgång till unga kvinnors kroppar – men den strukturen döljs bakom ett språk om valfrihet, flexibilitet och ekonomisk självständighet, en inramning som också sprids och normaliseras i mediala berättelser. Detta kamouflage är i sig en del av normaliseringsprocessen.

Och den processen når långt ner i åldrarna. I en spansk studie av ungdomars syn på OnlyFans beskrev 12–16-åringar plattformen som något de känner till, förstår och ser som en "snabb" inkomstkälla (Anciones Anguita & Checa Romero 2025). Ungdomarna beskrev hur de möts av länkar och uppmaningar: flickor att själva börja sälja material, pojkar att bli prenumeranter.

Det är just denna normalisering som gör exploateringen svårare att se. Men bakom språket om valfrihet, självständighet och digitalt entreprenörskap finns en annan verklighet.

6.6 Bakom illusionen

Pornografin iscensätter illusionen att det som visas handlar om vilja och lust. I vårt material framträder en annan verklighet: tidigare övergrepp, tvång, ekonomisk utsatthet, institutionella svek, avstängning och strategier för att överleva (Donevan m.fl. 2025b; Donevan m.fl. 2026b). I en kvantitativ studie med 120 deltagare – främst kvinnor – fann jag och mina kollegor att nästan alla, 96 procent, hade utsatts för övergrepp under barndomen: 88 procent för sexuella övergrepp, 79 procent för fysiskt våld och 90 procent för psykiskt våld (Donevan m.fl. 2025a). För 77 procent hade pornografisk exploatering börjat redan under barndomen. Pornografin var alltså antingen en del av, eller en förlängning av, det våld som redan funnits i deras liv. Och trots upprepade kontakter med samhällets institutioner – socialtjänsten, BUP, elevhälsan, psykiatrien – uteblev ofta det skydd och stöd som hade kunnat bryta vägen vidare in i exploatering. Konsekvenserna av det kumulativa våldet och sveket var påtagliga: 84 procent uppfyllde kriterier för posttraumatiskt stressyndrom (PTSD) och 69 procent hade någon gång försökt ta sitt liv.

Samma barn som utsatts för pornografisk exploatering fyller så småningom 18. Och från en dag till nästa kan det som samhället betraktar som ett av de allvarligaste övergreppen mot barn förvandlas till vad omvärlden kallar ett fritt val, fantasi och underhållning. Den förväxlingen möjliggörs av en grundläggande lögn som genomsyrar pornografin: fantasin om den ”andra” kvinnan. I linje med Hanna Olssons analys av fantasin om ”horan” framställs hon som gränslös, alltid tillgänglig och opåverkbar – som någon som inte bara tål utan vill ha det våld, den förnedring och den skada som riktas mot henne (Olsson 1981). Genom denna föreställning – som historiskt har burit upp prostitutionen – kan den som använder hennes kropp undandra sig ansvar: om hon antas vilja det som görs mot henne, framstår inget våld som våld, ingen kränkning som kränkning och hon berövas sin mänsklighet (Olsson

2006). Föreställningen håller dessutom blicken borta från männen som driver, pressar eller möjliggör den och förskjuter ansvaret till henne.

De kvinnor som återfinns i pornografin är inte några "andra" kvinnor. De är flickor och kvinnor, systrar och döttrar, vars liv redan präglats av våld, trauma, systematiskt svek och bristande skydd, och vars sårbarhet exploateras och omvandlas till material för andras konsumtion. Oavsett om exploateringen sker via OnlyFans, "sugardating", livesändningar eller i ett hotellrum är grundföreställningen densamma: att kvinnors livsöden görs till en vara, och att deras kroppar görs tillgängliga för mäns användning. Pornografin tillför dessutom en särskild skada: det som filmas kan sparas, säljas, spridas och återkomma utan tidsgräns. Kameran minskar inte skadan. Kameran förlänger den.

6.7 Från "privatsak" till samhällelig jämställdhetsfråga

Det finns ett återkommande mönster i jämställdhetspolitikens historia. Sådant som i dag självklart förstås som samhällsproblem har tidigare avfärdats som privata angelägenheter. Våld i nära relationer betraktades länge som något som hörde hemmet till. Våldtäkt inom äktenskapet som något utanför rättens räckvidd. Barnaga som föräldrars rätt att uppfostra sina barn. Sexuella trakasserier som arbetsplatskultur. Prostitution som en manlig rättighet. Kring varje fråga har gränsen mellan det privata och det politiska behövt förskjutas.

Den förskjutningen har varit avgörande för jämställdheten. När mäns våld mot kvinnor flyttades från hemmets slutna rum till politikens och rättens språk förändrades samhällets ansvar. Erkännandet av våldtäkt inom äktenskapet markerade att sexuell integritet inte upphör i nära relationer. När sexköpslagen infördes markerade staten att mäns tillgång till kvinnors kroppar mot betalning inte är en privat transaktion, utan en fråga om kön, makt och exploatering.

Pornografi behöver genomgå samma samhällliga förskjutning. Den behandlas fortfarande som en privatsak: något som enskilda människor tittar på, något som hör till sexualiteten, något som

föräldrar möjligen bör hantera hemma eller som skolan kan nämna i undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer. Men ett fenomen som når barn i låg ålder, formar pojkars och flickors förståelse av kön och sexualitet, normaliserar våld och förnedring, driver efterfrågan på kommersiell sexuell exploatering och bygger på att verkliga människors kroppar exploateras, filmas, säljs och sprids kan inte förstås som en "privatsak".

Att förstå pornografi som en privatsak osynliggör dessutom att det handlar om en mäktig global industri med starka ekonomiska intressen av att just denna förståelse består. Så länge pornografi framställs som individuell smak, fantasi eller sexuell frihet hamnar blicken på den enskilda tittaren, snarare än på de kapitalstarka aktörer som tjänar pengar på att kvinnors och flickors kroppar görs tillgängliga för mäns konsumtion. Industrin bygger på redan existerande ojämlikheter: på flickor och kvinnor vars liv präglats av övergrepp, psykisk ohälsa, ekonomisk utsatthet, bristande skyddsnät och samhällseliga svek. Industrin har därför ett intresse av att vi fortsätter tala om den som privat konsumtion snarare än som en kommersiell exploateringsstruktur som omvandlar kvinnors och flickors sårbarhet till material, trafik och vinst.

Men sådana samhällseliga förskjutningar sker aldrig utan motstånd. Etnologen Gabriella Nilsson visar i sin avhandling hur kvinnorörelsens politisering av våldtäkt, incest och kvinnomisshandel återkommande möttes av försök att omtolka kvinnors krav på skydd och rättvisa till överdrift, ideologi eller 'häxjakt' mot män (Nilsson 2009). Därmed flyttades blicken från våldet och de utsatta till obehaget hos dem som inte ville se våldet som en fråga om kön och makt. Samma mönster känns igen även i dag, när krav på att ta pornografins skadeverkningar på allvar ibland möts med anklagelser om moralism eller sexfientlighet.

Trots detta motstånd har den nödvändiga förskjutningen nu börjat ske. Den statliga utredningen Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften – våldsutsatthet som behöver synliggöras (SOU 2023:98) markerade ett viktigt steg genom att kartlägga våld, övergrepp och exploatering vid produktion och distribution av pornografi, och genom att föreslå hur skydd, stöd och vård kan stärkas för både barn och vuxna. Den kunskap som utredningen bygger på – om våld, utsatthet och exploatering – kommer ur erfarenheter från dem som själva har utsatts; det är där förståelsen

av mäns våld mot kvinnor alltid har tagit form. Utredningen bidrog därmed till att pornografi tydligare erkänns som en del av mäns våld mot kvinnor. Den utvidgade sexköpslagen, som från den 1 juli 2025 omfattar köp av sexuella handlingar på distans (Prop. 2024/25:124), är ytterligare ett principiellt viktigt steg. Den slår fast att exploatering inte upphör att vara exploatering för att den sker via skärm, och visar därmed att pornografi inte kan förstås som något skilt från andra former av prostitution.

Dessa steg är avgörande, men långt ifrån tillräckliga. Den nya lagstiftningen omfattar inte all kommersiell pornografi, utan knyter straffansvaret till situationer där köparen påverkar eller beställer en specifik sexuell handling. Köp av förinspelat material och löpande betalningar till konton (prenumerationer) där pornografiskt material läggs ut kan därför falla utanför det straffbara området. Även så kallad traditionell pornografiproduktion riskerar att fortsätta behandlas som något annat än sexköp, trots att den bygger på samma grundlogik: någon (en man) betalar för sexuell tillgång till en annan människas (en kvinnas) kropp, dokumenterar den och gör den till en vara. Mannen agerar i dubbelroll som både köpare och hallick som tjänar pengar på exploateringen. Kameran fungerar därmed som en frisedel. Den borde snarare väcka fler frågor om exploatering, spridning och skada.

Barn och vuxna har fortfarande i praktiken närmast obegränsad tillgång till pornografi. Barn rör sig i digitala miljöer där pornografins våldskultur och normalisering av exploatering formar deras förståelse långt innan vuxenvärlden har gett dem språk, kunskap eller skydd. Frågan kan därför inte lösas genom en enskild lagändring. Den måste mötas från flera håll samtidigt: genom rättsväsende och lagstiftning, genom stöd och vård, genom skolan, genom plattformsansvar, genom skyddsåtgärder på nätet, genom att skydda barn från skadligt innehåll på sociala medier och senarelägga deras inträde, samt genom förebyggande insatser riktade mot mäns och pojkars efterfrågan.

Jämställdhetspolitik har aldrig varit värdeneutral. Den bygger på grundläggande ställningstaganden: att våld inte är en privatsak, att barns kroppar inte tillhör vuxna, att sexuell tillgång inte kan köpas fri från makt och att frihet inte kan bygga på någon annans underordning. Frågan är därför inte om pornografi väcker moraliska frågor – det gör all jämställdhetspolitik. Frågan är varför just

pornografin så ofta undantas från de principer som redan bär upp jämställdhetspolitiken, och vems frihet som egentligen skyddas när exploatering kallas fantasi.

Så länge pornografi förstås som en individuell vana snarare än som en del av den könade maktordningen kommer dess konsekvenser att hamna på dem som redan bär dem: flickor som förväntas anpassa sig, pojkar som tränas in i dominans, kvinnor och flickor som exploateras och män vars efterfrågan normaliseras och osynliggörs. Ansvar för att förändra det kan inte ligga på enskilda barn, föräldrar eller lärare – ingen förälder kan ensam skydda ett barn från en global industri. Ansvar måste ligga hos politiken, rättsväsendet, skolan, socialtjänsten, vården och digitala plattformar.

Om jämställdhet handlar om kvinnors och flickors rätt till kroppslig integritet, frihet från våld och full delaktighet i samhället, kan pornografin inte stå vid sidan av. Den måste in i centrum av jämställdhetspolitiken. Så länge exploatering kallas fantasi, kvinnohat kallas underhållning och kvinnors och flickors underordning levereras till barn som sex, kan jämställdheten aldrig vara fullbordad.

Referenser

- Anciones Anguita, K. & Checa Romero, M. (2025). Making money on OnlyFans? A study on the promotion of erotic content platforms on social media and their influence on adolescents. *Sexuality & Culture*. <https://doi.org/10.1007/s12119-025-10389-2>
- Bridges, A. J., Wosnitzer, R., Scharrer, E., Sun, C. & Liberman, R. (2010). Aggression and sexual behavior in best-selling pornography videos: A content analysis update. *Violence Against Women*, 16(10), 1065–1085. <https://doi.org/10.1177/1077801210382866>
- Carrotte, E. R., Davis, A. C. & Lim, M. S. C. (2020). Sexual behaviors and violence in pornography: Systematic review and narrative synthesis of video content analyses. *Journal of Medical Internet Research*, 22(5), e16702. <https://doi.org/10.2196/16702>
- ChildX. (2023). *Ny Sifo: Nära var tionde tonårstjej har blivit utsatt för betalda övergrepp*.
- Díaz Hernández, C., Torrado Martín-Palomino, E. & Gutiérrez Barroso, J. (2025). Objectification, domination and violence: A differential content

analysis of the most viewed pornographic categories in Spain. *Sociología y Tecnociencia*, 15(1), 100–121. <https://doi.org/10.24197/st.1.2025.100-121>

Donevan, M. (2025). Exposing pornography's true nature: A conceptual framework. *Women's Studies International Forum*, 109, 103029. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2024.103029>

Donevan, M., Bladh, M., Landberg, Å., Jonsson, L. S., Priebe, G., Dennhag, I. & Svedin, C. G. (2026a). Closing the gender gap? A cohort comparison of adolescent responses to and attitudes toward pornography, 2004 vs. 2021. *The Journal of Sex Research*, 63(4), 581–595. <https://doi.org/10.1080/00224499.2024.2408269>

Donevan, M., Dennhag, I., Svedin, C. G., Martin, J. & Jonsson, L. S. (2026b). Primed for exploitation: How early violence, institutional betrayal, and structural vulnerability shape pathways into pornography. *medRxiv* [Preprint]. <https://doi.org/10.64898/2026.05.07.26352588>

Donevan, M., Jonsson, L. S. & Svedin, C. G. (2025a). The experience of individuals filmed for pornography production: A history of continuous polyvictimization and ongoing mental health challenges. *Nordic Journal of Psychiatry*, 79(2), 156–165. <https://doi.org/10.1080/08039488.2025.2464634>

Donevan, M., Svedin, C. G., Dennhag, I. & Jonsson, L. S. (2025b). Behind the illusion: Unmasking the coercion in pornography production. *Violence Against Women*, 32(2), 593–618. <https://doi.org/10.1177/10778012251319300>

European Parliament. (2025). *Children and deepfakes*. European Parliamentary Research Service Briefing.

Folkhälsomyndigheten. (2019). *Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter i Sverige 2017: Resultat från befolkningsundersökningen SRHR2017*. Folkhälsomyndigheten.

Folkhälsomyndigheten. (2025). *Ungas hälsa, relationer och sexliv – Resultat från UngKAB23: En enkätstudie om ungas sexuella och reproduktiva hälsa och rättigheter*. Folkhälsomyndigheten.

Fritz, N., Malic, V., Paul, B. & Zhou, Y. (2020). A descriptive analysis of the types, targets, and relative frequency of aggression in mainstream pornography. *Archives of Sexual Behavior*, 49(8), 3041–3053. <https://doi.org/10.1007/s10508-020-01773-0>

Internet Watch Foundation. (2026). *Annual Report 2025*.

Nilsson, G. (2009). *Könsmakt eller häxjakt? Antagonistiska föreställningar om mäns våld mot kvinnor*. Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet.

- Olsson, H. (1981). Det kärlekslösa patriarkatet: Beskrivning och analys av heterosexuell prostitution med män som köpare och kvinnor som prostituerade. I A. Borg m.fl. (red.), *Prostitution: Beskrivning, analys, förslag till åtgärder*. Publica.
- Olsson, H. (2006). Från manlig rättighet till lagbrott: Prostitutionsfrågan i Sverige under 30 år. *Tidskrift för genusvetenskap*, 27(4), 52–73.
- Posetti, J., Hellmueller, L., Williams, K., Renaud, P., Aboulez, N. & Shabbir, N. (2025). *Tipping Point: The Chilling Escalation of Violence Against Women in the Public Sphere*. UN Women.
- Prop. 2024/25:124. (2025). *Skärpt syn på sexuella kränkningar, bedrägerier mot äldre och brott med kön som hatbrottsmotiv*. Regeringskansliet.
- Rättsmedicinalverket. (2025). *Slutredovisning av uppdrag om att förstärka kunskapen om strypvåld* (Ju2024/00606; Ju2025/00359).
- Sharman, L. S., Fitzgerald, R. & Douglas, H. (2024). Prevalence of sexual strangulation/choking among Australian 18–35 year-olds. *Archives of Sexual Behavior*, 54(2), 465–480. <https://doi.org/10.1007/s10508-024-02937-y>
- Shor, E. (2019). Age, aggression, and pleasure in popular online pornographic videos. *Violence Against Women*, 25(8), 1018–1036. <https://doi.org/10.1177/1077801218804101>
- SOU 2023:98. (2023). *Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften – våldsutsatthet som behöver synliggöras*. Regeringskansliet.
- Svedin, C. G., Landberg, Å. & Jonsson, L. (2021). *Unga, sex och internet efter #metoo: Om ungdomars sexualitet och utsatthet för sexuella övergrepp och sexuell exploatering i Sverige 2020/2021*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Vera-Gray, F., McGlynn, C., Kureshi, I. & Butterby, K. (2021). Sexual violence as a sexual script in mainstream online pornography. *The British Journal of Criminology*, 61(5), 1243–1260. <https://doi.org/10.1093/bjc/azab035>
- Weale, S. (2025, 2 december). *The rise of deepfake pornography in schools: “One girl was so horrified she vomited”*. *The Guardian*.
- Wright, P. J., Herbenick, D. & Tokunaga, R. S. (2023). Pornography consumption and sexual choking: An evaluation of theoretical mechanisms. *Health Communication*, 38(6), 1099–1110. <https://doi.org/10.1080/10410236.2021.1991641>

7 Det växande könsgapet i politiska värderingar och dess möjliga betydelse för parbildning och barnafödande

Per Rosencrantz

Under det senaste decenniet har en ny politisk skiljelinje vuxit fram i Sverige och många andra västländer: ett växande könsgap i politiska värderingar och partipreferenser. Skillnaderna är som tydligast bland unga, där kvinnor i ökande grad orienterar sig vänsterut medan män rör sig åt höger. Samtidigt visar relations- och familjeforskning att likhet i värderingar spelar en betydande roll när människor bildar par. Detta kapitel beskriver det svenska könsgapet och sätter det i ett internationellt sammanhang, redogör för forskningen om värderingslikhet i parbildning och diskuterar vilka möjliga implikationer detta kan ha för familjebildning och barnafödande. Sambandet mellan politisk polarisering och fertilitet är ännu i hög grad hypotesdrivet, men det finns goda skäl att fördjupa kunskapen på området.

7.1 Det svenska könsgapet i väljarkåren

Att kvinnor och män röstar olika är inget nytt fenomen, men dess karaktär har förändrats över tid. Fram till och med 1970-talet var den så kallade traditionella könsgapsstrukturen rådande i Sverige och i många andra länder: kvinnor röstade i något högre grad än män på borgerliga partier, ofta kopplat till religiositet, hemarbete och lägre arbetskraftsdeltagande. Under 1980- och 1990-talen vände denna

ordning. Sverige följde det internationella mönster som statsvetare beskrivit som det moderna könsgapet, där kvinnor successivt blev mer vänster- och liberalt orienterade än män (SOM-institutet 2023).

I riksdagsvalet 2022 var könsgapet större än någonsin tidigare. Enligt vallokalsundersökningen (Valu 2022) röstade nästan sex av tio män på det som skulle bli Tidöblocket: Moderaterna, Kristdemokraterna, Liberalerna och Sverigedemokraterna. Om enbart kvinnornas röster hade räknats skulle Sverige i stället ha fått en annan regering, 6 av 10 röstade på Socialdemokraterna, Vänsterpartiet, Miljöpartiet eller Centerpartiet.

7.2 Ny sakpolitisk agenda ökar könsgapet

Skillnaderna är inte enbart en fråga om partival. Kvinnor lutar i genomsnitt mer åt vänster, medan män i större utsträckning placerar sig åt höger, och könsskillnaden har förstärkts av att män i högre grad än kvinnor har förflyttat sina ideologiska positioner högerut. När väljarna sorteras efter ideologi och sakfrågeprioriteringar framträder ett tydligt mönster där kvinnor i högre grad prioriterar välfärd, jämställdhet, klimat och en mer humanitärt orienterad migrationspolitik, medan män oftare betonar lag och ordning, ekonomisk frihet och en mer restriktiv hållning i migrationsfrågor. Sådana sakfrågeskillnader mellan kvinnor och män är inte nya: kvinnor har länge prioriterat välfärdsfrågor något högre än män, medan män i högre grad har prioriterat ekonomiska frågor. Samtidigt tycks frågor som rör lag och ordning, migration och integration ha bidragit till att förstärka dessa skillnader. (Oscarsson & Bäck 2026)

SOM-institutet har under lång tid mätt attityder till olika sakfrågor, och den enskilda sakfråga som uppvisar störst könsskillnad är synen på flyktingmottagande, där kvinnor är mindre positiva än män till påståendet att Sverige ska ta emot färre flyktingar. Ett tydligt exempel är att könsskillnaderna i denna fråga ökade markant i samband med flyktingvågen 2015; från att ha varit i det närmaste obefintliga i 2014 års undersökning steg skillnaderna till över femton procentenheter året därpå. Detta märks också särskilt tydligt i partipreferenser, där könsgapet är mycket stort bland sympatisörer till Sverigedemokraterna; i riksdagsvalet 2022

röstade cirka 25 procent av männen på Sverigedemokraterna, men endast omkring 16 procent av kvinnorna (Valu 2022).

7.3 Samma trend internationellt

Det svenska könsgapet är inte unikt, utan del av en bred internationell utveckling. Jämförande surveydata från bland annat USA, Storbritannien, Tyskland och Sydkorea visar att unga kvinnor under de senaste tio–femton åren har blivit tydligt mer progressiva än unga män, både ideologiskt och i partipolitiska preferenser (Burn-Murdoch 2024). Ett konkret exempel är det amerikanska presidentvalet 2024, där unga män under 30 år röstade på Donald Trump med en tydlig majoritet (57 procent Trump, 41 procent Harris), medan unga kvinnor i samma åldersgrupp i stället gav en klar majoritet av sina röster till Kamala Harris (59 procent Harris, 35 procent Trump) (Navigator Research 2024).

7.4 Varför röstar män och kvinnor olika?

Svensk politik har under många decennier präglats av klassröstning, där yrke och social klasstillhörighet haft stor betydelse för partivalet. Det har också avspeglats i partisystemet, där olika partier i hög grad kunnat sägas representera olika samhällsgrupper, såsom Socialdemokraterna och arbetarklassen respektive Centerpartiet och landsbygdens jordbrukare. Valforskningsprogrammets genomgång av klassröstning i Sverige visar dock att sambandet mellan klass och partival har minskat kraftigt över tid: Alford's klassröstningsindex har fallit från drygt 50 procentenheter på 1950-talet till runt 10–15 procentenheter i de senaste valen (Wessman 2021).

Andra faktorer, såsom bostadsort, härkomst och kön, har samtidigt ökat i betydelse. Man bör dock inte helt bortse från materiella förklaringar till könsgapet. En högre andel kvinnor än män arbetar i offentlig sektor, kvinnor har i genomsnitt något lägre inkomster och tar fortfarande ett större ansvar för obetalt hushållsarbete. Detta kan bidra till att fler kvinnor än män stödjer partier till vänster, som profilerar sig på välfärdsfrågor och sociala trygghetssystem. Opinionsundersökningar visar exempelvis att fler män än kvinnor vill minska den offentliga sektorn och att

könsskillnaderna är stora i inställningen till förslag som sex timmars arbetsdag, där omkring 30 procent av männen och närmare 45 procent av kvinnorna svarar ja. (Oscarsson & Bäck 2026)

Dessa ekonomiska och strukturella skillnader räcker dock inte för att förklara att könsgapet har ökat markant under det senaste decenniet. I stället pekar mycket av forskningen på två andra, delvis sammanlänkade utvecklingar. För det första har kvinnors utbildningsnivå i dag passerat mäns i de flesta västländer, vilket ofta samvarierar med mer liberala värderingar i kulturella frågor. För det andra har frågor om identitet, kön och migration blivit alltmer politiserade, och just dessa frågor uppvisar typiskt sett stora könsskillnader (Inglehart & Norris 2000; Off, Charron & Alexander 2022).

En viktig notering är att de största könsskillnaderna återfinns bland unga, där många ännu inte hunnit etablera sig i ett visst yrke eller fullfölja en längre utbildning. Det tyder på att värderingsskillnaderna slår igenom tidigt, innan klassmässiga positioner i traditionell mening hunnit sätta sig.

7.5 Unga män till höger och kvinnor till vänster

Bland väljare under 30 år är skillnaden i ideologisk självplacering mellan kvinnor och män nu större än i någon annan åldersgrupp. En majoritet av unga män identifierar sig som höger eller klart höger, medan unga kvinnor i motsvarande utsträckning identifierar sig som vänster. I SOM-institutets specialrapport *Svenska ungdomstrender 1986–2024* framgår att 52 procent av unga män placerar sig något eller klart till höger, medan 43 procent av unga kvinnor placerar sig till vänster och endast 31 procent till höger. Rapporten visar också att könsklyftan har vuxit tydligt sedan mitten av 2010-talet, särskilt i frågor om klimat, jämställdhet, mångkulturalism och sociala rättigheter. Unga män har samtidigt fått en allt mer kritisk inställning till flyktigmottagning: runt sju av tio unga män vill att Sverige ska ta emot färre flyktingar, att jämföra med knappt hälften av de unga kvinnorna. Unga män är också överrepresenterade bland dem som anger migration och integration som ett av de viktigaste samhällsproblemen.

SOM-institutets undersökning om barnafödande (Öhberg 2026) visar också att män som står till höger politiskt i genomsnitt uppger en starkare barnönskan än män som står till vänster. Samtidigt befinner sig kvinnor och män på olika delar av höger–vänster-skalan: där kvinnorna är flest, längre ut till vänster, är det färre män, och de män som finns är i genomsnitt mindre benägna att vilja skaffa barn, medan det på den del av skalan där högerorienterade, mer barninriktade män återfinns inte finns lika många kvinnor. Förenklat uttryckt: där kvinnorna finns är männen färre, och där männen finns är kvinnorna färre – och deras barnönskan går delvis i otakt.

7.6 Värderingsgap bland unga

En fjärdedel av de unga männen definierar sig numera som konservativa, jämfört med omkring 2 procent av de unga kvinnorna; i befolkningen som helhet är motsvarande andel konservativa cirka 7 procent. Omvänt betraktar sig 68 procent av unga kvinnor som feminister, jämfört med 19 procent av unga män. Dessa resultat ligger i linje med andra undersökningar, såsom Ungdomsbarometerns generationsrapporter, som återkommande visar att unga kvinnor rör sig i mer progressiv riktning i värderingsfrågor medan unga män i delar av denna utveckling står stilla eller rör sig svagt åt motsatt håll.

Samtidigt nyanserar svensk forskning bilden av de unga männen. Genom att följa attityder till jämställdhet och abort under tre decennier visar Wängnerud och Öhberg (2024) att den ökade skillnaden mellan unga kvinnor och män framför allt beror på en värderingsmässig mobilisering bland unga kvinnor – det är främst de unga kvinnorna som rör sig, snarare än att unga män blivit mer radikalt jämställdhetskritiska. I frågor som abort, makt och könsidentitet går det inte att spåra någon tydlig radikalisering bland unga män över tid, utan könsgapet vidgas främst genom att unga kvinnor blir mer normkritiska och jämställdhetsorienterade.

Den sammantagna bilden är att unga män och unga kvinnor i dag i någon mån lever i olika politiska verkligheter och prioriterar olika sakfrågor, ofta utifrån vilka samhällsproblem de uppfattar som mest angelägna. Unga män tenderar att se brottslighet, migration och integrationsproblem som de största utmaningarna, medan unga

kvinnor oftare lyfter ojämställdhet samt klimat- och miljöfrågor. Sannolikt bidrar sociala medier till att förstärka dessa skillnader, eftersom de budskap, föreställningar och sociala sammanhang som unga män respektive unga kvinnor möter digitalt skiljer sig tydligt åt. Detta speglas också i partisympatierna. I Statistiska centralbyråns partisympatiundersökning för maj 2026 fick Sverigedemokraterna cirka 26 procent bland unga män i åldern 18–29 år, men endast omkring 9 procent bland unga kvinnor, medan Vänsterpartiet fick 21 procent bland unga kvinnor och 11 procent bland unga män (SCB 2026).

7.7 Fallande födelsetal och utmaningen att hitta rätt partner

Den köns- och värderingspolarisering som växer fram bland unga sammanfaller med fallande födelsetal. Rapporten Från höga till sjunkande fruktsamhetstal visar att fruktsamheten i Sverige har sjunkit kraftigt sedan 2010, till historiskt låga nivåer, och att nedgången framför allt beror på att färre skaffar sitt första barn (Andersson 2026). Traditionella strukturella förklaringar – som ekonomi, arbetsmarknad och bostadsbrist – bedöms inte räcka för att förstå den senaste utvecklingen. I stället lyfts subjektiva och globalt verkande faktorer fram: ökad framtidsosäkerhet, ett mörkare samhällsklimat, idealiserade livsbilder i sociala medier och förändrade normer kring hur livet ”bör” se ut (Andersson 2026).

På flera håll i världen syns en kraftig ökning av antalet singelhushåll, till exempel i USA och Norge. Sverige har sedan länge haft en hög andel ensamhushåll, men de fallande födelsetalen har inte sammanfallit med en tydligt minskad parbildning. Nedgången kan inte förklaras av att färre bildar par – unga kvinnor och män flyttar samman i ungefär samma utsträckning som tidigare – utan av att barnlösa sambopar i allt högre grad avstår från att ta långsiktiga åtaganden som att bli föräldrar eller gifta sig (Andersson 2026).

I SOM-institutets studie Fallande födelsetal – befolkningens inställning till att skaffa barn fördjupas bilden. Här framgår att de vanligaste skälen till att barnlösa vuxna avstår från eller skjuter upp barnafödande inte i första hand är ekonomiska, utan handlar om livsstil och relationer – bland annat att man vill fokusera på annat i

livet och att det är svårt att hitta en partner man vill skaffa barn med (Öhberg 2026). Detta ger stöd åt tolkningen att ett växande värderingsgap mellan unga kvinnor och män, kombinerat med ökad betoning på värderingslikhet i relationer, kan bidra till att fler väntar med – eller helt avstår från – att ta steget in i föräldraskapet.

Sociologisk och demografisk forskning om parbildning har länge visat att människor tenderar att bilda par med någon som liknar dem själva. Detta fenomen – assortative mating – omfattar likhet i utbildning, social bakgrund, etnicitet, religion och inte minst värderingar. I Sverige har studier visat att sorteringen i äktenskap och samborelationer efter utbildningsnivå har ökat över tid (IFAU 2019). I ett modernt samhälle där parrelationer i hög grad bygger på personlig kompatibilitet och emotionell närhet, snarare än ekonomisk nödvändighet eller släktbaserade allianser, blir delade värderingar särskilt viktiga. Tillsammans pekar detta mot en möjlig – om än ännu inte fullt empiriskt kartlagd – matchningsproblematik: i ett läge där värderingslikhet blir allt viktigare i relationer, och där unga kvinnor och unga män rör sig åt olika håll politiskt, blir det svårare för vissa grupper att hitta en partner man både delar vardag och världsbild med. Särskilt tydligt gäller detta vänsterorienterade unga kvinnor och högerorienterade unga män, där könsfördelningen är starkt ojämn på respektive sida av den politiska skalan.

7.8 När politiken står i vägen för relationen

Färska data från USA tyder på att politik spelar en allt större roll redan i dejtingfasen. I en NPR/PBS News/Marist-undersökning uppger sex av tio amerikaner i åldern 18–29 år att det är viktigt att dejta eller gifta sig med någon som delar deras politiska åsikter, medan bara ungefär en tredjedel av dem över 60 tycker detsamma (NPR/PBS/Marist 2025). För yngre generationer är ”fel” politisk hemvist därmed ofta en tidig deal-breaker, inte bara en fråga som kan hanteras senare i relationen.

Detta sammanfaller med en bredare trend där det politiska landskapet blivit mer polariserat. Att identifiera sig som demokrat eller republikan signalerar i dag i högre grad än tidigare ett helt paket av värderingar och prioriteringar, vilket gör politisk identitet mer intimt kopplad till livsstil och självbild. En rapport från Survey

Center on American Life visar dessutom att drygt hälften av alla singlar känner pessimism inför möjligheten att hitta en långvarig partner, och att politiska skiljelinjer blivit en tydligare hinderfaktor – särskilt för unga kvinnor. Exempelvis uppger 52 procent av amerikanska singelkvinnor, och nästan tre fjärdedelar av de högutbildade, att de skulle vara mindre benägna att dejta en Trump-anhängare.

Det svenska politiska landskapet är inte lika polariserat som det amerikanska, men även här hyser väljare ofta starka antipatier mot partier som uppfattas stå långt ifrån dem ideologiskt (Renström m.fl. 2020; Demokratirådets rapport 2021). Inte minst Sverigedemokraterna, Vänsterpartiet och Miljöpartiet väcker starka känslor. Känslorna tenderar dessutom att bli starkare i frågor som rör mångkultur och invandring än i den mer traditionella sakfrågedebatten om skatter och välfärd.

7.9 Den hypotetiska kedjan från könsgap till färre barn

Mot bakgrund av forskningen om värderingslikhet och parbildning är det rimligt att formulera en hypotetisk kedja av samband: ett växande könsgap i politiska värderingar leder till att unga kvinnor och män i högre grad skiljer sig åt värderingsmässigt; detta gör det svårare att hitta partners som upplevs som kompatibla; detta leder i sin tur till att färre stadiga relationer bildas, eller att de bildas senare; och eftersom barnafödande i Sverige nästan uteslutande sker inom stadiga relationer kan detta bidra till att färre barn föds, eller att barnafödandet skjuts upp till en ålder då den biologiska fertiliteten är lägre.

Det är viktigt att understryka att denna kedja ännu inte är empiriskt belagd i sin helhet. Varje enskilt led har stöd i forskningen, men den sammanlagda effekten är inte mätt. Det är fullt möjligt att andra mekanismer dominerar, eller att unga människor anpassar sig genom att antingen tona ned politiska skillnader i parrelationer eller hitta andra grunder för kompatibilitet. Forskning från Göteborgs universitet visar exempelvis att par som får barn tenderar att med tiden närma sig varandra i sakpolitiska attityder (Göteborgs universitet 2022).

Men det finns flera skäl att tro att värderingsgapet faktiskt påverkar parbildningen. Värderingar har blivit en allt viktigare grund för moderna relationer, gapet är som störst i den ålder då de flesta bildar par, och politiska skiljelinjer sammanfaller alltmer med andra skiljelinjer som utbildning, bostadsort och livsstil. Detta gör att den värderingsmässiga sorteringen i parbildning kan förstärkas.

Samtidigt finns motargument. Människor har genom historien bildat par över politiska skiljelinjer, värderingar kan förändras inom en relation, och de allra flesta ungdomar engagerar sig inte djupt i politik. För många kan den politiska dimensionen vara underordnad andra faktorer i partnervalet.

7.10 Avslutande reflektion

Frågan bör därmed inte överdrivas. Det politiska könsgapet är en av flera möjliga förklaringar till en komplex fertilitetsutveckling. Andra faktorer – ekonomi, bostad, normer, psykisk hälsa med mera – spelar sannolikt större roll. Men i den utsträckning som värderingsmässig polarisering mellan unga kvinnor och män fortsätter att växa är det rimligt att beakta dess möjliga konsekvenser också för parbildning och familjebildning, och därmed indirekt för det framtida barnafödandet.

Minska den affektiva polariseringen. Politik handlar ytterst om att hantera målkonflikter; det kommer därför alltid att finnas olika uppfattningar om vad som är rätt prioritering, och att hantera den oenigheten genom öppna och sakliga beslut är demokratins uppgift. Den affektiva polariseringen är något annat – den uppstår när oenighet i sak glider över i att motståndarens avsikter eller människosyn ifrågasätts. När politiska motståndare – och därmed i förlängningen deras sympatisörer – framställs som dåliga människor blir det svårare att se dem som möjliga kollegor, grannar eller partners. Det är en sak att dejta en person som har en annan syn på skattepolitiken än en själv, en annan att dejta någon man uppfattar som rasist. Den affektiva polariseringen får därmed konsekvenser också för parbildning, och alla som är verksamma i politiken – partier, debattörer och medier – har ett ansvar för att minska den.

Se bortom politiken. Partipolitiska och ideologiska preferenser säger bara något om hur en person placerar sig på en politisk skala,

men mycket lite om hur hen är som partner, förälder eller livskamrat. Det kan därför vara viktigt att påminna sig om att politiska etiketter riskerar att skymma sådant som i praktiken spelar större roll för en fungerande vardag: hur man delar på ansvar, hanterar konflikter, visar omsorg eller ställer upp när livet krisar. I den mån politiska preferenser spelar roll kan det också finnas positiva sidor som är värda att ta i beaktning för den som letar efter en partner. Enkätundersökningar visar till exempel att män som identifierar sig som höger politiskt i genomsnitt uppger en större barnönskan än män som placerar sig till vänster, vilket i sig kan vara en viktig – om än inte avgörande – signal för en ung kvinna som söker en partner som är beredd att ta långsiktiga förpliktelser. Samtidigt säger sådana skillnader fortfarande ganska lite om hur någon faktiskt fungerar i en relation, vilket gör det viktigt att inte låta partifärg ensamt avgöra vilka människor man är beredd att lära känna.

Sociala mediers negativa sidor. Könsgapet bland unga sammanfaller med en period där sociala medier spelar en central roll i ungas informationsflöden och vardagsliv. Den individuellt anpassade informationskonsumtionen tenderar att förstärka skillnader i stället för att överbrygga dem, när algoritmer serverar mer av sådant man redan tycker och tänker. I flera europeiska länder pågår en intensiv diskussion om att begränsa barns och ungas användning av sociala medier, och även i Sverige har både myndigheter och utredningar föreslagit skarpare rekommendationer och åldersgränser. Åtgärder som syftar till att minska sociala mediers negativa effekter på unga – genom förändrade attityder, reglering eller i sista hand lagstiftning – kan också bidra till att dämpa politisk polarisering. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att de allvarligaste problemen kopplade till sociala medier snarare rör psykisk ohälsa, kriminalitet och social isolering; effekterna på polarisering och parbildning är en del av ett större mönster, inte det enda skälet att agera.

Referenser

Andersson, G. (2026). *Från höga till sjunkande fruktsambetstal: Hur ser situationen i Sverige ut?* Utredningen för en framtid med barn, Socialdepartementet.

Burn-Murdoch, J. (2024, 26 januari). A New Global Gender Divide Is Emerging. *Financial Times*.

Cox, D. (2025). *Romantic Recession: How Politics, Pessimism, and Anxiety Shape American Courtship*. Survey Center on American Life / American Enterprise Institute.

Göteborgs universitet (2022). *Föräldraskapets effekter på politiskt engagemang*. Göteborgs universitet.

Navigator Research (2024). *2024 Post-Election Survey: Gender and Age Analysis of 2024 Election Results*.

NPR/PBS News/Marist (2025). *Poll: Dating outside the (political) lines is a deal breaker for many*. NPR/PBS News/Marist Poll.

Oscarsson, H. & Bäck, H. (2026). *Hur (o)lika tycker män och kvinnor? Könsskillnader i politiska åsikter över tid*. SOM-rapport 2026:1. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Oscarsson, H. E., Gilljam, M., Karlsson, D. & Weissenbilder, M. (2021). *Demokratirådets rapport 2021: Polarisering i Sverige*. SNS.

Oscarsson, H. m.fl. (2025). *Svenska ungdomstrender 1986–2024*. SOM-rapport. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Renström, E. A., Bäck, H. & Schmeisser, Y. (2020). Vi ogillar olika. Om affektiv polarisering bland svenska väljare. I U. Andersson, A. Carlander & P. Öhberg (red.), *Regntunga skyar. SOM-undersökningen 2019* (s. 427–443). SOM-institutet, Göteborgs universitet.

SOM-institutet (2023). *Könsskillnader bland svenska väljare 1921–2022*. SOM-rapport 2023:9. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

VALU 2022. *SVT:s vallokalsundersökning riksdagsvalet 2022*.

Wessman, F. (2021). *Klassröstning i Sverige 2018*. Valforskningsprogrammets rapportserie 2021:2. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

Wängnerud, L. & Öhberg, P. (2025). Ryktet om de radikala unga männen är starkt överdrivet: Tre decennier av frågor om jämställdhet och abort. I U. Andersson, B. Rönnerstrand & P. Öhberg (red.), *Inferno. SOM-undersökningen 2023*. SOM-rapport. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Öhberg, P. (2026). *Fallande födelsetal – befolkningens inställning till att skaffa barn*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

8 Om barnönskan i en högteknologisk värld

Ulla Waldenström

Detta kapitel undersöker skälen till att inte skaffa barn ur ett kvinnligt och manligt perspektiv, med stöd i både svenska och amerikanska studier. Det belyser hur biologiska skillnader och ojämlik fördelning av hem- och omsorgsansvar formar olika förutsättningarna för föräldraskap för kvinnor och män. Mot denna bakgrund diskuteras också hur det ökade livstempot – drivet av digitalisering, globalisering och AI – kan påverka människors val och välmående. Kapitlet avslutas med en reflektion om vad föräldraskap kan innebära som livserfarenhet och källa till mening.

Barnlängtan har tagits så för given i Sverige att det har varit svårt att berätta att man faktiskt inte vill ha barn. Det säger flera kvinnor som vågar berätta i den svenska debatten 2024. En 30-åring uppger att hon aldrig har längtat efter barn. Hon vill annat med sitt liv och lever lyckligt med sin partner. Hon säger att hon har fått sjukt många kritiska kommentarer: Barn är meningen med livet! Först när man själv får barn känner man vad kärlek är! Vem ska ta hand om dig när du bli gammal?

Kan det sjunkande barnafödandet delvis bero på vårt högteknologiska samhälle, där digitalisering, Internet och AI har ökat våra möjligheter till nya erfarenheter men också tempot i våra liv. Jag inleder kapitlet med att försöka besvara frågan om varför man inte vill ha barn och vem som har mest inflytande över beslutet? Finns det skillnader mellan kvinnor och män som blir särskilt viktiga inför ett beslut om barn eller ej i en tid som vår? Därefter fortsätter jag med att diskutera vad en minskad barnlängtan och skillnader i denna mellan kvinnor och män skulle kunna bero på. Faktorer som

bristande jämställdhet, ökad psykisk ohälsa, ökat livstempo, samt digitalisering och AI användning är faktorer som skulle kunna ligga bakom och belyses i detta kapitel.

8.1 Varför vill man inte ha barn?

När jag skrollar på sociala medier finner jag främst kvinnliga röster som argumenterar för ett barnfritt liv. Argumentet handlar om friheten att själv få bestämma över sitt liv, om allt från att satsa på karriären, utöva sina intressen, kunna resa, träna och ta hand om sin hälsa till att kunna sova ut på helgerna. En annan fördel är allt man slipper och dit hör föräldraskapets oro, dubbelarbetet, stressen och rädslan att inte räcka till. Dit hör också graviditeten med förändringen av kroppen, oron inför förlossningen och de medicinska riskerna. Man slipper också oro för ekonomin för det är dyrt med barn och utan barn kan man unna sig det man vill. Sen vill man inte sätta barn till en orolig värld med krig och klimatkatastrofer.

Huvudbudskapet, att själv få bestämma över sitt liv, har historiskt sällan varit möjligt för kvinnor. Men tack vare ekonomisk utveckling, politiska reformer och p-piller har handlingsutrymmet för kvinnor ökat i form av utbildning, karriärmöjligheter och möjligheten att bestämma om, när och med vem man vill ha barn. Forskaren och nobelpristagaren Claudia Goldin har i en rapport utgiven av *National Bureau of Economic Research* i USA (Goldin 2026) konstaterar att den summerade fruktsamheten har legat under det magiska reproduktionstalet 2,1 barn per kvinna sedan mitten av 1970-talet i USA och Europa och att den initiala nedgången har samband med kvinnors ökade autonomi och kvinnors och mäns olika inställning till traditionella könsroller. Enligt Goldin har kvinnor haft mest att vinna på att bryta traditionella könsmönster medan männen har haft mer att vinna på att bevara dem. Denna skillnad gör det svårare för kvinnor att hitta en partner att jämlikt axla föräldraansvaret med, med följd att många karriärkvinnor avstår från barn eller väntar för länge, menar Goldin. Men det ser olika ut i olika länder och tider och är tydligast under perioder av snabb ekonomisk tillväxt då traditionella värderingar inte hunnit i kapp med den nya tiden.

Att den sjunkande fruktsamheten under de senaste 10–15 åren nu får stor uppmärksamhet trots att nedgången varit synlig under lång tid kan bero på att andra förklaringsfaktorer än de gängse ekonomiska och politiska förklaringar bidrar till att förklara fallet i fruktsamhet, eller att samhällsutvecklingen ändrat förutsättningarna för kvinnor och mäns önskan om barn. Kan de stora livsstilsförändringarna som ägt rum på kort tid i spåren av den snabba tekniska utvecklingen ha påverkat kvinnor och män på olika sätt, med konsekvenser för reproduktionen liknande dem som Goldin beskriver? Jag återkommer till den frågan, men först lite mer om varför man inte vill ha barn.

Mitt skrollande på nätet gav en lista över fördelar med ett liv utan barn och en motsvarande lista om ett liv med barn skulle nog bli lika lång. Men inför ett beslut om att försöka få barn eller ej kan de viktigaste skälen se något annorlunda ut.

Jag presenterar här tre enkätstudier som undersöker skälen till att individer ännu inte har fått barn eller med stor sannolikhet inte vill ha barn. Den första är från 2009 och utgår från *The Swedish Young Adult Panel Study* (YAPS) (Schytt 2014). Urvalet är barnlösa 36- och 40-åringar (115 kvinnor och 127 män). Den andra studien är från SOM-institutet i Göteborg 2025 (Markstedt 2026). Urvalet är vuxna under 50 år som ännu inte har skaffat barn (179 kvinnor och 178 män). Slutligen en amerikansk studie från 2024 som utgår från *American Trends Panel* (ATP) (Minkin m.fl. 2024), där urvalet är vuxna under 50 år som ”med stor eller ganska stor sannolikhet inte vill ha barn i framtiden”. I denna studie tillfrågades totalt 770 personer. Enkätstudiernas resultat presenteras i tabell 1 nedan.

Tabell 1. Skäl till att ännu inte ha skaffat barn bland kvinnor och män i två svenska och en amerikansk enkätstudie.

	YAPS 2009		SOM 2025		USA 2024
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män+Kvinnor
Vill fokusera på annat	32	25	52	50	44
Inte hittat rätt partner	58	60	43	36	24
Ekonomin, inte råd med barn	16	12	30	34	36
Oro för klimatet, krig eller samhällsläget			26	26	38
Har ingen barnlängtan			37	23	20
Vill inte ha ansvaret/inte tillräckligt mogen	35	28	23	18	
Negativa erfarenheter av egen uppväxt					18
Partnern vill inte ha barn	10	5	5	5	11
Svårt bli gravid	13	15	5	4	13
Oro för graviditetens påverkan på kroppen			1	23	
Hälsoskäl, psykiska			7	11	
Bli klar med utbildning	6	7			
Ha ett stabilt arbete	10	10			
Ha lämpligt boende	7	5	9	8	

Källa: För detaljer om studierna se texten ovan.

Av tabellen framgår att svarsalternativen varierade mellan de tre studierna. Det kan bero på tidpunkten när studien gjordes, vilka frågor som forskarna då ansåg vara mest relevanta. Det kan också bero på urvalet, till exempel deltagarnas ålder, om de hade passerat den fertila åldern eller ej. Kulturella normer om vad som är alltför känsliga frågor kan också spela in, exempelvis frågor om psykisk ohälsa och den egna barndomen. I YAPS-studien var deltagarna något yngre än i de andra studierna och en större andel hade inte hittat rätt partner, frågor om utbildning och jobb var mer relevanta att ställa medan frågor om klimatet och världsläget inte var lika akuta som 2024 och 2025. Ekonomin, att inte ha råd med barn, var en viktigare fråga i den senare SOM-studien och i den amerikanska studien.

Kvinnorna och männen hade relativt lika prioriteringar, men en större andel av männen (37%) än kvinnorna (23%) hade ingen barnlängtan enligt SOM-studien och något fler män än kvinnor kände sig inte mogna för föräldraskapets ansvar enligt de två svenska studierna. Att endast kvinnorna oroade sig över graviditetens påverkan på kroppen i SOM-studien är kanske mindre konstigt men att andelen var så hög som 23 procent kan oroa. Enligt författarna i den amerikanska studien fanns det inga statistiska skillnader i barnlängtan mellan könen, dock rapporterade 64 procent av kvinnorna att de inte ville ha barn jämfört med 50 procent av männen

och 22 procent av kvinnorna hade negativa erfarenheter av sin egen uppväxt jämfört med 13 procent av männen. Det ska dock noteras att urvalet var selekterat och bestod av de som med stor sannolikhet inte ville ha barn i framtiden, vilket gör att siffrorna kan ses som förhållande vis höga.

Sammantaget tolkar jag de observerade skillnaderna i kvinnornas och männens svar som uttryck för en starkare barnlängtan hos kvinnorna, men möjligen också en större tvekan inför ett beslut om barn på grund av graviditetens och även moderskapets konsekvenser.

Svårigheten att hitta rätt partner framstår som ett av de viktigaste praktiska hindren för barnafödandet, skriver författarna i SOM-studien och föreslår att ”det bör ses i ljuset av den möjliga ideologiska sorteringen i parbildningen” (Markstedt 2026). Rapporten visar att kvinnor som politiskt stod till vänster eller höger inte skiljde sig åt vare sig i önskan, intention eller plan att få barn, den s.k. reproduktionstrappan. Men unga vänstermän hade *lägre* önskan, intention och plan att få barn än unga högermän. Då drygt hälften av kvinnorna under 50 år placerade sig till vänster jämfört med en tredjedel av männen, samtidigt som viljan att skaffa barn var lägst just bland vänstermännen, öppnar för hypotesen att ideologisk sortering på partnermarkanden kan spela viss roll”, skriver författarna.

Jag ser inget enkelt samband mellan de i tabellen angivna skälen till att inte skaffa barn och det högteknologiska samhället. Men det vanligaste och allmänt formulerade svarsalternativet ”Vill fokusera på annat” kan dölja ett sådant samband. Andelen personer som ville fokusera på annat ökade från YAPS-studien år 2009 till SOM-studien år 2025. Mellan dessa år ökade livsmöjligheterna bland annat tack vare den tekniska utvecklingen och globaliseringen som förde världen närmare. Nya upplevelser och erfarenheter lockade och blev möjliga att eftersträva. Ökningen av andelen personer som ville fokusera på annat mellan de två studierna var särskilt tydligt bland kvinnorna, från 25 procent till 50 procent.

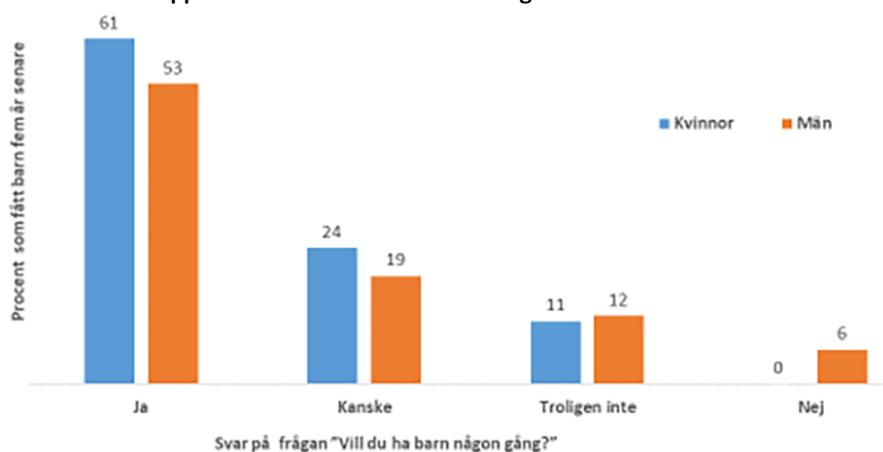
SOM-studien rapporterade att 43 procent av männen fortfarande inte hade funnit en partner att få barn med, jämfört med 36 procent av kvinnorna. Det tyder på att fler män ”blir över” på föräldramarknaden. Författarna diskuterar parbildningens dilemma i relation till skillnader mellan kvinnor och mäns politiska

värderingar, men Goldins resonemang om att männen har mer att vinna på traditionella könsroller än kvinnorna, som föredrar *dads* som tar ansvar för barn och hem framför *duds* som inte gör det (Goldin 2026), kan också vara relevant i sammanhanget. När livsmöjligheterna ökar, blir valet av partner viktigare för att inte inskränka på möjligheterna som ges.

8.2 Kvinnans röst är starkare än mannens

Statistiska centralbyrån undersökte sambandet mellan barnönskan och hur det blev 5–6 år senare (SCB 2017). Hur många hade då fått barn och fanns skillnader mellan kvinnor och män? I en enkätundersökning (SCB 2009) svarade barnlösa kvinnor och män på frågan ”Tror du att du kommer att skaffa barn någon gång?” och svaren länkades senare till register över födda barn. Figur 1 visar att de som hade svarat Ja eller Kanske i hög grad hade fått barn och det gällde oftare kvinnorna (85%) än männen (72%). Bland kvinnorna som svarade nej på frågan hade ingen fått barn, men 6 procent av männen.

Figur 1. Barnafödande fram till 2015 bland kvinnor och män utan barn som 2009 deltog i en enkätundersökning och svarade på frågan ”Tror du att du kommer att skaffa barn någon gång?”. Procent uppräknat med vikter till befolkningstal

Källa: Statistiska centralbyrån (SCB 2017).

Resultaten tyder på att kvinnornas röst väger tyngre när det gäller beslutet om att skaffa barn. Den slutsatsen stärks av en annan svensk studie baserad på data från YAPS som visade att om både kvinnan och mannen ville ha barn blev 79 procent föräldrar inom efterföljande fem år, om kvinnan ville men inte mannen var siffran 62 procent och om endast mannen ville 39 procent (Duvander m.fl. 2020).

8.3 Barnafödandet det mest ojämlika i relationen

Att kvinnans barnönskan tycks väga tyngre än mannens när det gäller att försöka få barn kan förstås utifrån biologin. Det är hon som bär de största konsekvenserna av graviditet och förlossning. Det börjar jämlikt vid befruktningen då kvinnans ägg smälter samman med mannens spermie till en enda cell med komplett arvs massa från dem båda. Därefter sker det mesta i kvinnans kropp där cellen delas till fler, cellklumpen fäster i livmoderväggen och sedan fortsätter att utvecklas till foster och ett barn som föds. Kvinnan påverkas ofta mest av den första tidens hormonella förändringar, vilket kan yttra sig som trötthet och illamående men också som förundran och ibland eufori inför känslan att få bära ett liv inom sig. Men mannen kan också påverkas hormonellt under kvinnans graviditet och faderskapets första månader genom sjunkande nivåer av testosteron och ökade nivåer av ”närhetshormonet” oxytocin (Rilling m.fl. 2025; Daneshnia m.fl. 2024). Förändringen är förstås inte lika dramatisk som hos kvinnan (Uvnas-Moberg m.fl. 2019).

Oro är en normal del av graviditet och förlossning, men kan ibland övergå i rädsla. Förlossningsrädsla handlar ofta om själva förlossningen, att inte klara av smärtan eller att helt tappa kontrollen, men också om att barnet inte skulle vara friskt (Hildingsson 2023). Enligt nordiska studier är cirka 12 procent av gravida kvinnor förlossningsrädda, men jämförbara nivåer har också uppmätts bland män (Hildingsson 2023). Hos kvinnor kan rädslan ibland vara så stark att den är ett hinder för att få barn, men det är ett ovanligt skäl bland män.

Tiden närmast efter förlossningen präglas även den av kvinnans och mannens biologiska skillnader främst för att endast kvinnan kan amma. Även om båda påverkas av omställningen till föräldraskap så

är kvinnan under den första tiden mer sårbar, vilket avspeglas i en högre andel som upplever depressiva symptom. En forskningsöversikt rapporterade en förekomst av 11 procent i höginkomstländer och 17 procent i låginkomstländer (Liu m.fl. 2022) medan en forskningsöversikt om män rapporterade en prevalens på 8 procent (Cameron m.fl. 2016). Den starkaste riskfaktorn för depression efter förlossningen är tidigare psykisk ohälsa, men en rad andra faktorer kan också spela in, såsom negativa livshändelser, brist på stöd och socioekonomiska faktorer (Wickberg Massoudi 2018).

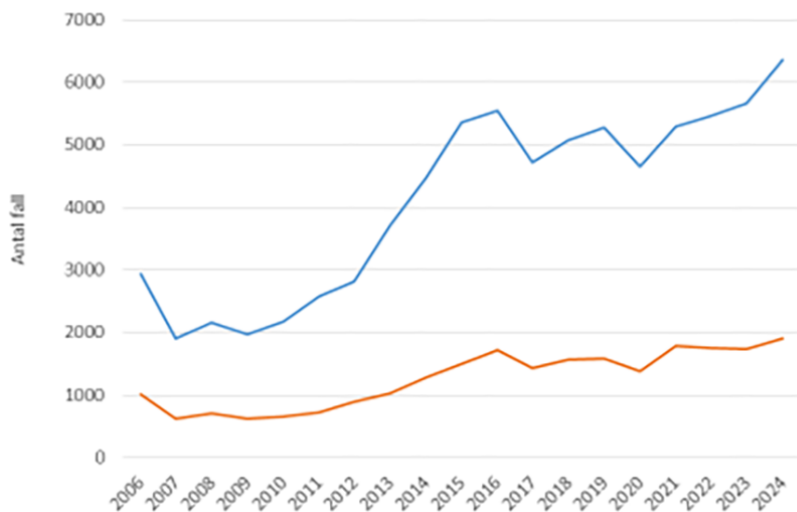
Tiden efter barnets födelse är ändå en tid då den biologiska olikheten minskar och förutsättningarna för jämställdhet ökar så att det gemensamma livet kan delas på ett rättvist sätt. Men även om jämställdheten är hög i Sverige ur ett globalt perspektiv så fördelas ansvaret för hem och barn olika mellan könen. Enligt *En studie av tidsanvändning bland kvinnor och män 2021* (SCB 2021) tillbringade kvinnor i åldersgruppen 25–44 år i genomsnitt 3 timmar per dygn i olika sammanhang med barnen och männen 2 timmar. Rapporten visade också att 38 procent av sammanboende kvinnor med barn ofta kände sig stressade jämfört med 22 procent av männen (bland sammanboende utan barn var siffrorna 15% respektive 10%).

8.4 Psykisk ohälsa vanligare bland kvinnor än män

Barnafödande och föräldraskap innebär en dramatisk förändring av livet som för det mesta upplevs med glädje, men hur ser denna utmaning ut om man inte mår bra? Folkhälsomyndigheten undersökte hälsan hos tjejer och killar i åldern 16–29 år och fann att psykosomatiska besvär som huvudvärk, magont, nedstämdhet, oro och insomningssvårigheter var vanligare bland tjejer än bland killar (Folkhälsomyndigheten 2024a). Fram till millennieskiftet dominerade rörelseorganens sjukdomar de längre sjukskrivningarna i Sverige men idag står psykisk ohälsa för över hälften (Försäkringskassan 2026). Antalet pågående sjukfall med psykiatriska diagnoser ökade från 30 000 till 100 000 under åren 2010–2024 och stressrelaterad ohälsa ökade mest. Kvinnor står för 4 av 5 av de pågående sjukfallen med stressrelaterad diagnos. Figur 2

illustrerar ökningen av stress bland kvinnor och män efter nedgången i samband med coronapandemin.

Figur 2. Antal sjukfall längre än 14 dagar till följd av stress bland kvinnor och män under en månad (september) 2006–2024.

Källa: Försäkringskassan

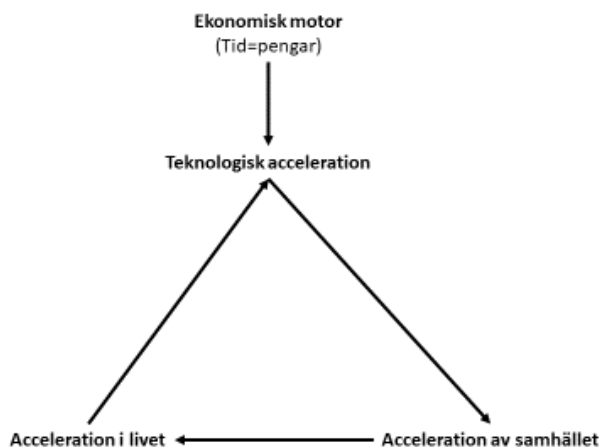
Bakgrunden till den ökade psykiatriska ohälsan är delvis relaterad till ett alltmer rationaliserat arbetsliv. Mycket ska mätas och registreras och pauserna blir allt kortare. Det gäller även inom kvinnodominerade områden som vård, omsorg, sociala insatser och grundskoleutbildning där sjukskrivningstalen är höga (Försäkringskassan 2026). Den digitala och globala utvecklingen med internet har förenklat arbetsprocesser och underlättat kontakter och kommunikation men har också bidragit till ett snabbare tempo. Att denna utveckling sker i stor del av världen och ungefär samtidigt, liksom ökningen av den psykiska ohälsan i Sverige väcker en tanke: Innebär den ökade stressen att allt fler börjar fundera över vad som kan väljas bort för att få balans i livet, och att frågan om barn eller inte kan vara den man själv har makt att påverka?

8.5 Livstempot har ökat

I skriften *Den tysta krisen* (Hansson & Lundberg 2025) skriver författarna att fruktsamhetstalen i Sverige från 2010 framåt har sjunkit oberoende av den ekonomiska konjunkturen, vilket indikerar en djupare förändring i samhället. Jag spekulerar om det ökade livstempot i spåren av den teknologiska utvecklingen i form av digitalisering, globalisering och AI bidrar till en sådan förändring.

Sociologen Hartmut Rosa (Rosa 2023) har skickligt fångat tidsandan i våra moderna samhällen och blivit flitigt citerad. Han talar om den sociala accelerationen, som han delar in i en teknologisk, en samhällsförändrande och en livspåverkande acceleration (Figur 3).

Figur 3. Accelerationscykeln enligt sociologen Hartmut Rosa.

Källa: Rosa 2023

Mest uppenbar och mätbar är den teknologiska accelerationen som driver upp hastigheten i målstyrda processer som transporter, kommunikation och produktion. Bakom finns den ekonomiska motorn där en ny teknologi kan innebära vinst (och därmed pengar) om resultatet kan uppnås på kortare tid och helst innan konkurrenterna har hunnit ikapp. Eftersom den teknologiska accelerationen inom produktion och kommunikation (från ångmaskinen, järnvägen och telefonen till digitaliseringen, internet och AI) innebär att resultaten uppnås på kortare tid borde det leda

till mer ledig tid, men paradoxalt nog upplever vi att tiden går fortare, menar Rosa.

Även beteenden tenderar att gå snabbare, vi går fortare, äter fortare, pratar snabbare och sover mindre. En förklaring är att den teknologiska accelerationen får konsekvenser, anpassningar om man så vill, som påverkar våra liv. Dit hör exempelvis frekventa omorganisationer på jobbet, nya datorprogram och uppdateringar, liksom all den tid som försvinner när vi uppslukas av våra skärmar. Upplevd tidsbrist kan sedan leda till krav på nya tekniska lösningar och bekräfta den cykel som illustreras i Figur 3.

Även om den moderna ekonomin med dess vinstmaximering är den viktigaste motorn i accelerationscykeln så finns enligt Rosa också en kulturell motor som påverkar takten i livet. Han menar att de dominerande kulturella idealen gradvis har förskjutit balansen från tradition till innovation, där förändring är det centrala, ibland för dess egen skull. Det gäller att förverkliga och uppleva så mycket som möjligt av allt som livet kan erbjuda. Problemet är att världen har mycket mer att erbjuda än som är möjligt att realisera under en livstid och att öka hastigheten kan då förefalla som en naturlig lösning.

Det är inte bara sociologer, filosofer och psykologer utan även ekonomer som bekymrat diskuterar de negativa aspekterna av den sociala accelerationen, ekorrhjulet som hos många får alienationen att växa. Psykologer ger den stressade och utmattade konkreta råd, som att säga nej, ta pauser för vila, reflektera, meditera, utöva yoga eller att ta upp kampen mot beroendet av sociala medier. Rosa talar om ett förhållningssätt, att vi måste ta fasta på det som människan mår bra av. Han kallar det resonans och menar ett levande, ömsesidigt och meningsfullt förhållande mellan människan och världen. Centralt är att lyssna och fråga, inte bara i relation till varandra, utan också till naturen, musiken, idéerna och arbetet. Resonans uppstår när vi berörs, när man själv och världen förändras en smula.

8.6 Digitaliseringen, nätverkssamhället och AI

Våra smarta telefoner och internet har succesivt förändrat och underlättat vår vardag. Nästan alla svenskar (97%) som är 16 år och

äldre använder internet dagligen (Internetstiftelsen 2025). Vi är uppkopplade mot hela världen med tillgång till oändliga datamängder och kan få svar på frågor som för 1–2 generationer sedan var svåra eller omöjliga att besvara. Samtidigt har gapet mellan tillgången på information och vår förmåga att använda den påverkat vår egen plats i världen genom att göra den mindre gripbar. Vi är långt ifrån byn eller kvarteret där vi kände till allt och alla. Utbudet av alternativ tvingar oss att prioritera och till allt fler val, valmöjligheter som kan berika våra liv men också upplevas som kontrollförlust och stärka behovet av en egen bubbla av trygghet bland likasinnade.

Nu är vi mitt i nästa teknikskifte där användningen av AI går svindlande fort. Över hälften av svenskarna, 58 procent, använde en AI-chatbot det senaste året enligt SOM-institutet vid Göteborgs universitet (SVT 2026). AI revolutionerar inte bara arbetslivet utan även privatlivet, där tanken på en egen robot inte längre känns helt främmande. För samhället skapar digitaliseringen och AI möjligheter och ekonomisk tillväxt. För den som tar tillvara tekniken finns utvecklingsmöjligheter men också avlastning. Banken direkt i klockan runt armen är enklare än kontanter i fickan. Handla julklappar på internet underlättar julens förberedelser. Med telefonen kan föräldrar spåra sin tonåring och minska sin oro. SMS och sociala medier underlättar kontakten med släkt och vänner och minskar kravet på plikttyngda besök. AI kan skriva jobbsökan och hjälpa till i skolarbetet. AI kan bli samtalspartnern som inte dömer utan lyssnar och bekräftar. Frågan är om denna avlastning ger oss mer tid eller om den bara triggat behovet av att hänga med i den teknologiska accelerationen.

Entusiasmen inför ny teknik driver på dess införande och förtränger ofta frågan om möjliga biverkningar. Det kan ta tid innan eventuella nackdelar blir påtagliga och tålamodet räcker sällan ända fram till forskningsresultaten. Det snabba införandet av datorer i många grundskolor förbättrade inte skolresultaten och barnen fick för lite träning i finmotorik för att skriva förståeligt manuellt. Mobiltelefoner under skoltid splittrar uppmärksamheten men det tog tid innan begränsningar och förbud blev accepterade. Skärmiden bland unga har ökat markant på tio år, från uppskattningsvis 2–3 timmar per dag till 4–7 timmar per dag 2024–2025. Oroande forskningsresultat som visade samband mellan hög användning och

försämrad sömn, minskad fysisk aktivitet och koncentrationssvårigheter ledde först 2024 till att Folkhälsomyndigheten rekommenderade begränsningar för barn och ungdomar i olika åldrar (Folkhälsomyndigheten 2024b).

När det gäller AI befinner vi oss fortfarande i paradigmskiftets början, men forskare har redan utmanats av att det förefaller oemotståndligt att försöka vinna tid genom några knapptryckningar till AI i stället för att anstränga sin egen hjärna. Vid Massachusetts Institute of Technology (MIT) i USA har forskare fördelat 54 studenter i tre grupper som fick skriva uppsats vid fyra olika tillfällen: En grupp fick använda AIs språkmodell LLM (*eng.* Large Language Model), en grupp vanlig sökmotor på internet och den tredje gruppen fick inga hjälpmedel. Hjärnaktiviteten och kopplingen mellan centra studerades med elektroencefalografi (EGG) och uppsatsernas kvalitet bedömdes av både lärare och en AI-tränad agent. Vid samtliga tillfällen var resultaten sämst i AI-gruppen och bäst i gruppen som endast hade tillgång till sin egen hjärna (Kosmyna m.fl. 2025).

8.7 Minskar skärmtiden vår motståndskraft?

Digitaliseringen och nätverkssamhället påverkar vår tidsanvändning i form av mer tid vid skärmar och mindre tid i det traditionella kroppsliga livet. Men om den fysiska världen med dess mänskliga möten alltmer ersätts av digitala och virtuella intryck som enkelt kan knäppas på och av, så minskar troligen vår motståndskraft mot livets oundvikliga problem och kriser. Det är en tolkning som utgår från att vår hjärna och personliga utveckling skulle kunna påverkas. Oron för hjärnans utveckling kommer till uttryck i Folkhälsomyndighetens rekommendationer om att begränsa barnens skärmtid och skolors förbud mot mobiltelefoner i klassrummen. Resultaten från den tidigare nämnda studien om uppsatsskrivning med hjälp av AI eller Google pekar i samma riktning, nämligen på värdet av att anstränga sin egen hjärna, utan avlastande hjälpmedel. Likaså Språktidningens nyordslista för år 2025 som inkluderar ordet *hjärnröta* som uttrycker den kognitiva förslappning som kan upplevas efter långt och planlöst skrollande.

När det gäller personlighetsutveckling så kan minskad tid i det fysiska livet också minska vår exponering för den sorts obekvämligheter i livet som kräver bearbetning. Dit hör smärta och lidande, oundvikliga tillstånd som visserligen är av ondo men som efter bearbetning kan leda till insikt, mognad och personlig utveckling. Smärta och lidande har därför en central roll inom psykologin, men även inom religionen och filosofin som båda brottas med frågan om lidandets mening och hur människan ska förhålla sig till den. Religionshistorikern David Thurfjell skriver i sin bok *Anspråkstagen: människans bot mot meningslösheten* om människans strävan efter mening genom historien. Utgångspunkten är att känslan av meningslöshet ökar i vår del av världen, särskilt bland unga, och han frågar sig varför. Bokens titel antyder ett svar, att allt fler saknar en tillhörighet, en plats i livet där de tas i anspråk.

8.8 Inga enkla samband

Fick jag något svar på min fråga om det låga barnafödandet har samband med vårt teknologiska höghastighetssamhälle? Och om så är fallet, vilken roll spelar jämställdheten mellan könen? Det är stora frågor om komplicerade sammanhang som snarare leder till spekulationer och hypoteser att testa i framtida forskning än entydiga svar i nuet.

För att förstå kvinnors och mäns skäl till att avstå från barn bör forskarna undersöka stora representativa urval av kvinnor och män i relevanta åldersintervall. SOM-institutet i Göteborg gör regelbundet sådana studier och redovisar öppet sin metodik (SOM-institutet 2026). Med tanke på det sjunkande barnafödande kommer förhoppningsvis framtida SOM-rapporter att innehålla fler detaljer om skäl till att inte få barn och om hur dessa skäl hänger samman med olika bakgrundsfaktorer. En styrka med SOM-rapporterna är att undersökningen upprepas varje år och tack vare detta har forskarna kunnat ifrågasätta en vanlig bild i media, nämligen att unga män vänder jämställdheten ryggen (Wängnerud & Öhberg 2024). Genom att analysera flera frågor relaterade till jämställdhet, som inställningen till abort, makt och kön samt könsidentitet, under de tre senaste decennierna finner forskarna inget stöd för att unga män i åldern 16–29 har radikaliserats över tid. Den ökade skillnaden

mellan kvinnor och män beror på att unga kvinnorna tycker att jämställdhetsfrågor blivit viktigare. Forskarna sammanfattar att det finns ett stabilt och starkt stöd för jämställdhet i alla åldersgrupper och om det finns en rörelse så går den i positiv riktning. De konstaterar samtidigt att det saknas data om hur viktig frågan om jämställdhet är för kvinnor respektive män och häri ligger kanske den största skillnaden. Enligt SVT:s valundersökning 2022 kom jämställdhet på tredje plats i kvinnornas prioritering inför partivalet, men hos männen kom frågan på tolfte plats (Ekengren Oscarsson 2022).

Unga kvinnor har blivit allt mer vänster och tycker att frågor kring jämställdhet blivit viktigare medan unga män, som visserligen är för jämställdhet, inte är det i samma grad som kvinnorna, och de har blivit allt mer höger. Gapet mellan unga kvinnor och unga mäns ideologiska position på den ideologiska vänster-högerskalan ökade från 2014 och framåt (Wängnerud & Öhberg 2024). Under samma tid intensifierades den offentliga debatten om riskerna med ökad skärmtid och AI, liksom den om psykisk ohälsa hos unga och ökningen av stressrelaterade sjukskrivningar. Under samma tid ökade också oron i världen, bland annat på grund av Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina, en oberäknelig president i USA och otillräckliga åtgärder i klimatfrågan. Jag tror att den högteknologiska utvecklingen som påverkar vår livsstil och den globala oron, sätter spår som hos unga kvinnor och män kommer till olika uttryck i den politiska orienteringen och därmed också i de bakomliggande värderingarna. Gapet mellan kvinnorna och männen kommer då inte enbart att handla om jämställdhet i relation till familjebildning och föräldraskap utan också om skillnader i andra livsfrågor. Den *mismatch* som Goldin (Goldin 2026) diskuterar i relation till kvinnornas ökade autonomi blir därmed förstärkt och ett ännu starkare hinder i kampen om den rätte att få barn med.

Kvinnan har en nyckelroll i diskussionen om de sjunkande födelsetalen på grund av biologin, att det är i hennes kropp som embryot växer till barn och att det är hon som föder. Det är därför logiskt att hennes röst är starkare än mannens inför ett beslut om att skaffa barn eller ej. Enligt SOM-studien angav hälften av kvinnorna som skäl till att ännu inte ha fått barn att de ville göra annat först, alltså lika stor andel som männen. Det kan möjligen tolkas som att kvinnorna är lika engagerade som männen av att utforska alla de

livsmöjligheter som öppnats tack vare digitaliseringen och globaliseringen. Om barnafödande och föräldraskap inte är ett självklart mål, ibland kanske på grund av psykisk ohälsa, blir allt det andra mer lockande.

Mannens roll är ur biologiskt perspektiv enklare, utan merkostnad i form av risker och smärta, och om han har mer traditionella värderingar vill han ofta ha många barn. Om trenden bland unga män fortsätter i konservativ riktning finns risk att parbildningen ytterligare försvåras.

8.9 Framtid med barn

Jag vill avsluta min text genom att lyfta några personliga reflektioner kring föräldraskapets mening.

Ett problem i valet mellan att skaffa barn eller att avstå är att man inte har någon egen kunskap om hur föräldraskap kan upplevas innan man får barn. Därför är kontrasten så stor mellan den som tvekar och den som lever mitt i erfarenheten, eller jämfört med pensionären som har både barn och barnbarn och ser tillbaka på sitt liv. Då är det vanligt att föräldraskapet framstår som det viktigaste man har gjort i livet, oavsett om livet i övrigt har varit spännande och framgångsrikt.

Jag menar att föräldraskap kan vara det mest meningsfulla ett liv kan ge. Som förälder blir man anspråkstagen, för det lilla barnet till och med en livsviktig person. Föräldraskap kan också vara personlighetsutvecklande. En livsvarig relation som den till ett barn tvingar oss att hantera våra egna känslor och reaktioner, och barnet kan bli ens viktigaste sanningssägare. Kriser och konflikter är oundvikliga och det starka bandet av kärlek och beroende kan både underlätta och försvåra hur dessa löses, men som förälder kan man inte fly. Förutsättningarna för personlig utveckling handlar också om spänning, nya upptäckter och den glädje och tillfredsställelse man känner när allt går bra. Föräldraskapet innehåller alla dessa möjligheter. Att uppleva hur barnet steg för steg tar in världen är en spännande resa från en tid som man själv har glömt. Sen följer den ena utvecklingsfasen efter den andra och plötsligt är barnet flygfärdigt, men man förblir förälder. Har man tur kommer barnbarn och lite oväntat bjuds man på ett nytt kapitel med stark

livskänsla. Väl framme vid livets sista kapitel byts barnets beroende av föräldern till dess motsats. Kanske blir man en börda som barnet gärna delar med syskon. Sist men inte minst, man får del av en livserfarenhet som har delats av alla generationer bakom oss.

Referenser

- Cameron, E. E., Sedov, I. D. & Tomfohr-Madsen, L. M. (2016). Prevalence of paternal depression in pregnancy and the postpartum: An updated meta-analysis. *Journal of Affective Disorders*, 206, 189–203.
- Daneshnia, N., Chechko, N. & Nehls, S. (2024). Do parental hormone levels synchronize during the prenatal and postpartum periods? A systematic review. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 27, 658–676.
- Duvander, A., Fahlén, S., Brandén, M. & Ohlsson-Wijk, S. (2020). Who makes the decision to have children? Couples' childbearing intentions and actual childbearing. *Advances in Life Course Research*, 43, 1–10.
- Ekengren Oscarsson, H. (2022). *Väljarna och valet 2022*. Eftervälsanalys för Liberalerna, 26 oktober 2022.
- Folkhälsomyndigheten (2024a). *Forskningssammanställning om digital medieanvändning och psykisk, fysisk och sexuell hälsa samt levnadsvanor bland barn och unga*.
- Folkhälsomyndigheten (2024b). *Nu finns rekommendationer för barns användning av digitala medier*.
- Försäkringskassan (2026). *Tema psykisk ohälsa*.
- Goldin, C. (2026). *The role of female autonomy and the decline of fertility: The role of mismatch*. NBER Working Paper. National Bureau of Economic Research. <http://www.nber.org/papers/w35425>
- Hansson, Å. & Lundberg, K. (2026). *Den tysta krisen: De sjunkande födelsetalens påverkan på Sveriges ekonomi och välfärd*. Utredningen för en framtid med barn.
- Hildingsson, I. (2023). *Förlossningsrädsla. Forskning och erfarenheter*. Vulkan.
- Internetstiftelsen (2025). *Svenskarna och internet*.
- Kosmyrna, N., Hauptmann, E., Tong Yuan, Y., Situ, J., Liao, X., Beresnitzky, A., Braunstein, I. & Maes, P. (2025). *Your Brain on ChatGPT: Accumulation of Cognitive Debt when Using an AI Assistant for Essay Writing Task*. ArXiv preprint. <https://arxiv.org/abs/2506.08872>

- Liu, X., Wang, S. & Wang, G. (2022). Prevalence and risk factors of postpartum depression in women: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Clinical Nursing*, 31, 2665–2677.
- Markstedt, E., Öhberg, P., Weissenbilder, M. & Andersson, U. (2026). *Varför blir det så få barn? Barnafödande och familjebildning i Sverige. I Mot en tid som flytt. SOM-rapport nr 85. SOM-institutet.*
- Minkin, R., Menasche Horowitz, J. & Aragao, C. (2024). *The experience of U.S. adults who don't have children.*
- Rilling, J. K., Lee, M., Zhou, C., Jung, E., Arrant, E., Davenport-Nicholson, A., Zhang, X. & Ethun, K. (2025). Hormonal changes in first-time human fathers in relation to paternal investment. *Hormones and Behavior*, 171, 105740.
- Rosa, H. (2003). *Social Acceleration: Ethical and Political Consequences of a Desynchronized High-Speed Society.* Blackwell Publishing.
- Rosa, H. (2023). *Social Acceleration: Ethical and Political Consequences of a Desynchronized High-Speed Society.* Wiley.
- SOM-institutet (2026). *Den nationella SOM-undersökningen 2025 – En metodöversikt.* SOM-institutet.
- Statistiska centralbyrån (2009). *Barn eller inte? Resultat från en enkätundersökning.* Demografiska rapporter 2009:2.
- Statistiska centralbyrån (2017). *Barn eller inte? Registeruppföljning av enkätundersökning från 2009.* Demografiska rapporter 2017:1.
- Statistiska centralbyrån (2021). *En fråga om tid. En studie av tidsanvändning bland kvinnor och män 2021.*
- Schytt, E., Nilsen, A. B. & Bernhardt, E. (2014). Still childless at the age of 28 to 40 years: A cross-sectional study of Swedish women's and men's reproductive intentions. *Sexual & Reproductive Healthcare*, 5, 23–29.
- Sveriges Television Aktiebolag (2026). *Göteborgs universitet: Majoritet av befolkningen använder AI.*
- Uvnäs-Moberg, K., Ekström-Bergström, A., Berg, M., Buckley, S., Pajalic, Z., Hadjigeorgiou, E., Kotlowska, A., Lengler, L., Kielbratowska, B., Leon-Larios, F., Magistretti, C. M., Downe, S., Lindström, B. & Dencker, A. (2019). Maternal plasma levels of oxytocin during physiological childbirth: A systematic review with implications for uterine contractions and central actions of oxytocin. *BMC Pregnancy and Childbirth*, 19, 285.
- Wickberg, B. & Massoudi, P. (2018). Viktigt mota effekterna av postpartumdepression. Psykologisk behandling med KBT är effektiv för både mamma och barn. *Läkartidningen*, 115.

Wängnerud, L. & Öhberg, P. (red.). (2024). *Ryktet om de radikala unga männen är starkt överdrivet: Tre decennier av frågor om jämställdhet och abort*. I *Inferno*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Del III. Risk, frihet och kvinnors och mäns val

9 Kris i frihetsfrågan - Ett feministiskt-ekonomiskt svar på det minskade barnafödandet

Beatrice Nordling

9.1 Några utgångspunkter

De senaste åren har det minskade barnafödandet debatterats och diskuterats i såväl Sverige som andra länder med sjunkande nativitet. Den här texten syftar till att bredda diskussionen genom att introducera en feministisk-ekonomisk analys av såväl debatten som samhällsutvecklingen. För att förstå denna ingång i frågan behöver vi först känna till läget för den ekonomiska jämställdheten i Sverige idag.

I Sverige har lönegapet ökat de senaste åren och det totala inkomstgapet mellan kvinnor och män varit detsamma sedan 1995. De yrken kvinnor jobbar i har lägre lön och kvinnor utgör majoriteten av fattigpensionärer, pusslande ensamstående föräldrar, sjukskrivna medelålders och slutkörda generation z:s.⁵⁴ Trots att kvinnor varit mer utbildade än män sedan mitten av 90-talet och i allt högre grad jobbar heltid i mansdominerade branscher med hög status, så kommer vi inte ikapp ekonomiskt. Män med förgymnasial utbildning tjänar idag mer än kvinnor med eftergymnasial utbildning.⁵⁵ Och i takt med att yrken går från mans- till kvinnodominerade sjunker lönerna.⁵⁶ Vi blir tillsagda att göra andra val, ta mer risk och ömsom att föda fler, ömsom att föda färre barn.

⁵⁴ Generation z är de som är födda mellan 1995/1997 och 2012.

⁵⁵ Beijron & Ekberg (2025).

⁵⁶ Höglund (2010).

Kvinnor verkar passa in i det ekonomiska systemet som en cirkel i en fyrkant. Varför är det så?

Kvinnors och mäns livsvillkor skiljer sig åt på strukturell nivå. Detta beror framför allt på kvinnors roll i reproduktionen, det vill säga att kvinnor bär och föder barn. Eftersom detta inte tillmäts något ekonomiskt värde så är det kvinnor som bär den ekonomiska förlusten av att vara borta från arbetet för att bära, föda och ta hand om barn. Till detta kommer könade normer i samhället vilka bland annat leder till att kvinnor bär ett större ansvar för det obetalda hem- och omsorgsarbetet med påföljande högre sjukskrivningstal. Det obetalda arbetet är också den främsta orsaken till att kvinnor i större utsträckning än män arbetar deltid.

Sammantaget innebär ovanstående att kvinnor både har lägre inkomster och ett större inkomstbortfall. Kvinnor i Sverige har i genomsnitt 27 procent lägre inkomster än män under ett liv. I arbetsför ålder har kvinnor i genomsnitt 23,3 procent lägre inkomster än män.⁵⁷ Kvinnors reproduktion, liv, och verksamhet är systematiskt missgynnade i de ekonomiska systemen. System som har en avgörande betydelse för hur vi lever våra liv.

9.2 Idealet: ett (manligt) liv utan barn

Vi lever idag i ett samhälle som får kvinnor och tjejer att vända sig mot sig själva. Även om många av de nyliberala idéerna såsom att egennytta är den enda drivkraften och varje människa en ö skrotats av de flesta i ekonom-kåren, så frodas de i sociala medier och i den bredare samhällsdebatten. I sann luthersk anda har vi internaliserat ett ekonomistiskt tänkande som nu letat sig in i vårt innersta: vi tror att en relation är en "investering" och att det är det är "empowering" att sälja våra sexualiserade kroppar för pengar. I ett samhälle där pengar är makt och individen den enda faktorn förvandlas det gamla vanliga strukturella förtrycket av kvinnor till individens frigörelse.

Enligt denna doktrin är allt som sker konsekvenser av individuella, fria val. Var och en är sin egen lyckas smed och en objektiviserad kropp är hårdvaluta i jakten att bli rik snabbt. Den ekonomiska otryggheten lurar runt varje hörn – bostad, jobb och pension är drömmar du måste investera studiebidraget i aktier för att

⁵⁷ Beijron & Ekberg (2025).

uppnå. Mår du dåligt av pressen finns det enligt detta tankesätt bara en person att skylla på: dig själv. Vilket leder till att många unga tjejer idag ser sitt dåliga mående och negativa tankar om sin egen kropp som sitt eget fel.

Denna uppskruvade nyttomaximering syftar till en enda sak: att bli en av dem som blir extremt rik. Det som utlovar lycka, erkännande och kanske till sist också lite ro. Detta ideal ser inte med blida ögon på påsar under ögonen, stagnerande karriärer, sjukskrivningar och slitna kroppar. Den gemensamma nämnaren? Att få barn. Att vara frånvarande från jobbet för graviditet och föräldraledighet – den kroppsliga verkligheten för kvinnor som föder barn – straffar sig i plånboken, för att inte tala om konsekvenserna för den hårt bevakade skönheten. Den yttersta konsekvensen av denna utveckling syns bland de kända influerare som köper sig fria från graviditetens ok genom att betala en fattigare kvinna att bära och föda barn i deras ställe inom surrogatindustrin.

Till dessa biologiska faktum kommer könade normer om betalt och obetalt arbete som drabbar kvinnor hårdast. Småbarnsföräldrar är i genomsnitt olyckligare än de utan barn och olycklighetseffekten av att ha barn är störst för kvinnor.⁵⁸ Kanske är detta inte så konstigt. För många föräldrar innebär barn ett ständigt ”livspussel” där allt ska få plats i en omöjlig ekvation. Jobb, hämtning, lämning, pendlning, matlagning, skjutsning, städning, träning, läxläsning, och så det där som ju var det viktigaste – omsorgen och kärleken.

Och någon gång ska man vila – fast det är just det som inte hinns med, vilket leder till att sjukskrivningstalen bland kvinnor rusar. Det är en konsekvens av de dubbla budskap och uppgifter kvinnor försöker jonglera. Kvinnor jobbar dessutom ofta i den underfinansierade välfärden där tiden aldrig räcker till och den etiska stressen är hög. Många som är unga idag har kanske sett sina mammor slita ut sig för att få det här hopplösa livspusslet att gå ihop, varför skulle de välja samma?

Högst upp på samhällspiedestalen står nyttomaximering, skönhet och rikedom. Kanske det här öppnat upp nya valmöjligheter för vissa kvinnor? Att välja ett liv utan barn är i linje med ekonomisk rationalitet, ett tankesätt vi anammat till den grad att det nu växer ur var och en av oss. Detta ekonomiska ideal är en man, och därför ska kvinnor enligt denna logik bli som män. Vi ska utbilda oss och jobba

⁵⁸ Glass m.fl. (2016), samt Statistika centralbyrån (2021).

i mansdominerade yrken, sträva efter högre lön, större ägande och ett eget ”fuck off-kapital”. Om detta är målet, varför skulle kvinnor välja att skaffa barn när de blir ekonomiskt bestraffade för detta för resten av livet?

Att få syn på hur kvinnor idag ställs inför konkurrerande krav att vara vackra miljonärer med framgångsrika karriärer som har flera barn de ägnar all sin uppmärksamhet åt, skapar förståelse för den konservativa backlash som pågår, inte minst på sociala medier. Om du ska hinna ägna så mycket tid åt ditt utseende som krävs för att leva upp till skönhetsidealen och ge den omsorg du vill till dina barn – då lockar livet som hemmafru. Under de senaste åren har hemmafrutrenderna tagit plats både i den mediala debatten och på sociala medier. Men ofta är de liv som visas upp i våra telefoner en chimär – många av de influerare som marknadsför hemmafrulivet tjänar pengar på det (och lyckas därmed med konststycket uppfylla båda idealen samtidigt). Med denna trend kommer dessutom ett helt paket med konservativa åsikter där likställandet mellan kön och könsnormer befästs, även detta paketerat som kvinnlig frigörelse. Kontentan av dessa budskap är att du kan bli fri endast på två sätt. Antingen förkroppsligar du de ekonomiska idealen och blir på så sätt fri från traditionella kvinnobördor, eller så hänger du dig till socialkonservativa idéer och blir fri från ekonomiseringen av livet. Det är en falsk tudelning av verkligheten som vi inte kan acceptera. Istället bör vi syna samhällets ekonomiska kulisser och bygga ett samhälle där kvinnor är verkligt fria, från begränsande könsnormer och ekonomiska hinder, att leva goda liv – med och utan barn.

9.3 Debatten om det minskade barnafödandet blottlägger kvinnors ofrihet

Oron att det föds för få barn är inte ny.⁵⁹ Så varför flammar debatten upp på nytt med jämna mellanrum? Jo, för att kärnan i debatten utgörs av två grundläggande samhällsproblem vi inte tagit tag i. Hur vår ekonomi är uppbyggd – och en nedvärderande syn på kvinnor. Frågan om det minskade barnafödandet handlar nämligen till stor del om oro för framtidens ekonomi. Nya barn är helt nödvändiga för fylla på med produktiva skattebetalare i det BNP-maskineri som

⁵⁹ Kolk (2026).

upprätthåller vårt nuvarande ekonomiska system. Utan dessa nya skattebetalare kommer till exempel pensionssystemet så som det ser ut idag inte att kunna leverera pensioner enligt plan. That's it. Det föds ändå en hel del barn i Sverige, så att frågan väckts beror i huvudsak på att det måste produceras ett minsta antal barn för att allt ska kunna fortsätta fungera precis som det gör idag. Kvinnor måste fortsätta betala i form av pengar och ohälsa för att upprätthålla systemet.

På så sätt reducerar debatten om det minskade barnafödandet kvinnor till (re)produktionsapparater. Vilket kanske är en mer rättvisande bild av verkligheten än vi vanligtvis möter. Många som tidigare förfäktat kvinnors fria val vill nu få kvinnor att välja annorlunda. Reflexmässigt hemfaller tyckarna till att skuldbelägga kvinnor. Kvinnor väntar för länge, väljer fel och är allmänt okunniga om hur det här med att skaffa barn fungerar. I debatten dras snörilivet åt, trots att många kvinnor redan kippar efter andan. Detta blir särskilt tydligt i de mediala berättelser där kvinnor som har barn gärna framträder med bild (med alla barnen) och namn, medan kvinnor som inte har barn väljer att vara anonyma för att våga låta sig intervjuas. Kvinnors kroppar är produktionsmedel, kapital, politiskt slagfält – men aldrig kvinnors egna.

Debatten om det minskade barnafödandet upplyser oss därmed om två saker: att hela vår samhällsekonomi bygger på kvinnors obetalda reproduktiva arbete, samt att vi inte kommit längre än att samhällsproblem fortsatt skylls på kvinnor som bryter mot de strikta könsnormerna. Dessa säger åt kvinnor att vara vackra, (framgångs)rika karriärister som krossar glastaket genom att spela enligt männens regler – på advokatbyråernas och investeringsbankernas 80-timmars veckor, den enda vägen till att bli partner eller få den stora bonusen. Samtidigt skuldbeläggs kvinnor för att de inte skaffar barn innan den biologiska klockan tickat alltför länge. Det är självbedrägeri och hyckleri.

Dessutom visar andra bidrag i denna utredning att många kvinnor och män *vill* ha barn men begränsas av biologiska faktorer. Och det är inte bara kvinnors fertilitet som är problemet. Mäns försämrade spermie kvalitet är en lika starkt bidragande orsak till den minskade fertiliteten bland par som vill ha barn. Trots detta riktas alla behandlingar mot kvinnor. Precis som med p-pillret utgör kvinnors kroppar en experimentverkstad, fastän det är fullt möjligt att ta fram

hormonella preventivmedel även för män. Fertilitetsbehandlingar följer samma mönster där kvinnor hormonstimuleras, äggplockas och insemineras, ofta med negativa hälsokonsekvenser, trots att männens spermie kvalitet utgör en lika viktig faktor för möjligheten att bli gravid.⁶⁰ Så fastän det finns gott om kvinnor och män som vill ha barn men som begränsas av biologiska faktorer, så fokuserar debatten och de politiska utspelen på att få kvinnor att *välja* barn. I den utsträckning infertilitet nämns behandlas det som ett kvinnligt problem.

Debatten är således missriktad och flyttar fokus från de grundläggande premisserna för diskussionen. Det är konfliktskapande istället för nyskapande. För att förstå varför och staka ut vägen framåt behövs ett feministiskt-ekonomiskt perspektiv.

9.4 Feministisk ekonomi synliggör kvinnor

Feministisk ekonomi är en gren inom nationalekonomin som utgår ifrån kvinnors livsvillkor. Feministiska ekonomer påpekar att såväl Adam Smith som Karl Marx uteslöt kvinnor ur sina resonemang om ekonomins funktionssätt. Hur ny arbetskraft kom till eller värdet av denna var inget de klassiska ekonomerna bekymrade sig om. Barn blev till och växte upp och nån lagade mat – det var inget de behövde bekymra sig om när de skrev sina viktiga texter. Men detta uteslutande har fått enorma konsekvenser för kvinnor i de hundraårens som följt. Det har lett till att vår förståelse för ekonomi och de ekonomiska modeller vi använder oss av endast beskriver den ena halvan av befolkningen. I våra ekonomiska system ses endast det män traditionellt sett ägnat sig åt som värdeskapande, medan det kvinnor ägnat sig åt inte är det. Feministisk-ekonomisk forskning belyser hur kvinnors reproduktiva arbete har värde noll i det ekonomiska systemet samtidigt som det verkliga värdet är högre än vi kan räkna. Idéströmningen placerar sig varken till höger eller vänster, utan skär igenom andra ideologier, precis som feminismen i stort.

Feministiska ekonomer pekar ut hur osynliggörandet av omsorg i ekonomin kan leda till en utveckling där kvinnor väljer bort

⁶⁰ Giwerzman m.fl. (2026).

antingen omsorgsansvar eller jämställdhet. En jämställdhet som innebär att omsorgen om barn eller andra närstående blir lidande lockar inte.⁶¹ På detta sätt kan vi förstå socialkonservativa strömningar i samhället.

9.5 Det reproduktiva arbetet = 0

Ett grundläggande begrepp inom feministisk ekonomi är reproduktivt arbete. Detta innefattar allt i sfären av biologisk och social reproduktion.⁶² Det är att bära och föda barn, ta hand om barns fysiska och psykiska utveckling, laga mat, omsorg om nära och kära och så vidare.

Kvinnor diskrimineras på grund av sin roll i reproduktionen, ett grundläggande faktum som lyfts fram av såväl Simone de Beauvoir som Förenta nationerna (FN). Mäns betalda arbete bygger på kvinnors obetalda arbete.⁶³ Någon måste ständigt reproducera allt det som inte ingår i den vedertagna ekonomiska produktionsapparaten. Här ingår att bära, föda och ta hand om barn, ge omsorg och kärlek till familj och vänner, städa, tvätta och laga mat, och skapa social sammanhållning. Det är detta feministiska ekonomer brukar kalla den sociala reproduktionen av samhället.⁶⁴ Denna är grundläggande även för produktion. För att vi ska kunna jobba inom den betalda sfären med sådant som räknas in i bruttonationalprodukten måste vi få både praktiskt och fysiskt stöd. Vi behöver bli till, få kärlek och omsorg, mat och trygghet och så vidare. Detta innebär att allt det betalda arbetet möjliggörs av en mängd obetalt arbete. Det betalda arbetet, som män gör mer av, kan inte finnas utan det obetalda arbetet, som kvinnor gör mer av. Produktionen av varor och tjänster och reproduktionen av liv är del av samma sociala processer.⁶⁵

Trots detta är det endast det betalda arbetet som ses som värdeskapande i våra ekonomiska system. Det är denna paradox som kommer upp till ytan när tyckare oroar sig över att kvinnor inte föder barn – eftersom detta brukar ske ”av sig självt”. Och eftersom

⁶¹ Folbre (2006).

⁶² Hartmann (1980).

⁶³ Federici (2019).

⁶⁴ Bhattacharya (2022).

⁶⁵ Luxton (2006).

problemet ingalunda är löst, så seglar frågan upp med jämna mellanrum. Det reproduktiva arbetet har fortfarande värde noll i samhällsekonomin, och det ojämlika maktförhållandet mellan kvinnor och män är motorn som får de ekonomiska kugghjulen att snurra. När kvinnor inte föder barn hotar det denna samhällsordning.

Ekonomiska mått såsom bruttonationalprodukten (BNP) mäter endast produktionen av varor och tjänster på den betalda marknaden. På så sätt ingår bröstmjölksersättning i beräkningarna om samhällets tillväxt och produktivitet, men inte amning. Det obetalda arbetet och kvinnors levda erfarenheter ignoreras i de ekonomiska modellerna. En politik och en samhällsutveckling som utgår ifrån den här typen av mått suboptimerar de enskilda delarna för helheten. Till exempel: nedskärningar i offentlig sektor leder till att välfärdens kvinnodominerade yrken får sämre arbetsvillkor samtidigt som kvinnor ökar sitt obetalda arbete för att täcka upp för den försämrade kvaliteten på välfärdstjänster.⁶⁶ Detta leder till försämrad hälsa och ett minskat deltagande på arbetsmarknaden för kvinnor, vilket får långsiktigt negativa samhällsekonomiska effekter som är betydligt större än de besparingar som gjordes inledningsvis.

Detta innebär inte att vi nödvändigtvis ska sätta ett pris på allt, det är varken möjligt eller önskvärt. Vi ryggar tillbaka från tanken att sätta ett pris på ett barns liv – en signal att vi innerst inne vet att ekonomiska metoder och termer inte är lämpliga att använda för sådant som kärlek, relationer, närvaro och omsorg om varandra. Pengar är ett verktyg att organisera fördelning av resurser på marknader. Och marknader passar bra för vissa saker, såsom smycken och telefoner, och dåligt för sådant som rör uppkomsten av människoliv. Därför behöver vi fler metoder än att räkna för att förstå och utveckla vår ekonomi.

Feministiska ekonomer har omdefinierat ekonomi som ”social provisioning theory”, det vill säga läran om social försörjning.⁶⁷ Ekonomi handlar därmed inte om fördelningen av knappa resurser, utan om sociala processer för att försörja och reproducera mänskligt liv.⁶⁸ Denna förståelse innebär att omsorg och obetalt arbete måste ingå i alla ekonomiska analyser. Det innebär också att ekonomisk

⁶⁶ Se bl.a. Stanfors (2023), Jämställdhetsmyndigheten (2021), eller för ett internationellt perspektiv Albanesi & Kim (2021).

⁶⁷ Power (2004).

⁶⁸ Jo & Todorova (2017).

framgång inte kan mätas med bristfälliga mått såsom BNP, utan bör utgå från mänskligt välbefinnande. Ekonomiska aktiviteter är ofrånkomligen socialt sammankopplade, och att förstå dessa kräver fler analytiska utgångspunkter än individuell nyttomaximering och egenintresse. Omsorg och obetalt arbete måste ingå i analyserna, och för detta behöver vi använda oss av kvantitativa likväl som kvalitativa och etiska bedömningar.

Ekonomi är läran om hur vi organiserar samhället för att producera och reproducera materiella aspekter av människor liv. Denna organisation styrs inte av en osynlig hand, utan speglar befintliga maktstrukturer i samhället.⁶⁹ Att vi har ett ekonomiskt system där fattigdom är feminiserad och kvinnor aldrig kommer ikapp är således en direkt konsekvens av att män har mer makt än kvinnor i samhället.

9.6 Kvinnors liv – en förlustaffär

Utöver att kvinnor har lägre lön och inkomster från början, så straffas vi ekonomiskt av att få barn. Detta är väl belagt i nationalekonomisk forskning och kallas för barneffekten (*eng.* child penalty). När en kvinna får sitt första barn så sjunker hennes arbetsinkomst dramatiskt. Detta beror på att ersättningen vid föräldraledighet är lägre än den tidigare lönen, maximalt 80 procent av lönen upp till ett tak om 49 333 kronor i månaden år 2026. Men gapet hänger i även efter föräldraledigheten och tenderar att bestå. Mammornas löner sjunker och likaså sannolikheten att bli befördrad till en chefsposition. Det är vanligare att kvinnor med barn går ner i arbetstid, men detta förklarar inte hela minskningen i arbetsinkomst. Och ju fler barn, desto större blir effekten. Effekterna finns även för pappor, men är betydligt mindre och förändras inte med fler barn.⁷⁰ Det finns idag inga klara svar på vad som driver barneffekten. Är det mammornas (och till viss del pappornas) deltider eller i övrigt bristande engagemang på arbetsplatsen, eller arbetsgivares diskriminering? Troligtvis lite av båda. Exempelvis visar studier att kvinnor i högre grad än män föredrar kortare pendlingsavstånd till

⁶⁹ Power (2004).

⁷⁰ Sundberg (2024).

jobbet, men också att arbetsgivare föredrar kvinnor i högre grad än män med kortare pendlingsavstånd.⁷¹

Att vara föräldraledig är således en förlustaffär, trots att det du gör i själva verket skapar betydligt mer värde, både ekonomiskt och mänskligt, än vad du än sysslade med på ditt jobb. Din lön kommer sedan aldrig ikapp, du får svårt att betala räkningarna och den ekonomiska stressen leder till sjukdom. Hela ditt liv är ett pussel, du är otillräcklig överallt. Du går ner i arbetstid för att överleva, med resultatet att din pension hamnar under existensminimum. För att du har gjort det som vi värderar högst i hela samhället: varit en kvinna som fött och tagit hand om barn. Som gett omsorg och bidragit till samhällets fortlevnad.

Men även kvinnor utan barn möter strukturella hinder på arbetsmarknaden. Faktum är att kvinnor utan barn i genomsnitt har lägre inkomster än kvinnor med barn, trots barneffekten. Gapet i arbetsinkomst mellan kvinnor med och utan barn uppstår vid mitten av 30-års åldern.⁷² Inte heller här vet vi vad det beror på då frågan inte har undersökts. Det är troligt att det är en konsekvens av så kallade selekteringseffekter, att de som får barn redan har en starkare position på arbetsmarknaden.⁷³ Gruppen kvinnor utan barn i en viss ålder kan ha andra gemensamma egenskaper såsom lägre utbildningsnivå och lägre inkomster. Detta indikerar att det i högre grad är kvinnor med låga inkomster som inte har barn, vilket skulle kunna vara en konsekvens av bristande materiella livsvillkor. Men för att ta reda på vad som är hönan och ägget i denna fråga behövs analyser som går djupare än de deskriptiva sammanställningar vi har idag.

Utvecklingen i Sverige har gått mot en alltmer feminiserad fattigdom. Utsattheten syns tydligt i det faktum att livslängden stått stilla för lågutbildade kvinnor de senaste femton åren, samtidigt som den ökat för alla andra grupper.⁷⁴ Kvinnor är överrepresenterade i de lägre inkomstskikten och ensamstående mammor är särskilt utsatta.⁷⁵ Andelen i denna grupp som lever med låg ekonomisk standard har ökat från 12,5 procent år 1991 till 33,8 procent år

⁷¹ Lalayev (2024) & Le Barbanchon m.fl.

⁷² Statistiska centralbyrån (2026a).

⁷³ Boschini (2025a).

⁷⁴ Statistiska centralbyrån (2025a).

⁷⁵ Nordling (2023).

2024.⁷⁶ Ensamstående mammor utgör 60 procent av de som emottar bostadsbidrag och drygt 15 procent av de som får ekonomiskt bistånd – högst av alla hushållstyper.⁷⁷ Detta trots att hela gruppen bara utgör 4,6 procent av alla hushåll i Sverige.⁷⁸

Fattigdom, trångboddhet och bostadsbrist, en underutbyggd förlossningsvård och otillräckliga sociala skyddsnät begränsar våra livsval. Detta blir som tydligast hos de ensamstående mammorna. Situationen för ensamstående mammor visar hur kvinnors låga löner, sjunkande inkomster under och efter föräldraledighet och omöjligheten att kombinera heltidsarbete med omsorgsansvar drabbar kvinnor med barn.

Att det är kvinnor som föder barn innebär att vi i genomsnitt nyttjar mer välfärd i form av förlossningsvård. Därtill kommer att andra välfärdstjänster såsom subventionerad barnomsorg och betald föräldraledighet är grundpelare i ett jämställt samhälle. De möjliggör för kvinnor att ha ett betalt arbete och signalerar att samhället värdesätter såväl lönearbete som andra delar av människors liv. En välutbyggd välfärd är avgörande för kvinnors frihet.

I Alva och Gunnar Myrdals *Kris i befolkningsfrågan* från 1934 lanserades samhällsreformer så som bättre och billigare bostäder, barnbidrag, förskola, gratis skollunch och fri sjukvård. De identifierade helt enkelt att samhället inte var anpassat för att människor skulle kunna ha barn. De reformer som då drevs igenom bidrog till att förbättra framför allt kvinnors ekonomi och livsvillkor på ett sådant sätt att det möjliggjorde för fler att ha ett liv med barn. Och det fungerar på precis samma sätt idag. Det är ett gammalt problem som behöver nya lösningar. Om något av det viktigaste i samhället är att föda och ta hand om barn bör samhällets system och strukturer spegla detta.

9.7 Stek teflonet – miljögifter och fertilitet

Som vi har sett bygger arbetslivet och våra ekonomiska system på strukturer som motverkar och hindrar människor från att kunna och vilja ha barn. Kvinnor som försöker undslippa det omöjliga livspusslet hamnar längst ned i den ekonomiska hackordningen,

⁷⁶ Statistiska centralbyrån (2026b).

⁷⁷ Nordling & Boschini (2025).

⁷⁸ Statistiska centralbyrån (2025b) samt (2025c).

tvärtemot rådande samhällsideal om rikedom och ekonomisk framgång. Trots att det som kvinnorna pusslar med utgör fundamentet för vårt samhälle – det som feministiska ekonomer brukar kalla omsorgsekonomin.

Men utöver detta saboterar vi för en framtid med barn på ett än mer grundläggande sätt. Som tidigare skrifter i denna utredning har visat så finns det väldigt många i Sverige som vill ha barn men som inte kan. En av anledningarna till detta är stress. Många av oss i dagens samhälle befinner oss i konstant stress över produktionskrav såväl på jobbet som hemma. Denna stress kan bli oxidativ, vilket innebär att kroppen bokstavligen talat rostar. Detta kan bidra till att vi får en rad inflammatoriska sjukdomar och har en negativ inverkan på vår förmåga att kunna få barn.⁷⁹

Även miljögifter bidrar till oxidativ stress. Och den mängd hormonstörande ämnen som finns i vår mat och miljö försämrar vår fertilitet så att vi inte längre kan få de barn vi vill ha. Istället får vi cancer.⁸⁰ Ämnena kommer bland annat från bekämpningsmedel och förpackningar. Utöver detta får vi i oss en mängd tungmetaller som ökar både den oxidativa stressen, orsakar sjukdomar och påverkar fertiliteten negativt.⁸¹ Flera av de hormonstörande ämnen som helt förbjudits i EU används fortfarande i Sverige och återfinns i vanliga livsmedel.⁸²

Kvinnor i fertil ålder rekommenderas avstå från en rad livsmedel som innehåller miljögifter. Kostråden är än mer omfattande för gravida kvinnor och barn – gravida kvinnor kan knappt ha tid att tänka på annat om de ska hålla reda på allt. En rad studier har visat att även mäns fertilitet också påverkas mycket negativt av miljöföroreningarna.⁸³ Troligtvis bör inte heller män i fertil ålder (det vill säga de flesta åldrar) få i sig de livsmedel som bör undvikas av kvinnor och barn. Kostråden innefattar därmed större delen av befolkningen. Ekologiska feminister har länge drivit att de rekommendationer som gäller för gravida kvinnor bör utgöra ramen för lagstiftning på miljöområdet. Om vi menar allvar med att skapa en värld där barn kan bli till och utvecklas på ett hälsosamt sätt så måste utgångspunkten vara en giftfri miljö. Med tanke på

⁷⁹ Agarwal m.fl. (2012)

⁸⁰ Livsmedelsverket (2025a).

⁸¹ Livsmedelsverket (2025b).

⁸² Sandin (2026).

⁸³ Skakkebæk m.fl. (2022).

problemets omfattning och den enorma påverkan det har på fertiliteten borde lagstiftning för en giftfri miljö ligga högst upp på listan av åtgärder.

Vi har alltså skapat ett samhälle där vi är så stressade och förgiftade att vi inte längre kan få de barn vi vill ha. Det minskade barnafödandet bör vara en väckarklocka som får oss att bromsa det skenande tåget och börja bygga ett samhälle där fysisk och psykisk hälsa och omsorg om oss själva, varandra och planeten står i centrum.

9.8 Ett samhälle där det viktigaste får plats

Alla ekonomiska aktiviteter utgör en del av ett större ekosystem av relationer, ting och naturresurser. Ingenstans blir detta tydligare än vad gäller att sätta barn till världen. Vi behöver en miljö, hälsa och materiella livsvillkor som möjliggör för uppkomsten av liv. Verklig frihet är ett samhälle där kvinnor och män inte begränsas av samhälleliga normer, ekonomiska strukturer eller planetär förgiftning. Där det är välkommet att ha barn för de som vill, och detsamma för de som inte vill.

Dagens debatt upprepar ett historiskt mönster där kvinnor som inte följer samhällets strikta könsnormer ifrågasätts och pressas in i mallen. Men istället för att reflexmässigt skuldbelägga kvinnor borde vi värna kvinnors självbestämmande fullt ut. Detta innebär 1. Att acceptera kvinnors fria val, oavsett vad dessa är 2. Att forma samhället utifrån att de som vill ha barn ska kunna ha det. Detta innefattar både att bygga ekonomiska system och ett arbetsliv där omsorg tillmäts sitt rättmätiga värde, och en giftfri miljö som inte saboterar människans reproduktiva förmåga.

För om det liv vi lever inte passar in i de ekonomiska ramar vi skapat, borde vi inte söka förändra dessa ramar istället för människors fria liv? Eftersom många inte kan se över den ekonomiska horisonten ställs denna fråga alltför sällan. Det ekonomistiska tankesättet har kraftigt minskat det politiska handlingsutrymmet med konsekvensen att ekonomiska mål överordnas politiska visioner. Där politiken tidigare rådde över mål med ekonomin som medel slåss nu partierna om att vara de som kan visa att de uppnår de orubbliga ekonomiska målen bäst. Denna text

lägger fram en vision om ett annat samhälle. Nedan följer ett antal förslag som visar vägen framåt.

9.9 Erkänn värdet av omsorg och obetalt arbete

Om det är något debatten om det minskade barnafödandet kan bidra med så är det att belysa hur vi behöver utveckla de ekonomiska modellerna för att erkänna värdet av omsorg och obetalt arbete. Istället för att sätta värde noll på allt vi inte kan mäta (alternativt försöka räkna på externa effekter) så bör vi utveckla metoder för att beskriva fler värden än de monetära. Sådana metoder finns att hämta inom den feministisk-ekonomiska forskningen och praktiken. Ekonomi är ett verktyg för att organisera delar av samhällslivet, inte ett styrmedel för allt mänskligt liv.

9.10 Förbjud skadliga algoritmer

Unga kvinnors skenande ohälsa har en tydlig koppling till en negativ syn på den egna kroppen och skönhetsideal som sprids via sociala medier.⁸⁴ Tech-jättarna måste ta ansvar för algoritmerna på sina plattformar och helt förbjuda förekomsten av algoritmer som får kvinnor att svälta ihjäl sig själva.⁸⁵ Sociala medie-plattformarna sprider och befäster konservativa könsnormer och skönhetsideal och påverkar generationer av unga kvinnor och män. Algoritmerna skapar filterbubblor, incels och polarisering. Företag som inte omedelbart åtgärdar dessa problem på sina plattformar ska inte tillåtas ha verksamhet i Sverige.

9.11 Förkorta arbetstiden

Kvinnor arbetar allt mer betalt, men mäns obetalda arbete ökar inte i motsvarande takt. Dubbelarbetet kostar kvinnor deras hälsa, och många går ner i arbetstid för att orka med. Detta straffar sig i plånboken ända in i pensioneringen. En jämn fördelning av det obetalda arbetet kräver en utjämning av förutsättningarna att utföra

⁸⁴ Nordstrand (2021), Korsgren (2024) samt Arnborg (2022).

⁸⁵ Dickinson (2025).

såväl betalt som obetalt arbete. Därför behövs en generell lagstiftad arbetstidsförkortning i Sverige. Detta backas av den senaste forskningen på området – i den hittills största studien på effekterna av förkortad arbetstid syns att män ökar sin tid i omsorg om barn i betydligt högre utsträckning än kvinnor.⁸⁶

Om vi vill ha ett samhälle där omsorg, tid, relationer och barn får plats behöver vi skapa utrymme för detta i våra liv. Kvinnors deltidarbete och höga sjukskrivningstal signalerar med all tydlighet att arbetslivet inte är utformat för att kombinera lönearbete med omsorgsansvar. Det är arbetslivet som måste förändras, inte kvinnorna. Så att vi får tid att vara med de barn vi sätter till världen.

9.12 Förläng föräldraledigheten

Det är avgörande för barns trygga utveckling att få knyta an till sin mamma och pappa (eller partner). Kroppskontakt, kärlek, beskydd och omsorg är något vi alla behöver när vi kommer till världen. Den första tiden är det absolut avgörande för barnets utveckling att mamman är tillgänglig och uppmärksam på barnets behov. Exempelvis rekommenderar Världshälsoorganisationen (WHO) helamning under minst sex månader och sedan fortsatt amning upp till att barnet är två år.

Idag är kvinnor föräldralediga fler obetalda dagar än vad män är föräldralediga betalda dagar. Detta leder till enorma inkomstförluster. Kvinnor betalar därmed för att ge den omsorg och närhet som ett litet barn behöver. En utjämning av mammors och pappors ansvar för omsorg och obetalt arbete måste ta hänsyn till forskning och kunskap om mammors och barns sunda anknytning.

Det handlar därför inte om att kvinnor ska sluta vara hemma med sina barn, utan om att ledigheten ska vara betald. Alla obetalda och lägstanivådagar bör därför ersättas med föräldrapenningdagar. Att båda föräldrarna har möjlighet att vara hemma den första tiden är viktigt för att den andra föräldern ska kunna stötta den nyförlösta kvinnan och hjälpa till med allt praktiskt och emotionellt. Det behövs därför fler dubbeldagar, som självklart inte tas från annan föräldraledighet. Därefter kan föräldrarna dela på resterande dagar.

⁸⁶ Burchell (2024).

Förlagsvis kan den gemensamma ledigheten vara i fyra månader för att sedan följas av minst åtta månader vardera för föräldrarna.

9.13 Høj ersättningen i föräldraförsäkringen

I den feministiska klassikern *Egalias döttrar* är könsrollerna i samhället omvända. Där beklagar sig de lagstiftande kvinnorna över att det hårda slitet att vara gravid och föda barn inte kompenseras bättre och att detta är anledningen till de sjunkande födslotalen. Tjänstledigt med bibehållen lön, graviditetstillägg, barnpremie och dietbidrag under amningsperioden är inte tillräckligt.

Resonemanget står sig så här femtio år senare. Precis som i *Egalia* är det ”på tiden att riksdagen inser att folk inte gitter gå i över nio månader och vara gravida om det inte uppskattas mer”.⁸⁷ Kvinnors reproduktiva arbete måste värdesättas. Därför bör ersättningen i föräldraförsäkringen höjas från 80 till 120 procent.⁸⁸ Därtill bör graviditetspenningen utökas och förstärkas.⁸⁹

9.14 Bygg ut och omorganisera förlossningsvården

Förlossningsvården är idag organiserad utifrån ett sjukvårdsperspektiv. Men att föda barn är inte i grunden en sjukdom utan en naturlig process där den födande kvinnans autonomi måste värnas samtidigt som hon känner sig trygg, stöttad och respektfullt bemött.⁹⁰ Idag får gravida kvinnor på landsbygden råd om att checka in på hotell några veckor innan beräknad födsel för att ha en chans att hinna fram till förlossningen. Väl där har personalen i många fall en ohållbar arbetsmiljö och barnmorskor tvingas springa mellan flera födande kvinnor, något som har gjort att en fjärdedel av barnmorskorna hoppat av sitt yrke.⁹¹ Forskningen visar att risken för att kvinnor drabbas av förlossningsskador ökar när personalen är

⁸⁷ Brantenberg (1977) s. 53.

⁸⁸ Duvander & Lundqvist (2025).

⁸⁹ Sveriges Kvinnoorganisationer (2023).

⁹⁰ Birth Rights Sweden (2025).

⁹¹ Nationella vårdkompetensrådet (2023).

stressad.⁹² Och att förstagångsföderskor som drabbas av dessa i lägre utsträckning än andra får ett andra barn.⁹³

Förlossningsvården måste byggas ut och organiseras på ett sådant sätt att den stödjer normala fysiologiska processer, upprätthåller en hög andel normala födselar och minimerar övermedikalisering och interventioner.⁹⁴ Ett grundläggande första steg är att det ska vara en barnmorska per födande i hela landet, och att den gravida kvinnan följs av en och samma barnmorska eller team hela vägen.

9.15 Omsorgen om våra barn – det viktigaste av allt

De flesta föräldrar skulle nog säga att deras barn är det viktigaste i livet. Men detta återspeglas inte i organiseringen av omsorgen om våra barn. Låga löner, för få kollegor och för stora barngrupper är förskolornas vardag. Både våra barn och personalen i förskolan förtjänar bättre. En kvalitativ barnomsorg förutsätter en hållbar arbetsmiljö för pedagogerna, med tillräckligt många kollegor för att ta hand om våra barn på ett sätt som stimulerar deras utveckling. Detta innebär att inte stänga förskolor när det blir färre barn, utan istället utveckla verksamheten med mindre barngrupper. Arbetsvillkoren bör spegla hur viktiga jobben är och yrken inom barnomsorgen uppvärderas.

9.16 Högst lön till de viktigaste jobben

Lönen ska enkelt uttryckt återspegla det värde arbetet genererar. Vi kan nog vara överens om att något av det mest värdeskapande man kan ägna sig åt är att ta hand om våra barn så att de växer upp till bra människor eller hjälpa till att förlösa barn. Ändå ligger lönerna för den här typen av jobb långt under likvärdiga mansdominerade yrken. Till exempel får en barnmorska 6 600 kronor mindre i lön varje månad än det likvärdiga mansdominerade yrket civilingenjör inom elektronik.⁹⁵ Kvinnor utgör nio av tio barnskötare och i princip alla barnmorskor.⁹⁶ Detta synliggör den strukturella undervärderingen

⁹² Björkman (2020).

⁹³ Karolinska Institutet (2024).

⁹⁴ Svenska Barnmorskeförbundet (2026).

⁹⁵ Harriman, Johansson & Trollvik (2024).

⁹⁶ Statistiska centralbyrån (2026c) samt Socialstyrelsen (2025).

av kvinnors arbete. Om vi menar allvar med att vilja ha ett samhälle med och för barn måste vi skapa materiella livsvillkor som möjliggör för ett gott liv, med eller utan barn. För att komma till rätta med undervärderingen av kvinnodominerade yrken behövs en statlig lönesatsning för att stänga lönegapet, något som redan görs i Danmark och Finland. I ett färdigt förslag för hur en sådan reform kan utformas för offentlig sektor beräknas kostnaden till cirka 41 miljarder, en summa som föreslås fördelas av arbetsmarknadens parter.⁹⁷ Detta förslag återfinns även i den stora jämställdhetsutredningen som presenterades tidigare i år.⁹⁸

9.17 Høj transfereringarna

På grund av kvinnors roll i reproduktionen och större andel obetalt arbete är kvinnor i högre utsträckning än män beroende av kompensatoriska transfereringar. Men kvinnors inkomster från transfereringar har minskat de senaste åren.⁹⁹ Barnbidraget har inte höjts sedan 2018 och inkomstgränsen i bostadsbidraget har inte räknats upp på många år. För en ensamstående mamma trappas bostadsbidraget av om hon har en inkomst före skatt över 12 500 kronor i månaden, vilket är under existensminimum för ett hushåll med en vuxen och ett barn. Till detta kommer det nya bidragstaket. Detta beräknas drabba kvinnor som står långt från arbetsmarknaden allra hårdast och skjuta dem ännu längre ifrån ett jobb.¹⁰⁰ De offentliga transfereringar som kompenserar för kvinnors obetalda arbete och skyddar kvinnor och mammor från total fattigdom måste höjas och indexeras. Detta innefattar barn-, underhålls- och bostadsbidragen. Det är ingen lösning på det grundläggande problemet, men det är en akut åtgärd som kan förbättra livsvillkoren för ensamstående mammor här och nu.

⁹⁷ Lönelotsarna (2026).

⁹⁸ SOU 2026:41.

⁹⁹ Nordling & Boschini (2025).

¹⁰⁰ SOU 2023:24.

9.18 En natur och mat utan gifter

I stället för att lägga stora summor på att kvinnor som inte vill ha barn ska ändra sig kan vi lagstifta så att de som vill ha barn har bättre förutsättningar att kunna få dem. Detta innefattar att förbjuda alla miljögifter, inklusive tungmetaller och hormonstörande ämnen, som förstör vår grundläggande mänskliga reproduktionsförmåga. Rekommendationer för gravida kvinnor bör fungera normerande för lagstiftningen på området. Mat ska vara giftfri och luften vi andas ren.

9.19 Sammanfattning

Denna text har introducerat ett feministisk-ekonomiskt perspektiv på frågan om det minskade barnafödandet i Sverige. Den visar hur kvinnors reproduktiva arbete utgör grunden för alla ekonomiska processer i samhället och argumenterar för att detta arbete behöver synliggöras och uppvärderas. Vidare föreslås ett större användande av feministisk-ekonomiska metoder för att utveckla förståelsen av ekonomins funktionssätt och innehållet i de samhällsekonomiska modellerna.

Kapitlet innehåller också en kritisk granskning av debatten om det minskade barnafödandet och konstaterar att den i stor utsträckning är missriktad och skuldbelägger kvinnor. I stället bör fokus riktas mot de många som vill ha barn men inte kan få det, bland annat på grund av stress och miljögifter. Vidare argumenterar texten för att dagens samhällsideal ställer kvinnor inför konkurrerande krav på ekonomisk framgång och barnafödande, samtidigt som dessa krav är svåra, om inte omöjliga, att förena inom ramen för hur samhället är organiserat.

Slutligen presenteras ett antal förslag för att komma till rätta med det faktum att samhället, precis som när *Kris i befolkningsfrågan* skrevs, fortfarande inte är utformat för att människor ska kunna ha barn. Bland annat föreslås förkortad arbetstid, höjda löner inom omsorgen, förlängd föräldraledighet och skärpt lagstiftning mot miljögifter.

Frågan vi bör ställa oss är inte nödvändigtvis hur fler barn ska födas, utan hur vi skapar ett samhälle där kvinnor och män är fria att

leva goda liv – med eller utan barn. Kanske är vår tids verkliga kris inte en kris i befolkningsfrågan, utan en kris i frihetsfrågan.

Referenser

- Agarwal, A., Aponte-Mellado, A., Premkumar, B. J., Shaman, A. & Gupta, S. (2012). [The effects of oxidative stress on female reproduction: a review](#). *Reproductive Biology and Endocrinology*, 10, 49.
- Albanesi, S. & Kim, J. (2021). Effects of the COVID-19 recession on the US labor market: Occupation, family, and gender. *Journal of Economic Perspectives*, 35(3), 3–24. <https://doi.org/10.1257/jep.35.3.3>
- Arnborg, E. (2022, 11 oktober). [Uppkopplad, nedstämd – hur mår unga av digitala medier?](#) *Forskning.se*.
- Beijron, P. & Ekberg, J. (2025). [Inkomstskillnaden mellan kvinnor och män 2023](#). Medlingsinstitutet.
- Bhattacharya, T. (2022). [Women, Birth, and Labor: An Introduction to Social Reproduction Theory](#). Hampton Institute.
- Birth Rights Sweden (2025). [Barnafödandet och mänskliga rättigheter – en handbok](#). Birth Rights Sweden.
- Björkman, S. (2020, 28 september). [Stressad vårdpersonal ökar risken för förlossningsskador](#). *Vårdfokus*.
- Boschini, A. (2025). Inkomstgap utifrån arbetsinkomst. I Fredrika Bremer-förbundet (red.), [Därför blir män rikare än kvinnor](#) (s. 26–37). Fredrika Bremer-förbundet.
- Brantenberg, G. (1977). *Egalias döttrar*. Bokförlaget Trevi.
- Burchell, B. (2024). *Work Time Reduction and the Four-Day Week: The Next Big Step Towards Gender Equality?* Presentation vid Forum Jämställdhet, Karlstad, 7 februari 2024.
- Dickson, E. J. (2025, 25 september). [Why Karolina Krzyzak Followed the Raw Vegans to Bali](#). *The Cut*.
- Duvander, A.-Z. & Lundqvist, Å. (2025). [Föräldraförsäkringen och den ekonomiska jämställdheten](#). I Fredrika Bremer-förbundet (red.), [Därför blir män rikare än kvinnor](#) (s. 72–83). Fredrika Bremer-förbundet.
- Federici, S. (2019). [Social reproduction theory: History, issues and present challenges](#). *Radical Philosophy*, 204, 55–57.
- Folbre, N. (2006). Measuring care: Gender, empowerment, and the care economy. *Journal of Human Development*, 7(2), 183–199. <https://doi.org/10.1080/14649880600768512>

Giwerzman, A., Elmerstig, E., Rylander, L., Kitlinski, M. & Koppelhus, K. (2026). *Ofrivillig barnlöshet – förekomst, orsaker, behandling och konsekvenser*. Skrift 2026:4. Utredningen för en framtid med barn.

Glass, J., Simon, R. W. & Andersson, M. A. (2016). Parenthood and happiness: Effects of work-family reconciliation policies in 22 OECD countries. *American Journal of Sociology*, 122(3), 886–929.

Harriman, A., Johansson, L. & Trollvik, M. (2024). *Likvärdiga yrken – ovärdig lön*. Lönelotsarna.

Hartmann, H. I. & Markusen, A. R. (1980). Contemporary Marxist theory and practice: A feminist critique. *Review of Radical Political Economics*, 12(2), 87–94. <https://doi.org/10.1177/048661348001200210>

Höglund, C.-M. (2010). När rektorn blev kvinna gick lönen ner. *Chefstidningen*.

Jo, T.-H. & Todorova, Z. (2017). *Social provisioning process: A heterodox view of the economy*. I T.-H. Jo, L. Chester & C. D'Ippoliti (red.), *The Routledge Handbook of Heterodox Economics* (s. 29–40). Routledge.

Jämställdhetsmyndigheten (2021). *Hur har covid-19-pandemin påverkat den ekonomiska jämställdheten?* Rapport 2021:24.

Karolinska Institutet (2024, 25 november). *Kvinnor som får graviditetskomplikationer skaffar färre barn*. Karolinska Institutet Nyheter.

Kolk, M. (2026, 4 maj). *Sluta låtsas att vi har en befolkningskris!* Dagens Nyheter.

Korsgren, M. (2024, 20 november). *Rapport visar: Unga tjejers självkänsla rasar – sociala medier påverkar*. SVT Nyheter.

Lalaye, N. (2024). *So Far Away? Hiring Discrimination against Female Commuters*. Monash University. <https://doi.org/10.26180/27273786.v1>

Le Barbanchon, T., Rathelot, R. & Roulet, A. (2021). Gender differences in job search: Trading off commute against wage. *The Quarterly Journal of Economics*, 136(1), 381–426. <https://doi.org/10.1093/qje/qjaa033>

Livsmedelsverket (2025a). *Hormonstörande ämnen*.

Livsmedelsverket (2025b). *Metaller*.

Luxton, M. (2006). Feminist political economy in Canada and the politics of social reproduction. I K. Bezanson & M. Luxton (red.), *Social Reproduction: Feminist Political Economy Challenges Neoliberalism*. McGill-Queen's University Press. <https://www.jstor.org/stable/j.ctt80rzb>

Lönelotsarna (2026). *Stäng lönegapet och säkra välfärden*.

Nationella vårdkompetensrådet (2023). *Kompetensförsörjning av barnmorskor i förlossningsvården: Uppdrag att föreslå insatser för att stärka*

attraktiviteten och kompetensförsörjningen av barnmorskor i förlossningsvården (S2022/00902).

Nordling, B. (2023). *Jämställda skatter 2023*. Sveriges Kvinnoorganisationer.

Nordling, B. & Boschini, A. (2025). *Finans- och penningpolitikens påverkan 2025*. Sveriges Kvinnoorganisationer.

Nordstrand, M. (2021, 28 oktober). *Skönhetsideal på sociala medier skadar unga tjevers psykiska hälsa*. SVT Nyheter.

Power, M. (2004). *Social provisioning as a starting point for feminist economics*. *Feminist Economics*, 10(3), 3–19.

Sandin, O. (2026, 27 maj). *Hormonstörande ämnen i sju av tio svenska jordgubbar*. *Tidningen Syre*.

Skakkebak, N. E., Lindahl-Jacobsen, R., Levine, H. m.fl. (2022). Environmental factors in declining human fertility. *Nature Reviews Endocrinology*, 18, 139–157. <https://doi.org/10.1038/s41574-021-00598-8>

Socialstyrelsen (2025). *Statistik om hälso- och sjukvårdspersonal med legitimation eller yrkesbevis (2024) samt arbetsmarknadsstatus (2023)*.

Stanfors, M. (2023). *Omsorgsansvar för äldre anhöriga: Konsekvenser för medelålders arbetsutbud och välbefinnande*. SNS Analys 97. SNS Förlag.

Statens offentliga utredningar (2023). *Etablering för fler – jämställda möjligheter till integration*. SOU 2023:24. Regeringskansliet.

Statens offentliga utredningar (2026). *Jämställdhet i en föränderlig tid – nuläge och vägar framåt*. SOU 2026:41. Regeringskansliet.

Statistiska centralbyrån (2025a). *Livslängden i Sverige 2021–2025*.

Statistiska centralbyrån (2025b). *Familjer med hemmaboende barn och unga 0–21 år, antal efter familjetyp, år, antal barn och barnens ålder*. Statistikdatabasen.

Statistiska centralbyrån (2025c). *Antal hushåll efter hushållstyp, antal barn och år*. Statistikdatabasen.

Statistiska centralbyrån (2026a). *På tal om kvinnor och män 2026*.

Statistiska centralbyrån (2026b). *Ekonomisk standard för personer efter region, hushållstyp och ålder*. Statistikdatabasen.

Statistiska centralbyrån (2026c). *Yrken i Sverige*. Statistikmyndigheten SCB.

Sundberg, A. (2024). *Arbetsmarknadseffekter av att få barn i Sverige*. IFAU Rapport 2024:13.

Svenska Barnmorskeförbundet (2026). *Svenska Barnmorskeförbundets 10-punktsprogram 2026*.

Sveriges Kvinnoorganisationer (2023). *Remissyttrande över Ett modernare socialförsäkringsskydd för gravida (SOU 2023:23)*.

10 Är kvinnor verkligen mindre riskbenägna än män - eller är de snarare smarta investerare?

Åsa Hansson och Kristoffer Lundberg

10.1 Inledning

Kvinnor anses ofta vara mer försiktiga än män och i högre grad ogilla att ta risker (se t.ex. Croson & Gneezy 2009, Borghans m.fl. 2009; Byrnes m.fl. 1996, Eckel & Grossman 2008). Denna uppfattning används ibland som förklaring till varför kvinnor inte når lika långt i karriären, inte placerar lika mycket pengar på börsen och inte uppfinner eller startar företag i lika hög grad som män. Enligt detta synsätt får kvinnor skylla sig själva för att de är mer försiktiga och därför får en lägre avkastning på sin utbildning eller sitt kapital.

Men är det verkligen så att kvinnor är mer försiktiga? Eller kan det vara så att de utsätts för mycket mer risk och kanske till och med tar mer risk än män? Kan det vara så att kvinnor rent av hanterar risk på ett rationellt sätt?

Detta kapitel tar sin utgångspunkt i dessa frågor och syftar till att undersöka om föreställningen om kvinnors försiktighet verkligen stämmer, eller om den döljer en mer komplex verklighet där kvinnor och män möter olika risker och agerar därefter.

Det finns en risk enkom i att vara kvinna eftersom kvinnor i genomsnitt är kortare och väger mindre än män, vilket kan påverka deras fysiska förutsättningar i vissa situationer relativt män. Enligt SCB:s senaste tillgängliga uppgifter från 2016–2017 var kvinnor i åldern 16–84 år i genomsnitt 166 cm långa och vägde 68 kg, medan män i samma åldersgrupp i genomsnitt var 180 cm långa och vägde 84 kg (SCB 2018). Detta faktum försätter kvinnor i en mer utsatt

position för fysiskt och sexuellt våld (se t.ex. Donevans och Nordlings kapitel i denna antologi). Som belyses i andra delar av denna antologi tar kvinnor därutöver ofta ett större ansvar för omsorg av barn och hem och betalar för detta i form av lägre lön, sämre karriärmöjligheter och pension. De är också i högre grad sjukskrivna och riskerar att hamna i en sämre ekonomisk situation vid en skilsmässa än männen. Vi menar därför att det är helt fel att påstå att kvinnor är mer försiktiga och ogillar risk mer än män. Att de inte investerar på börsen eller når höga positioner i näringslivet beror kanske på att de gör en kalkylerad riskanalys, mer eller mindre medvetet, och kommer till slutsatsen att givet den ekonomiska risk de redan bär är det inte rationellt att ta på sig ytterligare ekonomisk risk, utan bättre att diversifiera risken och investera i exempelvis högre utbildning, arbeten som ger en stabil inkomst och sociala relationer.

I detta kapitel tar vi ett bredare grepp på risk och diskuterar hur riskexponeringen skiljer sig mellan män och kvinnor, särskilt i samband med familjebildning, och om dessa skillnaden kan bidra till att förstå de låga födelsetalen i Sverige. Att ta risker är en del av livet och inget man ska undvika, dock bör och kan man hantera dem på olika sätt. Ett sätt är att försäkra sig så att nedsidan av en dålig risk blir mindre, t.ex. genom att skaffa sig en högre utbildning och ett tryggt arbete med stabil inkomst. Ett annat sätt är att vara mer försiktig i valet av partner. Ett tredje är ett bra skyddsnät i form av familj och vänner som vid behov kan stötta och hjälpa till. Eller så kan man låta bli att utsätta sig för risk, och till exempel avstå från att bilda familj. Den svenska välfärdsmodellen erbjuder ett skyddsnät i form av försäkringar mot flera olika typer av risker. Skyddet har dock gradvis försvagats och ger i dag inte samma ekonomiska trygghet som tidigare (Ossowicki 2026).

10.2 Fördelningen av ekonomiska risker mellan kvinnor och män vid familjebildning

Sverige befinner sig i en period med historiskt låga fruktsamhetstal. Utvecklingen är inte unik för Sverige utan är bred och synkroniserad i stora delar av västvärlden. Bostadspriser, arbetsmarknadsetablering och unga vuxnas ekonomiska situation är relevanta pusselbitar, men

de förklarar nog inte hela bilden. Nedgången i förstabarnsfruktsamheten har i stort sett varit lika hög bland välutbildade och välbeställda, i storstäder och på landsbygden och i grupper med olika ekonomisk standard (Andersson 2026). Det vi ser verkar vara en djupare beteendeförändring där färre samboende par väljer att ta steget till föräldraskap. Det bildas inte färre par, och det är inte fler som väljer att stanna vid ett barn; det är helt enkelt färre som blir föräldrar överhuvudtaget (*ibid*). Subjektiva faktorer spelar en allt större roll: en upplevd oförutsägbar framtid, globala osäkerhetsfaktorer och kanske en tillvaro formad av sociala mediers orealistiska bilder av det goda livet utan barn. Psykisk ohälsa bland unga vuxna ökar i tandem med fallande födelsetal. Sambanden är svåra att fastställa empiriskt men det betyder sannolikt inte att de inte finns, utan snarare att de är svåra att fastställa.

Samtidigt går det inte att bortse från att unga vuxnas ekonomiska förutsättningar försämrats jämfört med tidigare generationer. Unga vuxna som väljer föräldraskap idag gör det under ekonomiska villkor som successivt har försämrats relativt andra grupper. Sedan 1980 har föräldrar i åldern 20–29 år haft en markant lägre real inkomstutveckling än jämnåriga utan barn. Ensamstående föräldrar i den gruppen har sett sina reala inkomster öka med bara elva procent på fyra decennier – att jämföra med 93 procent för befolkningen i arbetsför ålder (Ossowicki 2026). Det är därför inte överraskande att unga vuxna i högre grad prioriterar utbildning, etablering och ekonomisk stabilitet innan familjebildning. Givet de ekonomiska villkoren framstår detta som ett rationellt beteende.

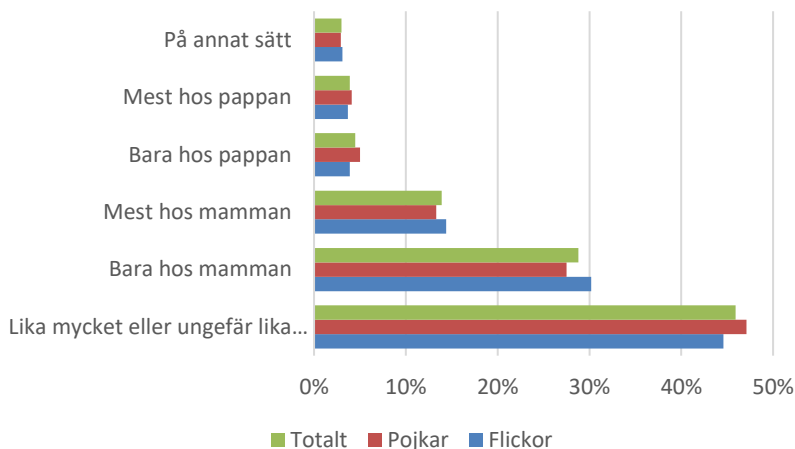
Det finns en könsaspekt i den ekonomiska utsattheten och riskerna som förtjänar att lyftas i den demografiska debatten. Det är i högre utsträckning kvinnor som bär den ekonomiska risken av att bli förälder. Bland ensamstående föräldrar är en stor majoritet unga kvinnor och hela 70 procent av dem lever med låg ekonomisk standard (Ossowicki 2026). Ensamstående med barn har i genomsnitt 40 procent lägre ekonomisk standard än ensamstående utan barn och de flesta av dessa är kvinnor (*ibid*). Denna riskbild kan vara en faktor som påverkar unga kvinnors vilja och beslut att skaffa barn. En kvinna som väljer föräldraskap tar en ekonomisk risk som inte har en direkt motsvarighet för hennes manlige partner.

Även i åldersgruppen 30–39 år, som traditionellt sett stått för den högsta andelen förstföderskor, har fruktsamheten fallit. För

ensamstående i denna åldersgrupp har den reala inkomstökningen mellan åren 2010 och 2024 stannat vid 21 procent – mot 52 procent för ensamstående utan barn. De indirekta ekonomiska kostnaderna av föräldraskap är med andra ord inte begränsade till de allra yngsta – och de drabbar ensamstående och i huvudsak kvinnor hårdast.

Vid en separation tar mammorna ofta ett större ansvar än papporna och bär de ekonomiska konsekvenserna av det. Figur 1 visar barns boendeformer efter en föräldraseparation. Statistik från SCB visar att växelvis boende är den vanligaste boendeformen, där 46 procent av barnen bor växelvis hos båda föräldrarna (SCB 2023). Bland övriga barn bor 29 procent enbart hos mamman och 14 procent huvudsakligen hos mamman, medan motsvarande andelar för pappan är 4 procent respektive 4 procent (*ibid*). Sammantaget tyder dessa förhållanden på att mammor i betydligt större utsträckning än pappor har det primära omsorgsansvaret efter en separation även idag.

Figur 1. Hur bor ditt barn idag? Resultatet av undersökningen Barns boende när föräldrarna inte bor ihop 2022

Källa: (SCB 2023)

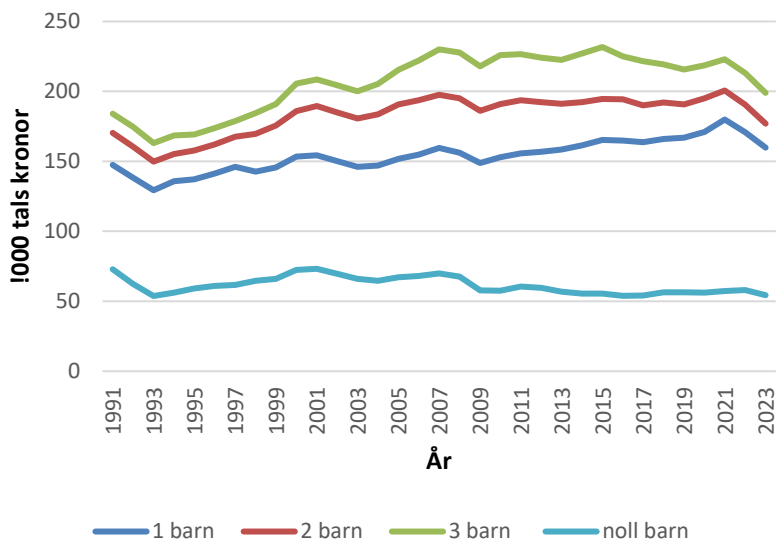
Att kvinnor tar ett större ansvar för omsorgen av de egna barnen, i kombination med att sköta en större del av hushållsarbetet, gör också att kvinnor har mindre utrymme att planera sin dag. Den dagliga omsorgen om barn tillsammans med exempelvis matlagning och diskning gör att kvinnor tillbringar en större andel av sin tid, jämfört med män, i eller i nära anslutning till hemmet (Jämställdhetsmyndigheten 2023). Mammor tar även ofta ett större mentalt ansvar i form av planering och oro för barn vilket också tar energi från annat (Weeks m.fl. 2025).

Att det finns en skillnad i löneutvecklingen för män och kvinnor med barn är känt, och skillnaden verkar inte ha minskat sedan 1990-talet. Figurerna 2 och 3 visar utvecklingen av genomsnittlig real årslöneinkomst samt disponibel inkomst mellan 1991 och 2023 för män och kvinnor i åldern 25 till 65 år och för olika antal barn.¹⁰¹ Det syns tydligt att löneinkomstutvecklingen ser olika ut för män och kvinnor beroende på om de har barn och på antalet barn. Utvecklingen går i motsatt riktning: mäns löneinkomst ökar med antal barn medan den minskar för kvinnor. Skillnaderna växer också med antal barn. Skillnaderna i reallön är minst för kvinnor och män utan barn. Denna skillnad har minskat något sedan den högsta nivån år 2001 på 73 000 kronor, och var år 2023 54 000 kronor.

¹⁰¹ Jämförelsen är oaktat utbildning och var i landet man bor.

Skillnaderna i löneinkomst mellan män och kvinnor är som högst för tre barn, 2007 uppgick den till 230 000 kronor.

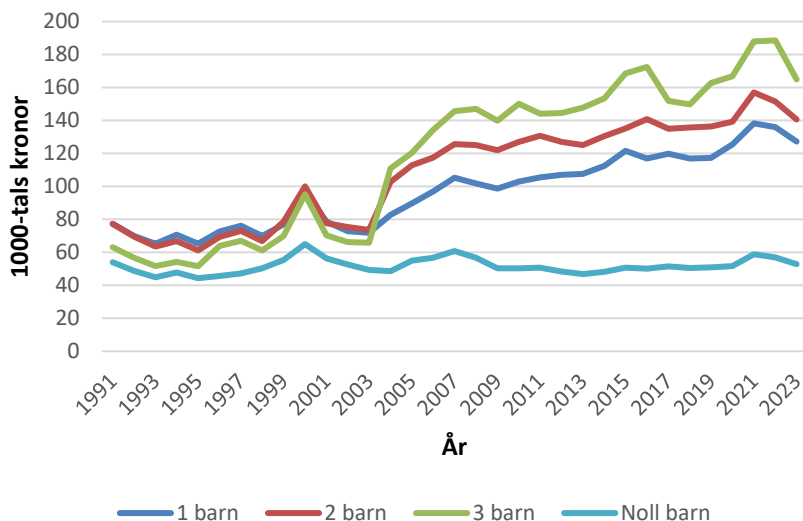
Figur 2. Reallöneskillnad mellan män och kvinnor, 25–65 år. med noll, ett, två och tre barn, 1991–2023

Källa: egna beräkningar från IoT (SCB 2026)

Ett liknande mönster återfinns för utvecklingen av genomsnittlig real disponibel inkomst för män och kvinnor (figur 3). Skillnaden mellan kvinnor och män är som minst för de utan barn, och skillnaden har varit relativt konstant kring 50 000 kronor. Däremot ökar skillnaderna i disponibel inkomst med antal barn och sedan 2003 har skillnaderna trendmässigt ökat.

Figur 3. Skillnader i utvecklingen av real disponibel inkomst mellan män och kvinnor, 25–65 år. med noll, ett, två och tre barn, 1991–2023

Källa: egna beräkningar från IoT (Statistiska centralbyrån 2025)

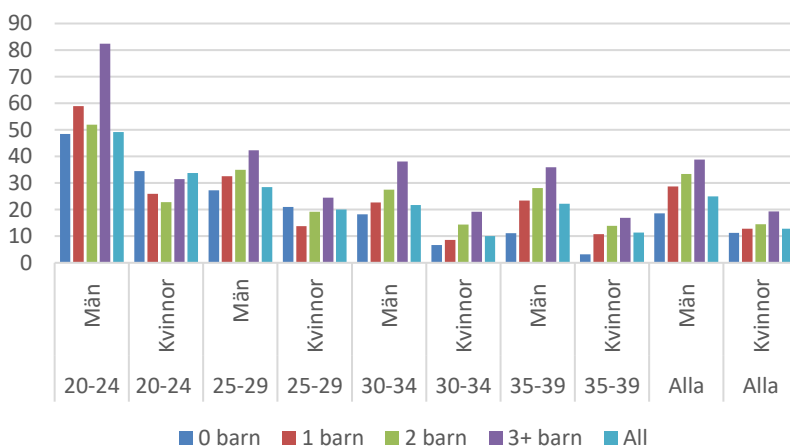
Skillnaderna i utvecklingen av löneinkomst- och disponibel inkomst gör inte anspråk på att kausalt visa att barn påverkar kvinnor och mäns inkomstutveckling utan jämförelserna är rent deskriptiva och visar på hur det faktiskt ser ut, inte vad det beror på. Jämförelserna tar inte heller hänsyn till sammansättningseffekter, som att det kan finnas fler kvinnliga studenter bland kvinnor utan barn än bland män utan barn, eller att individer selekterar sig baserat på preferenser och andra individuella skillnader. Trots detta är skillnaderna så påtagliga att de är svåra att negligera och stämmer väl in med vad forskningen visar. Det finns starka belägg för att det finns kausala samband mellan familjebildning och inkomstutvecklingen för kvinnor (se t.ex. Stanfors kapitel i denna antologi).

En inte obetydlig risk som både män och kvinnor (och barn) tar är att parförhållandet inte håller. Ungefär 30 till 40 procent av kvinnor som får barn kommer någon gång ha separerat från barnens andra förälder innan barnet fyllt 18 år (van Maarseveen & Yakymovych 2026). Som figur 1 visade faller en större andel av omsorgsansvaret på mamman när barn inte bor växelvis efter en separation. Separation innebär därför också en betydande ekonomisk risk, framför allt för kvinnor. Trots denna förhöjda risk

är det oftast kvinnor som tar initiativ till separation (Parker m.fl. 2022).

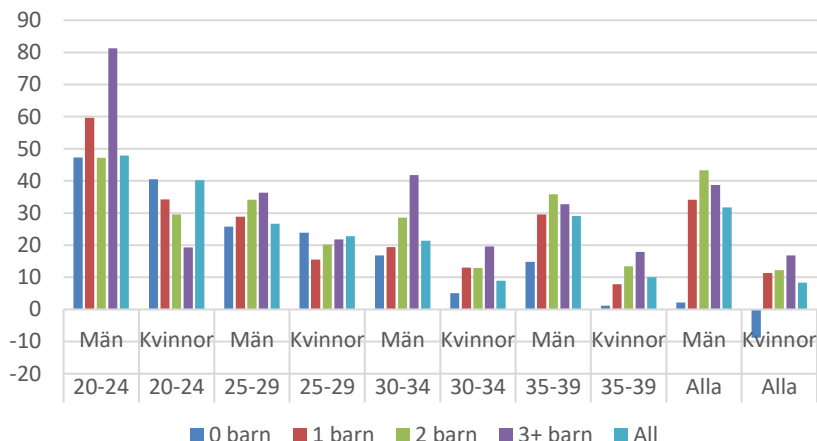
Figurerna 4 och 5 visar hur den ekonomiska standarden har förändrats för män och kvinnor fem år efter en separation. I figur 4 tas hänsyn till att många barn bor växelvis hos sina föräldrar. Mönstret i de båda figurerna är tydligt. Mäns ekonomiska standard ökar med mer, i många fall med dubbelt så mycket, jämfört med ökningen för kvinnor. Män med tre barn har den högsta procentuella ökningen i ekonomisk standard. Även kvinnor med tre barn har en större ökning än övriga kvinnor, men ökningen är bara hälften av den för män med tre barn.

Figur 4. Procentuell förändring i ekonomisk standard fem år efter en separation (2019) för män och kvinnor när barnen bor växelvis hos föräldrarna, genomsnitt, olika åldrar och antal barn

Källa: egna beräkningar från IoT (Statistiska centralbyrån 2026)

Figur 5. Procentuell förändring i ekonomisk standard fem år efter en separation (2019) för män och kvinnor, genomsnitt, olika åldrar och antal barn

Källa: egna beräkningar från IoT (Statistiska centralbyrån 2026)

10.3 Kvinnor hanterar risker rationellt

Det anses vara ett allmänt etablerat faktum att kvinnor är mer försiktiga och tar färre risker än män.¹⁰² En omfattande empirisk forskning av bl.a. ekonomer, psykologer och biologer har dokumenterat skillnader i risktagande mellan könen inom flera olika områden (se t.ex. Croson & Gneezy 2009; Dohmen m.fl. 2011). Möjliga förklaringar som pekas ut är skillnader i självförtroende, optimism och förlustaversion. Till exempel skulle skillnader i risktagande förklara varför män är mer benägna att starta företag eller investera i aktier än kvinnor. Även att kvinnor slår i glastaket – den barriär som tycks hindra kvinnor från att nå de högsta chefspositionerna i samhället – har förklarats av att kvinnor är försiktiga och inte villiga att ta den risk som ”krävs” för att nå de allra högsta positionerna i samhället (Dawson 2023). Enligt Dawson förklaras ungefär 53 procent av skillnaden av kvinnors högre känslighet för inkomstförluster och ytterligare 3 procent av deras lägre finansiella optimism.

¹⁰² Samtidigt är bilden betydligt mer nyanserad än vad det enkla påståendet antyder: skillnaderna varierar beroende på hur risk mäts, i vilken kontext besluten fattas och vilka faktorer man kontrollerar för, såsom utbildning, erfarenhet och kulturella normer, och i vissa studier minskar eller försvinner könsskillnaderna helt (Nelson 2015).

För att jämföra kvinnors och mäns risktagande är en naturlig utgångspunkt att utgå från hur riskhantering analyseras inom finansiell ekonomi. Kvinnors och mäns risktagande i livet skulle kunna relateras till hur risk hanteras i portföljvalsteorin, det vill säga en teori som beskriver hur man bäst fördelar risk på olika innehav (tillgångar) för att få högsta möjliga avkastning givet en risknivå. En välkänd modell för detta är den s.k. CAPM modellen (*eng.* Capital Asset Pricing Model) som bygger på portföljvalsteorins idé om att investerare väljer en sammansättning av olika tillgångar, en portfölj, som maximerar förväntad avkastning givet den risknivå man är villig att acceptera. Den risk som är relevant i CAPM-modellen är inte en tillgångs enskilda risk (som benämns sigma och mäter tillgångens standardavvikelse) utan hur en tillgångs avkastning samvarierar med befintligt innehav i existerande portfölj (en risk som benämns beta och som lite förenklat mäter korrelation mellan en tillgång och existerande portfölj snarare än enskild variation). Investerare som bara betraktar en tillgångs enskilda variation, sigma, kommer inte att maximera sin avkastning vid given risknivå. En investerare som däremot diversifierar och ser till hur olika tillgångar samvarierar med befintlig portfölj får en högre avkastning per riskenhet. Eller omvänt uttryckt, de som inte diversifierar och ser till hur olika tillgångars avkastning samvarierar kunde fått en högre avkastning givet den risk de tar. En rationell individ bör betrakta sin existerande portfölj och se hur ytterligare tillgångars avkastning korrelerar med det som redan finns i portföljen.

Portföljen ska tolkas brett och inkluderar det totala "innehavet", inte bara finansiella tillgångar utan avkastningarna man får och riskerna man tar i alla delar av livet. Exempelvis bör en individ som arbetar i byggbranschen, äger fastigheter och har ett stort innehav av fastighetsaktier inte investera i bostadsobligationer, även om bostadsobligationer har en låg enskild risk (låg sigma). Eftersom avkastningen på bostadsobligationer är nära kopplad till avkastningen på individens befintliga portfölj bidrar inte bostadsobligationer till att portföljen diversifieras. Sannolikt är det smartare att investera i en läkemedelsfond eller i enskilda aktier i ett läkemedelsföretag som har högre enskild risk än bostadsobligationer, men vars avkastning är mindre korrelerad med portföljen och därför har ett lägre betavärde.

Detta resonemang kan överföras till kvinnors och mäns risktagande och diskussion kring huruvida kvinnor är försiktiga och mindre benägna att ta risk än män. Kanske är det så att kvinnor är rationella investerare och följer portföljvalsteorins princip och mer eller mindre medvetet diversifierar för att få en högre avkastning per riskenhet. Givet att kvinnor redan tar stora ekonomiska risker, i synnerhet i samband med familjebildning, ökar den ekonomiska riskexponeringen genom innehav av aktier eller av att satsa på att bli VD för ett stort börsnoterat bolag. Dessa aktiviteter har inte bara hög enskild risk utan även höga betavärden givet kvinnors befintliga ekonomiska riskexponering. I stället är det smartare att investera i tillgångar som sprider den ekonomiska risken. Det kan vara att investera i sociala relationer som kan avlasta och ge stöd i det oavlönade omsorgsarbetet, eller i en utbildning som ger en stabil och trygg inkomst, t.ex. i offentlig sektor. Forskning inom ekonomi, sociologi och antropologi har länge visat att familje- och vänskapsrelationer fungerar som informella försäkringssystem som hjälper individer att hantera ekonomiska, sociala och emotionella risker (Fafchamps & Cox 2011; Fafchamps & Lund 2003).

Kvinnor och män tenderar att organisera sina sociala nätverk på olika sätt. Kvinnor har i genomsnitt tätare och mer emotionellt nära vänskapsrelationer, medan mäns sociala nätverk oftare är knutna till gemensamma aktiviteter och arbetslivet (Dunbar m.fl. 2024; Szell & Thurner, 2013). Svenska data från SCB:s Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC) visar att kvinnor, särskilt i högre åldrar, har tätare sociala kontakter än män och oftare träffar vänner eller släktingar regelbundet (Statistiska centralbyrån 2022).

Enligt analogin till portföljvalsteori ska inte kvinnor tolkas som mer försiktiga eller att de ogillar risk mer än män, utan som att kvinnor hanterar risk på ett rationellt och smart sätt. Män, däremot, som tar mindre risk vid familjebildningen kan tillåta sig att satsa på karriären och aktiemarknaden utan att öka sin totala riskexponering på samma sätt som kvinnor. Detta resonemang skulle delvis kunna förklara varför kvinnor, trots att de är mer välutbildade än män och väl representerade på arbetsmarknaden, fortfarande är underrepresenterade på de högsta chefspositionerna inom näringslivet. Andelen kvinnliga styrelseordföranden i börsbolag var endast 11 procent och andelen verkställande direktörer 13 procent 2024, en ökning från knappt 8 procent från 2017. Däremot är

andelen kvinnliga chefer i den offentliga sektorn relativt hög, 66 procent år 2024 (Statistiska centralbyrån 2026). En nyligen utgiven rapport (Campos-Rodríguez & Neumark 2026) baserad på data från Costa Rica visar att sannolikheten att bli VD minskar varaktigt för kvinnor efter första barnets födelse. För män finns ingen motsvarande minskning, snarare belägg för att sannolikheten att nå en VD-position ökar efter första barnet.

10.4 Fallande födelsetal som konsekvens av rationell riskhantering

Det är rimligt att tänka sig att risk och osäkerhet påverkar viljan och möjligheterna för kvinnor att bilda familj och att detta skulle kunna kopplas till de historiskt låga fruktsamhetstalen i Sverige. En nyligen publicerad rapport från Förenta nationerna (FN) visar att mer än två tredjedelar av alla tillfrågade vill ha barn och att de allra flesta vill ha två barn. Snarare än att de väljer bort parförhållanden och barn, är det avsaknaden av ekonomisk trygghet, lämplig bostad, trygga arbeten och stöd som hindrar dem från att skaffa barn (UNFPA 2026). Även resultat från årets SOM-instituts attitydundersökning visar att viljan och intentionen att få barn är betydligt högre än det faktiska utfallet (SOM-institutet 2026). De tre vanligaste angivna skälen till att man inte skaffar barn är "att man vill fokusera på annat", "har inte hittat rätt partner" och "har inte råd" (SOM-institutet 2026).

Det finns många sätt att minska den risk som är förknippade med att bilda familj. Ett sätt är att skaffa sig en utbildning och uppnå en trygg etablering på arbetsmarknaden. En viktig slutsats från utredningens tredje skrift är att utbildning och etablering på arbetsmarknaden fungerar som ett skydd mot ekonomisk utsatthet för i synnerhet kvinnor med barn (Ossowicki 2026).

Det tar längre tid att utbilda sig och etablera sig på arbetsmarknaden. Etableringsåldern på arbetsmarknaden, den ålder då 75 procent inom en årskull är i förvärvsarbete, har under de senaste decennierna ökat kraftigt. För män var etableringsåldern 1990 21 år, 2011 hade den stigit till 28 år. För kvinnor var motsvarande siffror 20 år respektive 30 år (Statens offentliga utredningar 2014). En förklaring till skillnaden över tid är att

utbildningstiden förlängts och att en ökande andelen kvinnor skaffar sig längre utbildning. Att vänta med familjebildningen tills man är etablerad på arbetsmarknaden innebär dock att det tidsfönstret då sannolikheten att bli gravid har krympt. Detta kan vara en delförklaring till varför förstföderskor blir allt äldre, i Sverige i genomsnitt 31 år (Statistiska centralbyrån 2026) och att den ofrivilliga barnlösheten ökar (Giwerzman m.fl. 2026). Fem procent av alla barn som föddes 2024 kom till genom assisterad befruktning (*ibid*).

Ett annat sätt att minska risken är att välja en partner med omsorg innan man skaffar barn. Det skulle kunna förklara varför vi ser att parbildning sker ungefär som tidigare, men att dessa inte väljer att gå vidare med giftermål eller skaffar barn i samma utsträckning som tidigare (Andersson 2026). Även resultatet från SOM-institutets undersökning, där "inte har hittat rätt partner" angavs som skäl nummer två till att man inte skaffat barn, är i linje med att partnervälet är viktigt för familjebildningsbeslutet. I takt med att kvinnor utbildar sig i allt högre grad minskar behovet av att ha en man som bidrar ekonomiskt. Under mitten av 1990-talet var det vanligt förekommande med äktenskap där mannen stod för huvudansvaret för inkomsten och kvinnan för hem och barn.¹⁰³

När kvinnor utbildar sig längre, arbetar mer och har egna karriärer förändras logiken bakom parbildning. Relationer bygger mindre på ekonomi och mer på livsstil, identitet och gemensamma ambitioner (Goldin 2000). Detta skapar en ny typ av parbildning där högutbildade och höginkomsttagare oftare bildar par med varandra. I takt med att allt fler kvinnor utbildar sig kan det bli svårare att hitta en lämplig partner.

En annan aspekt av att kvinnor utbildar sig längre, arbetar mer och har egna karriärer är att alternativkostnaden av att få barn ökar. För att kunna kombinera karriär och familj krävs en partner som delar ansvar för hem och barnomsorg. Goldin (2026) har myntat begreppen "dads" och "duds". Kvinnor som vill kombinera familj och karriär vill skaffa barn med män som delar ansvar för hem och

¹⁰³ Föreställningen att kvinnor historiskt främst varit hemmafruar är missvisande. Under större delen av historien har kvinnor deltagit i produktionen genom arbete i jordbruk, familjeföretag, hantverk och senare även lönearbete. Det som brukar beskrivas som hemmafruideal var i stället en relativt kort historisk parentes under mitten av 1900-talet, framför allt mellan 1930- och 1970-talen i Sverige och andra västländer (Edvinsson & Nordlund Edvinsson 2017; Goldin 2006; Molinder 2025).

barn och därmed minskar risken, dvs med ”dads”, men inte med ”duds” som inte är lika intresserade av ett delat ansvar. Enligt Goldin (2026) har män dock mer att vinna på att bevara traditionella könsroller än kvinnor, och lever därför inte upp till kvinnornas förväntningar.

Urbaniseringstrenden har inneburit att många unga vuxna, i synnerhet kvinnor, flyttar från sina hemkommuner till större städer för att öka sina möjligheter till utbildning och välbetalda arbeten. Det innebär att många unga vuxna inte längre bor kvar på samma plats som sina föräldrar och barndomsvänner. Det försvårar hjälp med barnpassning men minskar också det naturliga sociala skydds nätet man får genom familj och vänner. Det sägs att det krävs en by för att uppfostra ett barn. När byn krymper eller inte längre existerar koncentreras en större del av riskerna med familjebildning till den enskilda kärnfamiljen och i synnerhet till kvinnorna.

Även om de flesta unga vuxna fortfarande vill ha barn är det färre som vill det än tidigare (Andersson 2026). Beslutet huruvida man vill bli förälder eller inte är privat och om fler frivilligt väljer bort föräldraskap av olika anledningar ska politiken inte påverka det beslutet. Men om valet beror på olika former av hinder kan och bör politiken aktivt försöka avlägsna dessa hinder för att möjliggöra för så många som möjligt att få chansen att uppnå det antal barn som önskas. Om ekonomisk risk och osäkerhet är en anledning, vilket det tycks vara enligt en rad enkätundersökningar (bl.a. United Nations Population Fund (UNFPA) 2026; SOM-institutet 2026), bör politiken försöka minska denna risk och osäkerhet.

Som analyserades och påpekades i utredningens tredje skrift förefaller det offentliga ha minskat sin omfördelande roll gentemot unga vuxna (Ossowicki 2026). Den ekonomiska familjepolitiken, som historiskt spelat en utjämnande roll, har tappat i relativ betydelse. Bidrag och ersättningar har inte hängt med i löneutvecklingen. Skattesänkningar under de senaste decennierna har i oproportionerlig grad gynnat redan etablerade, det vill säga de med förvärvsinkomster och kapital, inte unga barnhushåll i början av vuxenlivet.

10.5 Slutsatser

Det är hög tid att slå håll på myten att kvinnor är försiktiga och verkar ogilla risk i högre grad än män (Bateman 2025). Snarare verkar det vara tvärtom, kvinnor tar mycket högre ekonomisk risk än män och utsätts också ofta för högre fysisk risk gällande våld och sexuell utsatthet. Den ökade riskexponeringen verkar vara nära sammankopplad med barnafödande. Sammantaget är sannolikt risknivån högre för kvinnor.

En politik som på allvar vill adressera det sjunkande barnafödandet måste därför också vara en politik för ökad jämställdhet riktad mot att hantera den förhöjda ekonomiska risken. Det handlar om att minska de ekonomiska riskerna vid föräldraskap och öka tryggheten hos unga vuxna, främst kvinnor. En rimlig väg framåt är att fördela riskerna mer jämnt mellan könen. Jämställdhet handlar ytterst om att kvinnor och män ska bära likvärdiga risker och kostnader i samband med utbildning, arbete, familjebildning och föräldraskap.

Barn är först och främst en privat angelägenhet men det är även en investering i framtiden. Dock är det tydligt att huvudinvesteringarna – kvinnorna – bär den största delen av kostnaderna, även om denna investering kommer hela samhället till del. Kostnader består inte bara av tid och ansvar, utan också av lägre inkomster, ökad risk för ohälsa, sämre karriärutveckling och lägre pensioner. Därtill bär kvinnor en större ekonomisk och social risk om relationen tar slut eller om livssituationen förändras. Mot den bakgrunden är det inte förvånande att kvinnor blir mer försiktiga eller i vissa fall avstår från att skaffa barn. Det är inte heller förvånande att de inte vill ta på sig ännu mer ekonomisk risk genom att exempelvis investera i aktier eller satsa på en karriär som VD. Det kanske rent av är mer rationellt att sprida riskerna.

Demografin är inte bara en familjepolitisk fråga utan även en makroekonomisk fråga av första ordningen. En krympande och åldrande befolkning innebär lägre ekonomisk tillväxt, minskad produktionskapacitet och en försörjningskvot som stiger (Hansson & Lundberg 2025). Det offentliga bör därför också ta ett större ansvar för att utjämna dessa skillnader i risk. Sverige, som under decennier lyfts fram internationellt som ett föredöme för sin familjepolitik med särbeskattning, inkomstbaserad

föräldraförsäkring och väl utbyggd barnomsorg, befinner sig nu i samma demografiska situation som flera länder som aldrig lyckades kombinera förvärvsarbete och föräldraskap på samma sätt. Den svenska modellen har varit framgångsrik, men verkar inte längre räcka till.

Vad som krävs är en seriös samhällsdiskussion om hur vi skapar jämställda förutsättningar för kvinnor och män. Det innebär att se över den ekonomiska familjepolitikens utformning, studiestödssystemets villkor för föräldrar, arbets- och bostadspolitikens effekter på ungas etablering och skattesystemets fördelningseffekter mellan generationer. Men det innebär också att vi på allvar måste ta itu med de mjukare, svårångade faktorer som formar unga vuxnas syn på framtid, trygghet och mening.

Referenser

- Andersson, G. (2026). *Från höga till sjunkande fruktsambetstal – hur ser situationen i Sverige ut?* Skrift 2. Utredningen för en framtid med barn.
- Bateman, V. (2025). *Economica: A Global History of Women, Wealth, and Power*. Seal Press.
- Borghans, L., Goldsteyn, B., Heckman, J. & Meijers, H. (2009). Gender differences in risk aversion and ambiguity aversion. *Journal of the European Economic Association*, 7(2–3), 649–658. <http://www.jstor.org/stable/40282781>
- Byrnes, J. P., Miller, D. C. & Schafer, W. D. (1999). Gender differences in risk taking: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 125(3), 367–383.
- Campos-Rodríguez, S. & Neumark, D. (2026). *Do Children Derail Women from the CEO Track?* NBER Working Paper No. 35616.
- Croson, R. & Gneezy, U. (2009). Gender differences in preferences. *Journal of Economic Literature*, 47(2), 448–474.
- Dawson, C. (2023). Gender differences in optimism, loss aversion and attitudes towards risk. *British Journal of Psychology*, 114, 928–944. <https://doi.org/10.1111/bjop.12668>
- Dohmen, T., Falk, A., Huffman, D., Sunde, U., Schupp, J. & Wagner, G. G. (2011). Individual risk attitudes: Measurement, determinants, and behavioral consequences. *Journal of the European Economic Association*, 9(3), 522–550. <https://doi.org/10.1111/j.1542-4774.2011.01015.x>

- Dunbar, R., Pearce, E., Wlodarski, R. & Machin, A. (2024). Sex differences in close friendships and social style. *Evolution and Human Behavior*, 45(6), 106631. <https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2024.106631>
- Eckel, C. C. & Grossman, P. J. (2008). Men, women and risk aversion: Experimental evidence. I *Handbook of Experimental Economics Results*.
- Edvinsson, R. & Nordlund Edvinsson, T. (2017). Explaining the Swedish 'housewife era' of 1930–1970: Joint utility maximisation or renewed patriarchy? *Scandinavian Economic History Review*, 65(2), 169–188.
- Fafchamps, M. & Cox, D. (2011). Risk sharing between households. I J. Benhabib, A. Bisin & M. Jackson (red.), *Handbook of Social Economics*. Elsevier.
- Fafchamps, M. & Lund, S. (2003). Risk-sharing networks in rural Philippines. *Journal of Development Economics*, 71(2), 251–287.
- Giwerzman, A., Elmerstig, E., Rylander, L., Kitlinski, M. & Koppelhus, K. (2026). *Ofrivillig barnlöshet – förekomst, orsaker, behandling och konsekvenser*. Skrift 4. Utredningen för en framtid med barn.
- Goldin, C. (2006). The quiet revolution that transformed women's employment, education, and family. *American Economic Review*, 96(2), 1–21. <https://doi.org/10.1257/000282806777212350>
- Goldin, C. (2025). *The downside of fertility*. NBER Working Paper No. 35268. National Bureau of Economic Research.
- Goldin, C. (2026). *The rise of female autonomy and the decline of fertility: The role of mismatch*. NBER Working Paper No. 35425. National Bureau of Economic Research.
- Goldin, C. & Katz, L. F. (2000). Career and marriage in the age of the pill. *American Economic Review*, 90(2), 461–465. <https://doi.org/10.1257/aer.90.2.461>
- Hansson, Å. & Lundberg, K. (2025). *Den tysta krisen – de sjunkande födelsetalens påverkan på Sveriges ekonomi och välfärd*. Skrift 1. Utredningen för en framtid med barn.
- Jämställdhetsmyndigheten (2023). *Livspusslet som inte går ihop: En uppföljning av det jämställdhetspolitiska delmålet om en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet*.
- Molinder, J. (2025). *Historical Roots of the Dual-Earner Model: Women's Labour Force Participation in Sweden, 1870–1960*.
- Ossowicki, M. (2026). *Plånbokens makt – ekonomisk standard i hushåll med och utan barn*. Skrift 3. Utredningen för en framtid med barn.
- Parker, G., Durante, K., Hill, S. & Haselton, M. (2022). Why women choose divorce: An evolutionary perspective. *Current Opinion in Psychology*, 43, 300–306. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2021.07.020>

- SOM-institutet (2026). *Fallande födelsetal: Befolkningens inställning till att skaffa barn*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Statens offentliga utredningar. (2014). *Män och jämställdhet*. Bilaga 15, SOU 2014:6.
- Statistiska centralbyrån (2018). *Varannan svensk har övervikt eller fetma*.
- Statistiska centralbyrån (2022). *Sociala relationer 2022. Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC)*.
- Statistiska centralbyrån (2023). *Barns boende och försörjning när föräldrarna inte bor ihop – resultat från en enkät till särlevande föräldrar*.
- Statistiska centralbyrån (2025). *Data från Inkomst- och taxeringsregistret (IoT)*.
- Statistiska centralbyrån. (2026). Jämställdhetsstatistik, Makt och inflytande.
- Szell, M. & Thurner, S. (2013). How women organize social networks different from men. *Scientific Reports*, 3, 1214.
- United Nations Population Fund (UNFPA) (2026). *Lives, Choices and Futures: What Young People Want and What Shapes Their Decisions About Relationships and Parenthood*. United Nations Population Fund.
- Universitetskanslersämbetet (2023). *Etablering på arbetsmarknaden efter studier i högskolan. Examinerade på grundnivå och avancerad nivå 2015/16–2019/20*.
- van Maarseveen, R. & Yakymovych, Y. (2026). *Parental Separations: Developments, Causes and Consequences*. SSRN Working Paper 5748223.
- Weeks, A. C., Kowalewska, H. & Ruppanner, L. (2025). Take a load off? Not for mothers: Gender, cognitive labor, and the limits of time and money. *Socius: Sociological Research for a Dynamic World*, 11.

11 Slutsatser

Sverige har sedan 1970-talet fört en progressiv jämställdhets- och familjepolitik och har länge betraktats som ett av världens mest jämställda och familjevänliga länder. Trots detta består betydande skillnader mellan kvinnors och mäns inkomster, karriärmöjligheter, obetalt hem- och omsorgsarbete, hälsa och ekonomiskt risktagande. På vissa områden såsom utbildning och politiska värderingar har skillnaderna till och med ökat. Hur är det möjligt att könsskillnaderna inte har minskat mer?

Denna antologi visar att vägen till jämställdhet fortfarande är lång. En central slutsats från antologin är att det behöver tas ett nytt grepp om jämställdhetsfrågan för att modernisera och anpassa jämställdhets- och familjepolitiken till de förutsättningar som unga vuxna möter idag. Familjepolitiken som utformades på 1970-talet gjorde Sverige till en pionjär på jämställdhetsområdet genom att underlätta kvinnors förvärvsarbete och göra det möjligt att kombinera arbete och familj. Men den politik som var väl anpassad till 1970-talets utmaningar möter idag ett samhälle som ser annorlunda ut. Arbetsmarknaden, bostadsmarknaden och utbildningssystemet ser annorlunda ut, liksom unga människors relationer, livsstilar och förväntningar. När förutsättningarna förändras måste också jämställdhets- och familjepolitiken utvecklas.

En av de tydligaste förändringarna är att vägen in i vuxenlivet har blivit längre. Unga idag studerar längre och etablerar sig senare på arbetsmarknaden än tidigare. Otrygga anställningar och skiftarbete kan ytterligare försvåra möjligheten att planera familjebildning och få ihop livspusslet. Samtidigt har det blivit svårare att etablera sig på bostadsmarknaden och en betydande andel unga vuxna bor fortfarande kvar hemma trots att många vill flytta.

Detta får konsekvenser för en familjepolitik som i hög grad bygger på att människor först etablerar sig på arbetsmarknaden och därefter bildar familj. Den ekonomiska och sociala etableringsåldern har förskjutits samtidigt som det biologiska tidsfönstret för att få barn är oförändrat. Resultatet är en växande obalans mellan etablering och familjebildning.

Familjepolitiken behöver bättre ta hänsyn till denna nya verklighet. Föräldraförsäkringen kan inte ses isolerad från arbetsmarknads-, utbildnings- och bostadspolitiken. Regelverken behöver fungera även för studenter, personer med tillfälliga eller oregelbundna anställningar och andra som ännu inte hunnit etablera sig fullt ut. Politiken behöver också fungera bättre för kvinnor som i allt högre grad investerar i högre utbildning och möter höga indirekta kostnader av familjebildning. Samtidigt behöver det bli lättare för unga vuxna att etablera sig tidigare på arbets- och bostadsmarknaden.

Men ekonomiska och institutionella förutsättningar är bara en del av bilden. Antologin visar att jämställdhet och familjebildning inte kan separeras från den bredare samhällsutvecklingen. Digitaliseringen har på kort tid förändrat hur unga människor lever, umgås och formar relationer. Sociala medier och digitala mötesplatser skapar nya möjligheter men konkurrerar samtidigt om tid och uppmärksamhet med fysiska möten och relationer. Ett högre upplevt livstempo, stress och psykisk ohälsa kan också påverka förutsättningarna för familjebildning. Den ökande tillgängligheten till pornografi har förändrat normer kring sexualitet, relationer och könsroller. Sammantaget innebär detta att digitala miljöer också behöver betraktas som en jämställdhetsfråga, och inte enbart som en fråga om individuella val.

Även villkoren för parbildning kan ha förändrats. När kvinnor blivit mer ekonomiskt självständiga har parrelationens funktion som ekonomisk trygghet minskat. Gemensamma värderingar, livsplaner och ömsesidig kompatibilitet får därmed större betydelse. Mot den bakgrunden är det relevant att unga kvinnors och mäns politiska värderingar på flera områden tycks utvecklas åt olika håll. Ett växande värderingsgap behöver inte leda till minskad parbildning men kan göra matchningen svårare när parrelationer i högre grad bygger på gemensamma värderingar än på ekonomiskt beroende. När kvinnor i högre grad investerar i utbildning och karriär blir valet

av partner – och möjligheterna till en jämställd relation – samtidigt allt viktigare.

Ett genomgående tema i antologin är den ojämna fördelningen av risk. Att bilda familj är ett gemensamt beslut, men riskerna och konsekvenserna är fortfarande långt ifrån jämnt fördelade mellan kvinnor och män. För kvinnor är föräldraskap fortfarande förknippat med större ekonomiska kostnader genom lägre livsinkomster, svagare karriärutveckling och lägre pensioner. Kvinnor utför också en större del av det obetalda hem- och omsorgsarbetet och bär andra risker kopplade till graviditet, hälsa och sjukskrivning. Till detta kommer könsskillnader i utsatthet för sexuellt våld, digitala kränkningar och sexuella förväntningar. Samma beslut att få barn kan därför medföra mycket olika långsiktiga konsekvenser för mamman och pappan.

Detta pekar mot en bredare förståelse av jämställdhet. Formellt lika rättigheter är inte tillräckliga om kostnaderna och riskerna för samma livsval är systematiskt olika. Jämställdhetspolitiken bör därför inte enbart fråga om kvinnor och män har samma möjligheter att välja, utan också vilka konsekvenser deras val faktiskt får.

Samtidigt är jämställdhet inte enbart en fråga om kvinnors villkor. Mäns möjligheter att etablera sig ekonomiskt, bilda långsiktiga relationer och ta ett aktivt ansvar för barn är också centrala. Ekonomisk utsatthet, svag arbetsmarknadsanknytning och låg utbildning kan försvåra familjebildning, inte minst för män. Jämställdhet och ekonomisk jämlikhet behöver därför betraktas tillsammans och handlar även om mäns möjligheter att kunna välja det liv de önskar.

Antologin ger inte något enkelt recept för en modern jämställdhetspolitik. Däremot pekar bidragen på flera områden där politiken bättre kan anpassas till dagens verklighet. Föräldraförsäkringen behöver vara generös, förutsägbar och bättre anpassad till olika former av arbetsmarknadsanknytning. Förskolan måste vara av hög kvalitet och möta behoven hos föräldrar med obekväma arbetstider men även hos dem som vill återgå till arbetet tidigare. Antologin reser också mer långtgående idéer, exempelvis ersättning över 100 procent under delar av föräldraledigheten, som ett sätt att förändra incitamenten och tydligare värdera omsorgsarbetet. Sådana reformer kräver dock ytterligare analys.

Den större utmaningen är emellertid att skapa ett samhälle där unga kvinnor och män kan etablera sig, bilda relationer och bli föräldrar utan att möta orimligt stora eller ojämnt fördelade risker. Det kräver mer än familjepolitik. Arbetsmarknaden, bostadsmarknaden, utbildningssystemet och de ekonomiska trygghetssystemen är alla delar av lösningen. Men det inbegriper även hur digitala miljöer ska regleras för att minska de risker som dessa miljöer medför, inte minst för barn och unga vuxna.

Att minska klyftorna mellan unga kvinnor och män handlar ytterst om att skapa ett samhälle där familjebildning, arbete, utbildning och relationer inte begränsas av ojämnt fördelade risker. Först då kan kvinnor och män möta framtiden med verklig frihet, trygghet och reella möjligheter att forma sina liv.

Författarpresentationer

Anna Björklund är radio- och mediepersonlighet, känd som poddare, krönikör och författare. Hon har medverkat i satirprogrammet Tankesmedjan i P3 och varit en av rösterna bakom den populära podcasten Della Q. Efter dess upplösning startade hon Café Q och har även medverkat i poddar som Det sista äktenskapet, Puss puss podcast och Fint, fult och pengar tillsammans med Isabella Löwengrip.

Ann-Zofie Duvander är professor i demografi vid Stockholms universitet och sociologi vid Mittuniversitetet. Hennes forskning handlar främst om familjepolitik, arbetsmarknad och familjedemografi. Hon har studerat hur föräldraförsäkringen används, inte minst i ett jämförande perspektiv. Hon är aktiv i International Network on Leave Policies & Research och har tidigare arbetat på Riksförsäkringsverket, Försäkringskassan och Inspektionen för socialförsäkringen.

Anne Boschini är fil dr och professor i nationalekonomi vid SOFI, Stockholms universitet. Hennes forskning rör ekonomisk ojämlikhet och jämställdhet och belyser hur utbildning, arbetsmarknad och familjebildning tillsammans formar livsinkomster och ekonomiska möjligheter för kvinnor och män. Hon är verksam i flera nationella och internationella forskningsprojekt och medverkar regelbundet i offentliga utredningar om jämställdhet och ekonomisk politik.

Beatrice Nordling är chefsekonom på Sveriges Kvinnoorganisationer, paraplyorganisationen för kvinnorörelsen i Sverige. Hennes expertområden inkluderar ekonomisk politik, lönegapet mellan kvinnor och män, och utrikes födda kvinnors arbetsmarknadsetablering. Hon leder Sveriges enda feministisk-

ekonomiska tankesmedja FemEk, och nätverket Lön hela dagen – Sveriges bredaste allians för jämställda löner. Beatrice är en av Sveriges ledande röster inom feministisk ekonomi.

Kristoffer Lundberg är huvudsekreterare i utredningen och ämnesråd vid Socialdepartementet. Han har tidigare lett analys- och policyarbetet på departementet, varit ordförande för EU:s indikatorgrupp för sociala frågor, representerat Sverige i OECD och EU samt arbetat vid OECD:s sekretariat i Paris.

Maria Stanfors är fil dr och professor i ekonomisk historia vid Lunds universitet. Hennes forskning ligger i skärningspunkten mellan ekonomisk demografi och ekonomisk historia och belyser dagsaktuella frågor om arbetsmarknad och familjedynamik i ett långsiktigt perspektiv. Genom att studera nutida problem i historisk belysning analyserar hon hur familjebildning, arbetsdelning och omsorgsansvar formar kvinnors och mäns ekonomiska möjligheter och livsvillkor över tid. Hon är verksam i flera forskningsprojekt och internationella forskningsnätverk och bidrar regelbundet med historiska och demografiska perspektiv i den vetenskapliga debatten om moderna samhällsutmaningar.

Meghan Donevan är doktorand i barn- och ungdomspsykiatri vid Umeå universitet och forskar om sexuellt våld och sexuell exploatering. Hon är även ledare för forskning och förebyggande arbete vid Talita, som erbjuder stöd till kvinnor som utsatts för sexuell exploatering. Därutöver är hon ordförande för CAP International, ett globalt nätverk som arbetar mot prostitution och annan sexuell exploatering, samt knuten till ett forskningscentrum vid Toronto Metropolitan University med fokus på sexuell exploatering av barn. Hon har genomfört över 130 intervjuer med personer som har filmats eller fotograferats för pornografi och medverkat som expert i den statliga utredningen Skydd, stöd och vård för personer som har utsatts för övergrepp vid produktion eller distribution av pornografi (dir. 2022:100).

Per Rosencrantz är opinionsanalytiker, kommunikationsrådgivare och politisk tjänsteman med lång erfarenhet av strategisk kommunikation och politisk analys. Han har varit kommunikationschef för Moderaterna och fungerade som huvudsekreterare för partiets eftervalsanalys efter valet 2022. Utöver

sitt politiska engagemang som kommunpolitiker i Stockholm är han verksam vid Nordic Public Affairs, där han arbetar med strategisk rådgivning i skärningspunkten mellan politik, opinion och samhällsutveckling.

Ulla Waldenström är legitimerad barnmorska, beteendevetare och professor emerita i reproduktiv hälsa vid Karolinska Institutet. Hon har forskat om kvinnors upplevelser av graviditet och förlossning, barnmorskeledda vårdformer och barnafödande vid högre ålder. Hon har belönats med Barnmorskeförbundets hederspris och driver bloggen Bevis & Nytt.

Åsa Hansson är utredare för Utredningen för en framtid med barn och docent i nationalekonomi vid Lunds universitet och verksam vid forskningsinstitutet Ratio. Hennes forskning är främst inriktad på offentlig ekonomi, ekonomisk politik och finansiering av offentlig verksamhet. Hon har varit ledamot av Finanspolitiska rådet och i flera offentliga utredningar samt vetenskaplig rådgivare i nationella och internationella organisationer.

Framtid med barn **www.framtidmedbarn.se**

Socialdepartementet, 103 33 Stockholm Växel 08-405 10 00 s.framtidmedbarn@regeringskansliet.se

Skrift 2026:7, Framtid med barn.